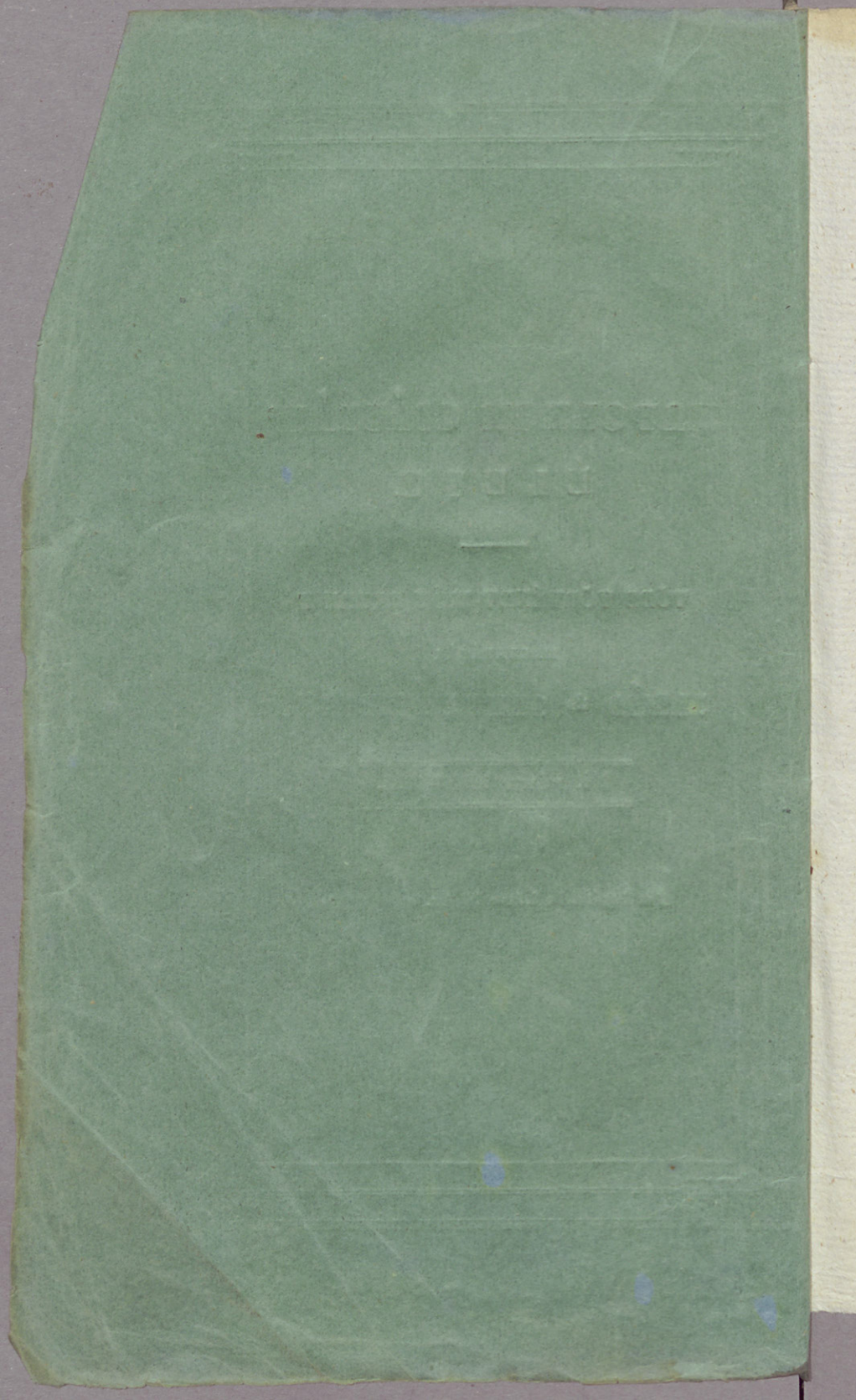

NAPOLEON CSÁSZÁR'
É L E T E.

TÖBB TÖRTÉNET-IRÓK SZERINT
MAGYARÁZÁK
ILLÉS ÉS SZEKRENYESY.

III. FÜZET 1805—1807.

Ára borítékba kötve 30 kr. ezüst pénz.

XIV 12/14

NAPÓLEON CSÁSZÁR'

É L E T E.

TÖBB TÖRTÉNET - ÍRÓK SZERINT

MAGYARÁZÁK

ILLES^Ó ÉS SZEKRENYESY.

III. FÜZET.

1805 — 1807. eszt.

PESTEN 1834,

PETRÓZAI TRATTNER J. M. ÉS KÁROLYI I. TULAJDONA
(ÚRI UTSZA 612.)

MAJLISOK

1871

1871

1871

1871

1871

1871

I.

Chronologiai áttekintet.

Austriai táborozás.

1805. Augustus 25. A' hajóssereg a' Boulognei kikötőbe ismét
visszatér.
- Aug. 31., September 1. 2. és 3. A' harmadik, negyedik,
ötödik, hatodik hadi-test, Boulogneból megindul, 's
a' Rajna mellé megy.
- Sept. 2. A' második test Utrechtből megindul 's a' Ménus
felé tart.
2. A' hetedik test elhagyja a' bresti táborát, 's a' felső
rajnai vidékre marsnak indul.
17. Az első test elhagyja Hannoverát, 's a' Ménus fe-
lé tart.
23. A' császár a' Senatusba megy, és kinyilatkoztatja,
hogy a' harmadik koalíció háboruja elkezdődött, 's ő
seregei vezérlésére menend.
25. A' Hollandból jött második had test, Mainznál át-
megy a' Rajnán.
26. A' Bruggesből elment harmadik had test, Manheim-
nél átmegy a' Rajnán.
26. A' Boulogneból elment negyedik test Speyernél át-
megy a' Rajnán.
26. A' Montreuilből elment hatodik test Durlachnál át-
ment a' Rajnán.
25. Az ötödik test 's a' lovasság Kehlnél átmennek a'
Rajnán.
- Oct. 1. A' császár Straszbürgba érkezik, 's Kehlnél át-
megy a' Rajnán.
2. A' vürtembergi választó fejed-lem a' császárt Lud-
wigsbürgban fogadja.
6. A' negyedik test Donauwörthnél az ellenségre reá üt.
8. Murat marsal megveri az ellenséget Wertingennél.
8. A' Francziák bemenetele Wertingenbe.
9. A' negyedik test bé megy Augsburgba.
- 8-9. A' második és harmadik test Neuburnál átmen-
nek a' Dunán.
9. Günzburgot megtámodják 's bēveszik.
9. A' császár rendeket osztogat a' Zusmarshausi hidon.
10. A' császár Augsburgba érkezik. A' második testet
a' Lech hidján megszólitja, és ez esküszik néki: győz-
ni, vagy halni.
13. A' negyedik test Memmingen alá érkezik.

- Oct. 13. Soult marsal, Memmingenben, körülvesz egy ellenséges osztályt 's azt semmivé teszi. Albecknél, 25,000 embertől békerítettet 6,000 Francia megveri az ellenséget 's 15,000 elfognak.
14. Ney marsal Elchingennél ostromolja a' hidat 's az apátsági positiót beveszi.
14. Ulmát megtámadják.
15. A' császár Ulma alá érkezik; az armada öröm rivalgása.
15. Michelberg' megtámadása 's bevétele.
17. Berthier mnrshal Ulma' kapitulatióját elfogadja.
19. Werneck generál 's osztálya elfogattatnak.
20. 1500 tiszt és 40,000 ember oda hagyják Ulmát, a' fegyvert leteszik, 's Franciaországba mennek.
- Mack marschal és 18. general átadják kardjaikat a' császár jelenlétében.

Jegyzés. Ezen chronologiai áttekintet egészen a' császár által kiszabott felirások szerént van foglalva, mellyek Vendom piatz oszlopának, az ezen nagy armada tiszteletere felállított győzödelmi emlékének bas-reliefjein legendául szolgálnak.

Az austriai táborozás.

Megelégedvén Anglia azzal, hogy Franciaország ellen, a' szövetséget szerencsésen létesíté, a' kiviendő tervek' egyes részeinek elrendeléséről való gondoskodást a' száraz földi hatalmasságokra bizá. A' szövetségesek' első terve vala: a' táborozást, 400,000 emberrel, u. m. 250,000 Austriaival, 113,000 Orosszal, 's 35,000 Svédde, vagy a' többi kisebb német statusok' katonáival, mellyek a' britt segítség által, a' hadra alkalmat nyertek, megnyitni. Minthogy Napoleon' megtámadtatásáról vala szó, Austria, ön maga seregét nem tartá elég-ségesnek arra, hogy az mind Olaszországban, mind a' Rajna mellett, nyomosan munkálódjék. Sándor császár' udvaránál lévő követe, elébe terjeszté az orosz uralkodónak, hogy a' megnyitandó táborozás' fő nehézsége abban álljon: az Oroszokat előbb a' hadi néző színre vinni, mint sem a' Francziák Németországot ellephetnék, 's az Austriaiakat magokba megtámadhatnák; azért a' Franciaországból bétörendő hadi özönnek másfelé vezetésére, mulhatatlanul szükséges légyen, Olaszországban, védelmezői állásra öszvevonulni. A' bécsi kabinet tehát csak azon reménységben folytata háborút, hogy Olaszországot visszafoglalja, 's azért úgy vélekedék, hogy a' koalíciónak itt kelljen kifejtteni fő munkálódását. A' francia

császár' hadi erejét is igen sokra becsülte Austria; azt vélé, hogy 600,000 embert is hozhat a' Rajnára, holott pedig az, egy igen kiterjedt tenger partot lévén kénytelen őriztetni, 250,000 embernél többet táborba nem szálíthatott.

A' szentpétervári kabinet azt válaszolá: a' Muszkáknak csak 284 órát kell menni, hogy Brodiból Branauba érjenek, és Boulogneból Branauig, a' nagy francia seregnek, 274 órányi útát kell tenni; ha tehát azon időt számítjuk, mellyre Napoleonnak, a' Muszkáknak, az austriai földön lett megjelenéséről tudósítása után, szüksége leend, hogy hadi seregének a' Németországba való indulásra, parancsot küldhessen, tehát a' Muszkáknak, a' Francziák előtt, kell az Innhez, sőt az Isarhoz érkezniök.

Annak okáért az határozatott:

1ször. Hogy Austria Olaszországban 130,000 ember gyalogsággal és 13,500 lóval, Tyrolban 50,000 ember gyalogsággal, és 2,000 lóval, Németországban 91,000 gyalogsággal és 24,500 lóval munkálódjék. (Hadi ereje öszvesen 274,000 ember gyalogságból és 40,000 lóból állt.)

2szor. Hogy Muszkaország 100,000 embert küldjön Németországba, 's továbbá Corfuból Nápolyba egy második sereget szállítson ki, melly utolsó, az ottani angol 's nápol seregekkel, a' Pó felé, előnyomuljon; hogy egy harmadik muszka sereg Pommerániában, a' IVdik Gustav parancsa alatti svéd sereghez csatoltassék; és végtére, hogy egy negyedik muszka sereg, mint szemlélő test, a' lengyel határon állíttassék fel, hogy Poroszországot fenyegeesse 's zabolán tartsa

Fridrik Vilmos király, ki neutralitását minden módon fenn akará tartani, a' szövetségeseeknek megtagadá az általmenetelt statusai' lengyel részén, és így, az ő példája által, a' két nagy szárazföldi hatalmasságot, mellyek a' koalitió fejei valának, akadályoztatá, minden kis német statusokat a' Francziaország elleni háboruba keverni; Anglia mindazáltal nem hagyta fel a' reménnyel, a' berlini udvart, ha majd egyszer az ellenségeskedések elkezdődtek, azon elhatározásra birni, hogy Auszriával 's Muszkaországgal egyet értsen.

A' bajor választó fejedelem, a' ki személyes érzetéből Francziaország' barátja vala, ki nyilatkoztatá, hogy Napoleonnali szövetségének híve fog maradni.

A' vürtembergi 's badeni választó fejedelmek, Muszkaországgal való familiai öszveköttetésöknél fogva, kétség kívül, örömet részt vettek volna a' koalitióban; de közel lévén Mainzhoz és Straszburghoz, féltek, e háboru' áldozajtaivá lenni, 's azért elhatározzák, Francziaország' szövetségese maradni.

Az ellenségeskedések, előre való izenés nélkül, elkezdődtek. Egy austriai sereg megszállá Bajorországot, 's a' választó fejedelmet kényszeríté, birodalmán kívül keresni menedéket.

A' szerződéseknél ezen háboru által törőnt megsértéséről vett első tudósításra, Napoleon parancsot ada, hogy a' hadi sereg' minden osztályai egyszerre induljanak meg.

A' nagy armada — e' nevet nyeré most a' angolyországi sereg — hét hadi testre vala osztva.

Az első test, Hannoverát tartá elfoglalva; vezére Bernadotte, finom és ravasz ember,

fényes külsejére, ügyes a' kabinetben, de jobb alvezér, mint fő generál.

A' második test Hollandiában feküdt táborban Zeistnál; Marmont, a' császár' előbbi segédje, vezérlé, ámbár még nem vala marsal.

A' harmadik, negyedik, ötödik és hatodik test, a' Boulogni parton táborozott, Amblecusetól Montreuillig. Davoust marsal vezérlé a' harmadikat. Ezen generálnak, ki jól neveltetett, feje szerencsésen alkotott, és nézetei igen helyesek voltak a' hadi dolgokról, gyalultatlan alkalmaztatása 's gyanakodó karaktere, sok ellenséget szereztek neki; de gyakorta hamisan itélték meg őt. Igazságos, de alattvalói iránt szigorú, tudott rendet 's hadi fenytéket tartani. A' marsalok közül egy sem kívánt annyit, mint ő, 's a' katonák egy alatt sem teljesíték olly pontosan a' hadi szolgálatot, mint ő alatta.

A' negyedik test Soult marsallra vala bízva, ki férjfiás természeti testalkotással, és sokat felfogó, munkás 's fáradhatatlan lélekkel felruházva, Helvetiában és Genuánál bizonyosságait adá magos talentominak.

Marsal Lannes az ötödik testet vezérlé. Dicsőséggel 's sebekkel fedve, a' hadi dolgokról nem valának bizonyos elvei ezen hősnek; de kipótolá e' hijjányt, csudálatra méltó ítélő tehetsége, és az ütközet helyén egyik tiszt társánál sem állott hátrább.

A' hatodik test' vezére Ney marsal vala, ki egész Európában olly ismeretes, hogy reá nézve semmi nagy egyes leírásokba sem szükség bocsájkoznunk. Habár, a' szerencsétlen sors által elragadtatva, nem mindig fedhetetlen lovag vala is, még is, kétségen kívül, félelem nélkül való lovag vala. Lelki ereje határ-

talán, bátorsága rendithetlen 's vakmerő. A' háboruhoz nagyban 's a' földabroszon nem értett; de a' csatatéren elérhetlen vala ön bizodalma éles látása, 's erős magatartása.

A' hetedik test Brestben formálódék Augereau marsal parancsa alatt, kinek tiszteletre vonszó külseje 's katonai tartása, szerencsésének megveték talpkövét. Castiglionénál és Arcolánál megkülönbözteté magát, de azóta semmit sem tett, a' mi hírét igazolná.

Ezen hét fő hadi testen kívül, a' nagy armadának hét osztályból álló lovasság reservája vala, mellyet Murat marsal vezérlett. A' császár' ezen sógorának igen sok természeti esze, fényes bátorsága, és lovaghoz illő szokásai valának, mellyek őt a' katonák félistenévé tevék. A' császári gárda is egy reserva testet képeze; a' gyalogságot Mortier marsal vezérlé, a' lovasságot pedig Bessieres marsal. Mortier nem igen tündöklött, de derék ember vala; nyugalma 's hidegvére, melly a' katonák közt példa beszéddé vált, a' seregek' bizodalmat megnyeré 's több győzödelmeket. A' mi Bessierest illeti, ő nagy katonai talentommal nem birt, és csak nagy rendszeretete 's hősi bátorsága által ajánlá magát. *)

*) *A' nagy armada össze állítása:*

Első hadi test. Bernadotte: gyalog osztályok, Drouet, Rivaud; lovasság: Kellermann.
Második test. Marmont: gyalog osztályok, Boudet, Grouchy, Dumonceau; lovasság, Guerin.
Harmadik test. Davoust: gyalog osztályok, Bisson, Friant, Gudin; lovasság, Fauconnet.
Negyedik test. Soult: gyalog osztályok, Saint-Hilaire, Vandamme, Legrand; lovasság, Margaron.
Ötödik test. Lannes: gyalog osztályok, Suchet, Gazán; granatos test, Oudinot.

Midőn a' sereg, német földre lépett, két bajor osztállyal, két jeles tiszt u. m. Wrede és Deroi generálok vezérlése alatt, erősített meg.

A' francia seregek, mellyek Németországban valának munkálándók, valóságosan 160,000 emberből állottak. Ezen kívül, mint segéd test, az övék vala az olasz országi armada, mellynek munkálódásait öszve kelle vala kötni a' nagy armadáéval, a' mellyel magát hosszas és okos, sok szerencsés foganat által kitünt marsok után Klagenfurtnál öszvecsatolá.

E' sereg Massena' parancsa alá adatott; Zürichnél nyert győzödelme különös just tulajdoníta neki egy elkülönözött sereg' kommandójához; a' természet mindennel megáldá, a' mi a' derék hadi embert képezi; nagy karaktert, próbált bátorságot, mindenkor szerencsés gyorsaságot az elhatározásokban, bizonyos és katonai szemet tüntetett ki; egyébbaránt a' csatamezején jobban fénylett, mint a' tanácskozási gyűlésben. Armadája valóságosan állott 50,000 emberből; gyalog serege öt osztályra

---

Hatodik test. Ney: gyalog osztályok, Dupon, Loison, Malher; lovasság, Colbert; gyalog Dragonosok, Baraguey d' Illiers.

Hetedik test. Augereau: gyalog osztályok, Desjardins, Mathieu.

Reserva. Murat: a' vasas-lovagok osztályai, Nansouty, Hanpoult; Dragonosok osztályai, Klein, Walter, Beaumont, Bourcier; a' könnyű lovasság osztályai, Treilhard.

A' császári gárda: gyalog gárda, Mortier, 8 zászlóalj lovag gárda, Bessieres, 14 lovas-század.

Jegyzés: Soult marsalnak eleintén négy osztálya vala, de Souchet elválasztatott tőle. Mortier utóbb, a' gárdabeli gyalogságon kívül, egy más testből vett, és Dupont, Gazan, és Dumonceau osztályaiából formált osztályokat kapott vezérlése alá.

oszlek; Duhesme, Gardanne, Molitor, Verdier, Partouneaux és Seras generálok' vezérlete alatt; lovassága háromosztályra Pully, Mermet, és Espagne generálok parancsa alatt. E' seregek, az ellenségeskedések kezdete pillanatán, az austriai ármádával párhuzamos lineát tartottak elfoglalva az Etsnél.

Austria' hadi ereje a' francia seregeket számra nézve sokkal felül múlá. Az a' sereg, melly Bajorország' megszállása, 's az Isáron 's Lechen való átmenetele után, a' Duna 's Iller mellett erős lábra állott, 110,000 ember hadakozó erőt képeze. Ferdinand fő herczeg vala vezére, ennek Segédje pedig Mack tábori marsal kit egész Németország nagy generálnak tartá, ámbár Flandriában 's Nápolyban, nem vala szerencsés. Egy más 40,000 emberből álló sereg, János fő herczegtől vezéreltetve, Tyrolisban tartózkodék. Végre Károly fő herczegnek 100,000 emberrel, Olaszországot kelle megszálni.

A' császár, mi előtt az armadához elutazott volna, a' Senatusba ment, mellyben a' külső dolgok' ministere Franciaország sérelmeit, Austria ellen felszámllá. Ezután Napoleon szólt, mondván:

„Tanácsbeliek! Európának mostani viszonyai mellett, szükségesnek érzem, magamat köztetek szemlélni, 's érzetimet nektek ki nyilatkoztatni.

„Éppen elakarom hagyni fő városomat, hogy hadi seregem' vezérlésére menjek, szövetségeseimnek gyors segítséget nyújtsak, 's népem' legdrágább érdekeit oltalmazzam.

„A' háboru Németország' szívében ismét kiütött; Austria 's Oroszország, Angliával öszve szövöttek, 's generatióink ujra kitétetik

a' háboru' nyomorságinak. Még néhány nappal ez előtt reménylém, hogy a' béke nem fog megzavartatni; a' fenyegetődzéseket könnyelműleg vevém; de már most az austriai sereg ált jött az Inn vizén, München el van foglalva, a' bajor választó fejedelem birodalmából kiűzetetett; minden reményem elenyészett.

„Én sóhajtok ama' vér felett, melly Európában fog folyni, de a' franczia név uj fényel fog ékeskedni.

„Senátorok! midőn kívánságtokra 's az egész franczia nép' megegyezésével, a' császári koronát fejemre tevém, azt minden jó polgárokkal tisztán 's mocsok nélkül megtartani ígértétek. Népem minden alkalommal próbáit adá bizodalmanak 's szeteretének; fog ő császársa lobogója alá repülni, mellynek rövid napok alatt ált kell mennie a' határon.

„Tisztek, polgárok, katonák, mind el akarják vonni a' hazát Anglia' befolyásától, melly, ha győzne, nekünk csak gyalázatos békességet engedne, mellynek fő feltételei, hajós seregünk' elvesztése, kikötő helyeink' bétemetése, 's iparunknak megsemmisítése, volnának.

„Én a' franczia népnek tett minden ígértimet megtartottam; a' franczia nép, részéről nem vett magára olly kötelezést irántam, mellyet minden reményen felül, nem teljesített volna. Ezen mindegyikre szintugy, mint az én dicsőségemre nézve, illy igen fontos alkalommal, nem szünend ő meg a' nagy nép nevet megérdemelni, mellyel én őt az ütközeti mezők' közepette köszöntém.

„Francziák, császártok fogja kötelességét cselekedni, katonáim megteszik az övéiket; ti is teljesítenditek a' tieiteket!“

Ez ünnepélyes ülés után, két senatusi határozás következék. Az egyik 80,000 öszveirtokat hívott zászló alá, a' másik a' nemzeti gárdát alkotó újra. Napoleon gondoskodott Franciaország' bátorságáról, mielőtt idegen népek ellen hadakozni ment volna. Egy Boulogneban öszvevont 's Brune marsal által vezérelt sereg, a' tábor 's tenger partok védelme vala bizva. Rennesben 's Vendeeban két repülő tábor állíttatott fel granátosokból. Két reserva hadi test alkottatott Mainzban és Straszburban, Lefebvre és Kellermann marsalok' vezérelte alatt. A' nép' lelkesedése, minden várakozáson felül, megfelele a' status' feje' fel-szólításának.

A' császár Kehlnél ment át a' Rajnán, 's a' folyó' jobb partján megérkezvén, a' badeni választó fejedelem hódoló udvarlását fogadá el.

Egy proclamatio hirdeté a' seregnek, hogy megérkezett légyen vezérlésére. A' proclamatio így szólt:

„Katonák! A' harmadik koalitiónak háboruja elkezdődött; az austriai armada átment az Innen, megsérté a' szerződéseket, megtámodá szövetségesünket 's azt fő városából kiüzé. . . . Néktek erőltetett marssal kellett ide sietni határaink védelmére; de már átjöttetek a' Rajnán. . . . Mi nem nyugszunk, mig Németország függetlenségét nem biztosítottuk, szövetségesünkön nem segítettünk, 's igazságtalan megtámadóink gőgjét meg nem aláztuk. Nem fogunk többé békességet kötni kezesség nélkül, nagy lelkiségünk nem csalja meg többé politikánkat.

„Katonák! Császártok köztetek van, ti csak előőrjei vagytok a' nagy népnek, melly, ha szükség leend, felszólításomra egész testben felkel, hogy ezen új szövetséget, mellyet Angolország' gyűlölsége 's aránya szerzett, megszügyenítse 's felbontsa.

„Hanem, katonák, sebes marsokat kell tennünk, 's mindennemű sanyaruságot 's szükségét szenvednünk. Akármelly akadályokat veszzenek előnkbe, mi azokat meggyőzzük, 's előbb nem nyugszunk, míg sassainkat ellenségeink' birodalmában fel nem állítottuk.“

Hogy a' bajor katonák' szívében is ugyan azon érzést gerjessze, melly a' francia armadát lelkesíté, Napoleon egy úttal a' választó fejedelem katonáihoz is a' következő proclama-tiót intézé:

„Bajor katonák! Hadi seregem' vezérlését által vettem, hogy hazátokat az igazságtalan elfoglalástól megszabadítsam.

„Az austriai ház megsemmisíté függetlenségtöket, 's iszonyú birodalmihoz csatola beneteket. Ti hívek maradtok őseitek' emlékéhez, kik néha lenyomattattak ugyan, de soha le nem verettettek, 's magoknak mindég megőrizék ama függetlenséget 's politikai lételt, mellyek első javai a' népeknek, valamint a' pfalz házhoz való ragaszkodástok, első kötelességtök közül való.

„Én, mint jó szövetséges társa fejedelmé-
töknek, megindultam a' szeretet' ama bizony-
ságin mellyeket ezen fontos alkalommal iránta
mutattatok. Esmérem vitézségtöket; hizelke-
dem magamnak, hogy az első ütközet után azt
mondhatom fejedelmé-
töknek 's népemnek, hogy méltók vagytok a' nagy armada' sorában har-
czolni.“

Azon sereg' öszves ereje, mellynek a' császár a' Rajna' jobb partján parancsola 180,000 emberre ütött, a' Bajorokat is bészámítván; elhatározá, hogy felesleg számu seregét az ellenséges ármada megsemmítésére használja, 's e' célból az ellenség' háta megé kerüljön és a' Morvaországból előre nyomuló Muszkákkal való közösülését elmesse. A' nagy armada' minden testének mozdulati e' célra intéztettek, 's tökéletesen sikerültek; minden rossz idő 's szünet nélküli eső mellett is, melly az utakat meg rongálá, a' legnagyobb sebességgel vitettek végbe. Egy nap a' katonák a' marson, sártól 's esőtől átázva, a' császárral találkozá, mondák néki: „Most felséged nem bajonetteinkkel, hanem lábainkkal folytat háborut.“ — „Az igaz, felele nékik, de csak azért, hogy véretóket megkéméljem, hagylak illy nagy sanyart kiállani.“

Az ármada september vége felé ment át a' Rajnán; a' császár Franciaországot csak october 1ső napján hagyá el; két hét elégséges vala, az austriai ármada' minden testeit Ulmához vetni, 's e' két hét meg annyi győzödelmi napok valának. A' hatodik napon Vandamme generál az ellenséget Donauwörthnél megverte. Hetedikén Walter generál a' Lechen való átmenetelt erővel kieszközlé, 's az austriai vasasokat, kik Rainnál a' hidat néki engedni nem akarák, öszvekonczolta. Nyolczadikán marsal Murat az ellenséget Wertingennél meggyőzte. Kilenczedikén marsal Soult Augsburgba bément; ugyan azon napon a' második és harmadik test Neuburgnál a' Dumen való átmenetelt erőlteté, és Ferdinand herczeg, ki Günzburgba sietett, hogy marsal Ney utjának magát ellene szejgezzé, megverettetett. Napoleon october 10kén

Augsburghoz érkezett, 's a' Lech hidon megállapodott; midőn marsal Marmont teste előtte elléptete, minden ezereddal kört formáltatott, 's a' katonákhoz az ellenség' fekvéséről, egy nagy ütközet' közelítéséről 's azon bizodalomról szóllott, mellyet bennök helyheztet. Ezen beszédet rettentő zivatar közt tartá: nagy hó esett, 's a' katonák, kik térdig állottak a' sárban, sokat szenvedtek a' hideg miatt: de a' császár szavai lánghoz hasonlítottak. A' katona hallván azokat, elfelejte minden sanyaruságot, minden szükségét 's a' csata' óráját óhajtva várá.

Tizenegyedikén marsal Soult, armádiájával egész Landsbergig előre nyomula, 's ezen mozdulat által egyet az ellenség legnagyobb közösüléseiből elmetsze. Előserege Ferdinand herczeg vasas ezereére találá 's azt szét üzé, miután álgyuit elszedte tőle. Ugyan azon napon 6,000 Franczia (Dupont' osztálya) Albecknél egy 25,000 emberből álló ellenséges csapat által megtámadtatott. Ez Ferdinand herczeg vala, ki felhagyván a' reménnyel, magát Ulmában tartani, 's most próbát tett, a' muszka segéd armadához, melly erős marssal közelített, és már Linzet hátra hagyá, magának utat nyitni. A' harcz véghetetlen nyakas vala; négyyszer erősebb hatalomtól körülvétetvén a' Francziák, minden ponton ellent állottak 's 1,500 embert elfogtak; de nem akadályoztathatták az ellenséges csapatot, marsa' folytatásában.

Octóber 13kán marsal Soult Memmingen városát hatalmába keríté, 's ugyan ott, egy kilencz bataillonra terjedő austriai osztályt elfogott. Másnap, 14kén marsal Ney az Elchingeni állást foglalá el. Ezen állás rémítő vala: Elchingen helysége amphitheatrum formában

emelkedik fel egy domb' oldalán, a' Duna parton. Kertekkel van körülvéve, mellyek, falakkal kerítetvén, egy más felett fekvő terraszokat képeznek. Egy iszonyu nagy klastrom koronázza a' tetőt. Az idő rettentő vala, a' Duna kiöntött; a' félig elégett hid, csak hihányosan igazítatott meg, 's 16,000 ember által 40 álgúval őriztetett; Ney nagy marsal forma ruhában, Loison' osztálya elébe állott, átment a' folyón 's az ellenséges álgúk tüzelése közt felment a' dombra, 's a' besánczolt klastromot ostromló kézzel bevette. Az Austriaiak meg állottak. A' hegy tetőn rendszer csata kezdődött; de a' hatodik test maradványa áltment a' Dunán, és Ney, kinek mozdulati Kolbert és Bourcier generálok' lovassága, valamint Malher generál' gyalogsága által fedezve vala, csak hamar minden oldalról megtámadható az ellenséget. Ez, makacs ellentállás után, 20 álgút és 3,000 foglyot veszte, 's Ulmába visszazaveretett, hová őt egész a' sánczok közé kergeték.

A' császár azonnal parancsolá e' hely' megrohanását. Ulma, mellynek erősségei bástyákkal vannak megrakva 's árkokkal tele vízzel körülvéve, mélységben fekszik, mellyen a' Mihály hegy' és a' téglá égető' tetői uralkodnak. Ezen tetőkön 1800dik esztendőben besánczolt táborn, mint ezen erősségre elől' egyetlen egy védelmi szert, állítanak fel. Ezen, külső erősségi mivek, az előbbeni háborukban lerontattak, de general Mack ismét elkezdé felépítésüket. Az elchingeni csata után, marsal Lannes elért a' tetőkre, mellyek Pfuhl falun uralkodnak; csatapatásai az ulmai hidfőt elfoglalák. A' zavarodás az egész városban a' legfőbb lépcsőre hágott. Murat e' pillanatban a' franczia lovas-

ságot manővroztatá, 's azzal az ellenséget mindenhol visszaveré. Ugyan az nap több gyalog osztályok alsó és felső Kirchberg hidjait, az Illernek a' Dunába való torkolatjánál elfoglalák; valamint minden közösülését az ellenségnek az Illernél.

Tizenötödikén, nap virradtával, a' császár, ki a' táborozás' kezdete óta csak nem egy pillanatig sem nyugodt, és nyolez nap óta, a' csizmáját sem veté le, Ulma alá ment, a' záporokint szakadó esső daczára. Lannes és Ney marsallok had testei, Murattól segítve, csata rendbe kiállottak, hogy a' várost ostromolják, 's az ellenség sánczait erőszakolják, míg más had-testek a' várost, a' Duna' bal partján, bezárva tarták, 's minden oldalról elrekeszték. A' parancs az ostromra kiadatott. Napoleon, előtte való nap következő proclamatiót intéze seregéhez:

„Katonák, az előtt egy hónappal a' világtenger' partjain, Angliához általellenbe táborozánk; de egy szövetség kényszeríte bennünket a' Rajnához repülni.

„Még nincs két hete, hogy ezen folyón által jöttünk; 's a' württembergi Alpések, a' Neckar, a' Duna és Lech, ezek az olly igen híres korláti Németországnak, marsunkat egy nappal, egy órával, sőt egy pillanattal sem hátrálták. Az ellenséges sereg, manőverünk által megcsalattatva, egészen körül van véve; már csak szabadulása végett harczol, 's nem kíván egyebet, mint elillanhatni 's haza térhetni; de már arra nincs idő többé. Az erősségi mivek, melyeket az Iller mellett hozszant, sok költséggel felállított, attól tartván, hogy mi a' fekete erdő szorós útain fogunk előre nyomulni, csak

égszen haszontalanok, mivel mi Bajországsíkján jövének.

Katonák, ha az a' hadi sereg, melly előtettek áll, nem volna, már most Londonban volnánk; már eddig bosszut áltunk volna a' 600 esztendei sértegetésekért, 's a' tengerek' szabadságát helyre állítottuk volna.

„De holnap emlékezzetek meg, hogy Anglia' szövetségesivel verekedtek, olly fejedelem ellen, ki minket olly gyáváknak tartott, hogy elhivé, mi majd könnyelmű szemekkel fogjuk nézni az Inn vizén lett átjövételét, Münchenbe bémenetelét 's a' bajor választó fejedelem' megtámadtatását. Ő azt hivé, hogy mi máshol foglalatoskodnánk. Hadd tapasztalja harmadszor, hogy mi mindenhol vagyunk, hol a' hazának ellenségek ellen kell harczolnia...“

Már a' bésánczolt tábor' elő őrjei a' Mihályhegy; és a' téglá égető bajonettel bevették; már a' pattantyusság lövöldözheté a' várost, midőn Napoleon, a' közönséges ostrom' vérontása' eltávoztatása végett, Lichtenstein herceget, kit ő becsült, 's ki Ulmában tartózkodék; hivatá: „Látjátok helyheztetőket, ugy mond, ha rögtön nem kapituláltok, a' várost ostrommal be veszem, 's kéntelen leszek a' Jaffa jelenést ismételni 's az őrizetet kardra hányatni; ez igen szomorú jog, de a' háboru' joga. Herczeg! kémélje a' vitéz austriai nemzetet; engem' pedig kéméljen meg illy rettenetes cselekedettől. A' helyet meg nem tarthatják.“

Megijedve kapitulála Mack. 19 general, 40,000 ember, 3,000 ló, 40 zászló, 80 lovas álgú 's idomzati mennyiségű temérdek bútoros 's hadi szertár kocsik estek a' Francziák' kezére. Tizenkilencedikén e' sereg a' császár előtt elléptetett, 's fegyvéreit letevé. Következő

nap, Napoleon, mielőtt fő hadi szállását elhagyá', hogyja' muszka armáda ellen induljon, a' seregeknek megelegedését jelenté ki, így szólván hozzájuk:

„A' nagy armáda katonái! két hét alatt egy táborozást tevének; a' mit végbe vinni magunkban feltevének, megtörtént: az austriai ház' seregeit Bajorországból kiűztük, 's szövetség-sünket birodalma' birtokába ismét behelyeztetjük.

„Az a' hadi sereg, melly határunkon öszve állott, megsemmisítetett.

„De mit bánja azt Anglia! Czelja el van érve: mi nem vagyunk többé Boulogneban, 's az ő subsidiuma se több se kevesebb nem lesz.

„Azon 100,000 emberből, mellyből amaz armáda állott, 60,000 fogva van. A' mi öszveírttaink helyett, ók fogják Franciaország földjeit művelni.

„200 álgýú, az egész park, 90 zászló, minden generáljok, hatalmunkban van; 15,000 ember sem menekedett meg ezen armádából.

„Katonák! Én nektek nagy ütközetet hirdettem, de, ugyan azon sikert, minden mérészség nélkül elérhettem, és — a' mi a' nemzetek történetében példa nélküli jelenet, — illy nagy foganatu tett csak 1,500 emberbe került kik a' harczolásra képtelenné tétettek.

„Katonák! Ezen győzödelem császártok iránti határtalan bizodalmatok', mindennemű sanyaruságok 's szükségek elszenvedésében mutatott béketürestök' valamint ritka bátorságtok' gyümölcse.

„De mi itt nem fogunk tartózkodni; ti kétség kívül nyugtalanul várjátok egy második táborozás kezdetét.

„Ama muszka ármádának, mellyet Anglia arannya, a' világ' végéről ide csalt, ugyan azon sorsot készítsük.

„Ezen harcz, leginkább a' francia gyalogság' becsületét érdekli. Ezen harczban az a' kérdés döntetik el másodsor, melly már egyszer Helvetiában 's Hollandbau elhatározott, ama' kérdés, vallyon a' francia gyalogság-e első, vagy második Európában.

„Nem állanak velem szemközt olly generálok, kik ellen magamnak dicsőséget szerezhethnek; azért egész gondom csak az, hogy a' győzdelmet olly kevés vérrel, mint csak lehet, vívjam ki. A' katonáim, az én gyermekeim.“

Napoleon nem csak szavakkal nyilatkozta ki megelégedését; hanem az ármádát elszánásáért, a' római császárok módjára, haszon 's ajándék által akará megjutalmazni. Azért az elchingeni fő hadi szálásról két végzést ada ki, — mellynek fő rendelkezései a' következők valának:

„A' XIVdik esztendő Vendemiaire hónapja (September és October 1805.) a' nagy ármádá' minden egyes tagjainak, táborozás gyanánt fog számíttatni. Ezen hónap, a' pensiók' 's hadi szolgálatok' számítása tekintetében, ollyannak fog vétetni.

„A' beszédendő hadi adó, valamint a' szokás szerinti adó, mind a' nagy ármádának esik. Minden az ellenségtől elvett raktárok, a' mennyire nem álgúkat és élelmi szereket foglalnak magokban, hasonlóképp ő néki jussanak; mindegyik zsoldjával idomzatban álló részt fog venni az adóból 's a' t.

Mihelyt a' császár Ferdinand herczeg' futásáról tudósíttatott, Muratnak parancsot ada, őt szakadat nélkül üldözni. Ezen tüzes üldö-

zésnek foganatja leve, 18 general, 16,000 ember' és 50 álgú elfogatása. Ferdinand herczeg csak az által menekedék meg, hogy ármádáját oda hagyá; csak kevés lovagtól késértetve érkezett Csehországba.

Ugyan azon időben Augereau és Ney marsallók serege, Deroi general bajor osztálya által segítve, Tyrolis felé előre nyomult, hogy az ezen országban maradt austriai osztályokat semmivé tegye.

Bajorország meg vala szabadítva. Napoleon, mint győztes Münchenbe bément, a' háladatos lakosság egy száju örömkialtásaitól köszöntve. A' császár csak három nap tartózkodék e' városban. Értésére esett, hogy Kutusoff muszka general 40,000 emberrel Braunauig előre nyomult légyen. Parancsokat ada, 's a' kemény tél 's hó daczára, melly az utakat elfedé, a' táborozás folytattatott. A' Muszkák szint olly szerencsétlenül harczoltak, a' francia seregek ellen, mint eddig az Austriaiak. Az utóbbi két hétben, az Innen való átmenetel erőszakkal végrehajtatott, szörnyü nagy raktárok, Braunauban, és ezen erősség maga a' Francziák' kezére került. A' Traunon Lambachnál áltmentek; Ebersberg és Linz őrizettel megrakattak; Murat Amstettennél Bagration herceget útól éré 's meggyőzé, Insbruck bevétetett, Tyrol kitisztítatott; Kutusoff a' Duna' bal partjára visszaszorítottatott, és Diernsteinnál megverettetett; a' nagy ármáda gyorsan lement a' völgyön, Bécs elébe érkeze, a' hidat elfoglalá, melly néki Morvaországba utat nyita, és végre a' császár fő hadi szállását a' császári várba Schönbrunnba, Austria Versaillesába vevé.

A' béke követségek, — mellyeket az austriai császár, ki a' muszka fő szállásra mene,

Napoleonhoz küldte, a' munkálatok' folytát nem akadályozák. Murat herczeg, Mortier és Lannes marsalok a' Dunán átmenvén, Csehország felé nyomultak. Bagnation herczeg Hollabrunnnél megveretett, és Kutusoff a' fegyver szünet által menekedett meg, mellyet Murattól azon szin alatt eszközle ki, hogy azt reá beszélé, hogy a' muszka ármáda Lengyelországba fogna yiszsza vonulni.

Napoleon császár, azon tudósításra, hogy a' muszka ármáda' minden testei, 's a'ustriai ármádák' maradványi, egyesülésüket eszközölték, csak hamar maga is ált ment a' Dunán 's fő szállását Brünnbe tevé, közel azon tájékhoz, hol, mint ő előre látá, elhatározó csatának kell esni.

Azonközben az olasz ármáda, miután az Etschen, Brentán, Piaven, Tagliamenton átmént volt, 's az A'ustriaiakat egymás után San-Michelénél, Caldieronál, Cara-Albertininél, Castel-Franconál megverte, Klagenfurtnál a' franczia seregekhez ért, mellyek Tyrolt foglalák el, 's ezen egyesülés által, melly a' dolgok' dicsőséges kimenetele fogantja vala, a' nagy ármádához csatolódott.

II.

Chronologiai áttekintet.

Morvaországi táborozás. — Austerlitz-i ütközet.

1805. Oct. 24. A' császár bémenetele Münchenbe.
27. Az első hadi test Münchennél áltmegy az Innen.
28. A' harmadik hadi test Mühlдорfnál áltmegy az Innen.
29. A' császár Branauba bémegey, 's az ellenség raktárait, 's a' pattantyusságot elfogja.
Nov. 1. A' harmadik hadi test Lambachnál áltmegy a' Traun vizén.
2. Ebersberg bevétele a' Trann mellett.
3. Az ötödik hadi test Linzbe bémegey.
5. Murat herczeg, miután Mühlдорfnál az ármáda hadi testével az Innen áltment, Amstettennél megverí a' muszka ármádát.
5. Napoleon császár öszvejövétele a' bajor válaszó fejedelemmel Linznél.
4. és 5. A' hatodik hadi test megszálja Tyrolt; a' luetaschi erősség' kapitulatiója, 's a' Scharnitzzi, és Insbrucki csaták után.
7. Az insbrucki raktárok elvétetnek; a' betegek a' francziák' nagylelkűségére bízatnak.
7. A' franczia zászlók, az insbrucki fegyvertárban, ismét elvétetnek.
8. A' császár a' molki apátságot elfoglalja.
9. Az ötödik hadi test, és a' reserva Szent Pöltenbe bémennek.
11. A' Kremsi csata Diernsteinál.
13. Murat marsal a' reservával Bécsbe bémegey. — Murat marsal, és Lannes marsal a' bécsi hidra rá ütnek. — A' császár Schönbrunnban az ármádához beszédet tart.
14. Bécs lakossai áltadják a' császárnak, várossok' kultsait. — A' császár áltadja a' párisi polgármestereknek az ellenségtől elszedett zászlókat.
15. és 16. Ütközet Hollabrunnél, melly ezen név alatt Schöngtaben ismeretes.
20. A' császár Brünneben a' morva országi követeket elfogatja.
23. A' recognoscirozó seregek Olmützig jönnek.
27. és 28. Davoust marsal Posonyba bémegey.
29. A' császár ármádáját egy helyezetbe állítja, és Santont megerősíti.
29. A' császár egy muszka parlamentárt bocsájt el.

Dec. 1. A' császár, éjszaka meglátogatja előőrjeit.

2. A' császár parancsokat ad generáljainak az Austerlitz-i ütközet reggelén. — Ütközet Austerlitznél. — Muszka fogoly generálok, és katonák a' császár elébe vitetnek. A' muszka armáda' egy része a' hullámokba süllyed.

4. A' két császár bivouackban a' sarüsichitzi malomnál.

6. Fegyvernyugvás. — A' bécsi császári fegyvertár' algyüi és hadi szerei Franciaországba vitetnek. — A' külső dolgokra ügyelő minister Posonynál átmege Dunán.

26. A' posonyi békekesség. — Velencez viszszaadódik Olaszországnak. — A' posonyi szerződés megerősítetik. — A' bajor és württembergi választó fejedelemségek királyságokká proclamáltak. — A' császári gárda visszamegy Franciaországba.

1806. Jan. 27. A' császár Párisba megerkezik. — A' táborozás' győzdelmi jelei. — Megtudatik a' hir a' posonyi békekötésről.

Jegyzés. Ezen áttekintet azon felirások szerint van feltéve mellyek a' Vendome piaci oszlop' metszésein állanak. Az előbbeni év áttekintetével egyetemben, telyes sorát képezi a' Legendáknak, mellyeket ezen csudálatra méltó emlék' bas-reliefjein olvashatni.

Austerlitz-i ütközet,

Az Oroszok' egyesülése az Austriaiakkal, a szövetségesek' hadj erejét 104 batallionra, és 150 svadronra emelé. Napoleonnak valamivel 40,000 emberén fellül vala; de Kutusoff, ki a vezérséget átvevé, időt engede néki az ütközetre helyet választani, 's Bernadotte és Davoust marsallok had testeit magához vonni. A' muszka generál késedelem nélkül nyomult előre a' franczia ármáda felé, mellyet bekérinteni, és minden visszamenetelét elzárván, azt semmivé tenni reménylé.

November 29-kén Sándor császár, ármádájával, melly előtt a' kozákok, mint a' főlhó, előre torlódtak, Wischauba bé ment. Mihelyt Napoleon, Sándor császárnak e' városba érkezését megtudá, Savary generált, az ő segédét, a' muszka táborba küldé, hogy őt megköszöntse, Savary ezen kívül meg vala bízva, a' muszka császárnak személyes gondolkozását kifürkészni. A' franczia fő szállásra azon pillanatban jött vissza, mellyben a' császár az ellenséges tüzeket, 's bivouakokat szem ügyre vette. Küldetése fogantjáról a' következő tudósítást tevő: Sándor és öccse Konstantin jól fogadák őt; de könnyen kivehette a' fiatal udvari emberek beszédjéből, kik a' muszka császárt, különbféle czim alatt körül vevék, hogy képzelődés, tudatlanság, vakmerőség vezéreljék a' hadi kabinet vég-

zéseit, valamint politikai kabinetét vezérelték volt.

Az illy módon vezérelt armáda nem kerülhet el, hogy csak hamar hibát ne ejtsen. Napoleon azonnal elhatározá magában, azt bévárni, 's alkalmas időben használni. Rögtön parancsot adta armádájának a' visszavonulásra, éjszaka' idején hátra vonult, mintha megverettetett volna, és három órányira hátrább jó állást vett Türesk és Brünn közt, 's annak erősítésén, 's az álgyútelepek felállításán nagy lármával dolgoztatott.

Napoleon, a' muszka császárnak egy öszvéljövetelt terjeszte elöl; mellynek következtében ez, herczeg Dolgorucki segédét küldé. Ezen tisztt észreveheté, hogy a' franczia táborban mindenből csak visszataratózkodás, és félelem néz ki. A' mezei őrk' felállítása, a' bésánczolások, mellyeket sietve felhánytak, minden egy félig vert hadat látsza elárulni.

A' francziák' császára, Sándor' segédjét, az előőröknél fogadá. Az első köszöntések után, a' muszka követ, a' politikára akará fordítani a' beszédet. A' császár, ki azon férjfiak karakterét, kiket Sándor kedvenczeinek kiválaszta, ki akarván tanulni, őt beszélni hagyá. Végre az ifju tisztt javallá Napoleonnak, hogy Belgiumot engedje át, 's mondjon le Olaszország' koronájáról. Könnyen megfoghatni, melly igen felingerlé a' császárt az illy beszéd, de türtőzteté magát, és Dolgorucki azon meggyőződéssel távoza el, hogy a' franczia armáda, végveszedelméhez közel légyen.

A' muszka táborba visszataréte után adott tudósítása, Sándor' udvari embereit, mint Napoleon óhajta, feltüzelé. Mértékfeletti képzelődésöktől elragadtatva, már nem elégedének meg

azzal, hogy a' Francziákat megverjék; hanem, hogy ezeket körül kerítsék, és elfogják. Hijába igyekeztek az öreg austriai generálok, kik Napoleon ellen több táborozásban részesültek, meggondolatlan tüzököt mérsékelni, hijába terjeszték elébe a' hadi tanácsnak, nem kellene egy olly sok vitéz katonából, és olly sok igen fő érdemű tisztekből álló hadi sereget, olly nagy önbizodalommal megtámadni. Hozzá adák, hogy Olaszországban látták, miképpen Bonaparte generál, csak egy maroknyi néppel, 's a' legrosszabb helyzetben, gyors 's véletlen munkálatok által, a' győzdelmet ismét kezére keríté, 's az armádákat semmivé tévé, a' mellyek számokba 's helyzetökbe büszkéek lévén, a' győzdelmet már kezökben lenni vélek. Emlékeztették továbbá arra, hogy a' szövetségesek' serege, a' táborozás' kezdetétől ólta még egyetlen egy nyereséget sem vitt ki, és minden csaták a' Francziák részére kedvezőleg ütöttek ki. Illy eszes és okos előterjesztéseknek ama' büszke ifjuság, a' 80,000 Muszkák vitézségét, ama' lelkesedést, mellyel őket a' császár' jelenléte eltölté, a' császári testőr' széke-seregét, 's végre generáljaik katonai talentomit, mellyeket Napoleon' császáraín sokkal felül emelének, veték ellene.

December első napján, a' császár, bivouakjából, ki mondhatatlan örömmel látá, a' muszka armádát, az ő előőrjeitől két algyűlővésnyi távolságra szárny marsot kezdeni, hogy jobb szárnyát békerítsék. Ezt látván Napoleon többször mondá: „holnap estvére az enyim lesz ez a' sereg.“ Az ellenség egészen más reményeket táplála. A' francia előőröktől egy pisztoly lövésnyi távolságban léptetett el. Szárnymarsában, az embereit, négy órányi liniában, a' francia sereg mellett, hosszsant, kellett előre nyom-

ni; a' franczia sereg, úgy látszék, állását nem meré elhagyni. Kutusoff csak eggyen aggódott, t. i. hogy a' franczia ármáda el talál illanni. Hogy az ellenséget azon vélekedésben megerősítse, mintha a' franczia sereg felne, parancsolá Napoleon Murat herczegnek, hogy egy kis osztály lovasságot hagyna előre nyomolni a' sikra, és azt hirtelen, a' legnagyobb sietséggel, mintha az ellenség iszonyú hadi erején elbámult volna, hagyná ismét visszavonulni. E' manővernek arra kelle birni az ellenséget, hogy elkezdett munkálatja mellett álhatatosan megmaradjon.

Estve a' császár minden bivouackokat gyalog, és esméretlen akara meglátogatni; de alig teit néhány lépést, megismértetett. Setét éjtszaka vala; csak az ellenség tüzei látszottak, mellyek távol, az éjjeli homályon keresztül lángoltak, midőn rögtön egy világos fényesség, a' láthatárt messze megvilágítá. 100,000 fáklya ragyogott egyszerre a' franczia linián. Az ármáda megemlékezék, hogy a' következő nap, Napoleon koronázása évi napja, és hogy e' nagy napot ünnepeljék, s ragaszkodásokat a' császárhoz meg bizonyítsák, minden katona, egy rögtön emlékeztetésnél fogva, bivouackja szalmáját öröm fáklyává változtatá, mellyek póznára kötve meggyújtattak. Az ezredek' trombitái' recsegése, a' seregek örömkialtási közé keveredék. Az ármáda' öröme s lelkesedése, a' legfőbb mértékre hágott. E' fényes kivilágítás hevenyiben, a' következő napi győzedelem' előre való ünneplésének látszatott. Serege' hajlandóságának e' váratlan bizonytsága által megilletődve, Napoleon, marsalljaitól késérve, az egész liniát végig járá. Minden pillanatban meg meg állapodott, hogy a' katonákkal szóljon, azokat meghalgassa s vélők nevensen. „Az felséged ün-

nepe, mondá egyik, ma kivilágítás, holnap koszoru.“ — „Hét óraker ütközet, délre gyözüdelem!“ kiálta a' másik. Mindnyájan kiáltának: „Verekedni akarunk a' Muszkákkal, vezessen Felséged még az éjszaka a' gyözüdelemre!“ Még sok ezer más lelkes kifejezések, mellyek bizodalmat, vonszódást 's csudálkozást fejezének ki, hallatszottak. Egy vén granátos a' császárhoz menvén mondá: „Felséges uram, nem lesz szükség magadat kitenni a' veszedelemnek. Esküszöm néked a' granátosok' nevében, hogy csak a' szemeiddel harczolj, és mi holnap a' muszka ármáda zászlóit és álgyúit, koronáztatásod napja ünneplésére, néked ide fogjuk hozni.“

Napoleon soká mulata; csak éjfélker tért vissza bivouackjába, és aztán még soká viszhangzott a' levegő ezen kiáltástól: „Éljen a' császár! Éljen Napoleon! Éljen a' mi gyözühetetlen generálunk!“ Ezen; színt olly érzékeny, mint véletlen jelenésen megilletődve, sátorjába tértekor mondá: „Ez éltém' legszebb estvéje; de fájdalommal gondolok reá; hogy holnap e' bátor emberek közül jó számot el fogok veszteni.“

Egy óraker lóra ülven a' császár, az előöröket látogató meg, kiktől a' Muszkák mozdulatíról tett felfedezéseikről értesítetett. Megtudá, hogy éjszaka' idején ellenséges örök mutatkozóának a' franczia tábor jobb szárnyán, Telnitz és Sokolnitz falúkbán, és hogy a' muszka pattantyusság éppen ezen a' ponton léptetett el. Meg léven már most gyözüdve, hogy Kutusoff generál, tervét nem változtatá, a' közel lévő ütközüethez még szükséges előintézeteket megtevé.

Már az előbbi nap' estvéjén, az egész francia ármáda, a' Napoleon által előre kiválasztott téren öszvevonatott. Ezen állásnak az a' haszna, hogy igen keskeny vala, a' nélkül mindazáltal, hogy a' tér' szorossága a' szárnyak' bátorságának ártott volna, mellyeket az elrendelt vigyázati intézetek' következtében nem leheté olly könnyen hátulról bekeríteni. A' tér' ránczaiban felállított katonákat, az ellenség nem láthatá; ezenkívül magok előtt több könnyen védelmezhető szoros utakat tartottak megszálya, mellyeknek a' megtámadás pillanatában, a' sikra leendő előnyomulásra, igen kedvezőknek kellett lenni.

Lannes marsall had teste, melly Suchet és Caffarelli osztályaiból álla, képezé a' bal szárnyat, melly a' Santoni (Sz. Antali) tetőre támaszkodék; — derék helyezet, mellyet megerősítettek, és 18 álgyúból álló batteriával ebáltak. Rivaud és Drouet osztályai, Bernadotte marsall testéből, mellyek Girskovitz falu mögött állának, képezék a' közép pontot. A' jobb szárny, Soult marsall parancsa alatt, Kobelnitz és Sokolnitz közt álla, és pedig Vandamme osztálya balról, Sz. Hilaire generalé mögött, melly a' közép ponton vala, lépcső formán felállítva, Legrand osztálya a' legvégső jobb oldalon álla, Sokolnitz, és Telnitz közt, 's mind e' két falut erős gyalog osztályokkal megrakva tartá. A' lovasság Murat herczeg' parancsnoksága alatt, a' bal szárny, és a' közép pont közt álla, két sorban felállítva; a' könnyű lovasság, Kellermann parancsnoksága alatt az első sort, a' másodikat, a' nehéz lovasság képezé. A' reserva a' császári gárda tiz bataillonjából, Oudinot general egyesített tiz granátos bataillonjából, és 40 gárda álgyúból állott. Ezen 15,000

embernyi erős széke a' seregek, Schlapanitz mögött álla, az ármáda közép pontján. Friant general gyalog osztálya, és Bourcier general' dragonos osztálya, Davoust marsal parancsnoksága alatt, Raygern apátságig, az ármáda legvégső jobb szárnyától két órányira, tolatott előre, hogy az ellenséget öszveszorítsa, azon esetre, ha ezen oldalról előre akarna nyomulni.

Végre megviradt; Napoleon a' seregek mellett ellovagolván, mondá nékik: „Katonák, e' táborozást egy menykő csapással kell bevégezni, melly ellenségünket öszvezúzza. Ne igyekezzetek sok, de bizonyos lövést tenni. Ma estvére megfogtuk győzni az éjszak' ama' csoportit, mellyek velünk mérközni merészelték.“ Reá minden sereget egymás után különösen megszólíta. A' 28-dik sor ezrednek, melly a' Calvadosi megyéből rekrutázott, mondá: „Reménylem a' Normannok ki tesznek ma magokért.“ Az 57. ezrednek: „Jusson eszetekbe, hogy ezredeteknek már régen e' nevet adtam, rettentő.“ Minden ezred nyert tőle egy felbuzdító szót, mellyről a' veszély pillanatában megemlékezvén több katona újra megerősítve érze bátorságát 's kettőzteté megerőtését.

A' nap, ezen a' napon, mellyen a' császárságnak ugyan azon dicsőségi felszentelést mellyet Marengo a' consulságnak nyujta, kellett elnyerni, felhőtlen fényben kele fel, 's a' reggeli ködöt csak hamar szétt oszlatá. A' Schlapanitzti tetőkön, látni lehete, miképpen hagyá el az ellenség, a' pratzeni szép dombokat, hogy egész bal szárnyát a' franczia ármáda' jobb szárnya hegye felé előre nyomja, 's a' sikra, egy sok izben keresztül mestzett bajos térre leszállítsa. Ez megengedett néki.

Még Napoleonnál valának marsaljai, kik utolsó utasítását várák. „Mennyi idő kell kegyednek, kérdé Soult marsalt, hogy a' prazeni tetőket koronázhassa?“ — „Egy óra, válaszolá a' marsal; mert mind a' két osztályom a' bal szárnyon, a' völgy hátuljában áll, 's őket az ellenség nem láthatja, ki őket ugyan azért nem is akadályoztathatja.“ — „Ha így van a' dolog, tehát várakozzunk még egy fertály óráig.“ Néhány pillanattal utána, jelenték a' császárnak, hogy az ellenség' bal szárnya Telnitz előtt mutatkozik, és hogy Legrand' osztálya meg fog támadtatni. Parancsait kiadá; mindegyik marsal galoppban elsiete, hogy ismét had-tetéhez menjen, 's csak hamar elkezdődék a' tűz a' francia jobb szárnyon.

A' szövetségesek' armádája hét hadi testre vala osztva. Bal szárnya Buxhówden general' parancsa alatt 30,000 ember viszont három kisebb testre szakada, mellyek Telnitz és Sokolnitz felé mentek. A' közép pontnak Kolowrath parancsa alatt, kinél a' fő szállás vala, egy testben kelleték előre nyomulni; ez tizenkét muszka bataillonból és tizenöt újjonc austriai bataillonból álla. Az ötödik, 80 svadronból álló, 's János herczeg és Lichtenstein parancsa alatt lévő hadi testnek, a' brünni út felé előre nyomulva a' jobb szárnyat kelleték fedezni. A' jobb szárny, herczeg Bagration előseregéből állván, tizenkét bataillont és 40 Svadront számálála, 's meg vala bízva, a' bosenitzi, és santoni tetőket megtámadni. Egy hetedik test, a' muszka gárdákból, Konstantin nagy herczeg' parancsa alatt állván, a' jobb szárny reserváját képezé.

Mihelyt Napoleon jelt adott, minden francia osztályok mozogni kezdének. Bernadotte

a' girskovitzi azoroson áltmenvén, balján Murat által fedezve, Blasovitz felé marsirozott; Lannes, a' brünni töltés mind két felén előnyomult; a' gárda és a' reserva egy kis távolságban Bernadotte testét követték.

Soult marsal a' Saint-Hilaire' és Vandamme' osztályait, mellyeket Levasseur' brigádja segítte, vezérelve, a' kobelnitzi és puntovitzi mély utat elhagyá. Legrand osztályának két brigádái, mint szárnyak hátra maradtak, hogy a' Buxhówden által fenyegetett telnitzi, és sokolnitzi szoros utakat fedezzék. Davoust marsal parancsot vett, Friant' és Bourcier' osztályival Raygeraból megindulni, hogy a' muszka hadi testek' hegyét foglalatoskodtassa, míg a' császár jónak találandja azokat nagyobb erővel megtámadni.

Mihelyt Soult marsal a' pratzeni tetőkro felmászott, Kolowrath generál testét azonnal megtámadá, melly a' közép ponton ment, 's az előtte menő bal szárny által fedezve, csapatonkint előre nyomult. Sándor császár, Kutusoff és generálstabja e' testnél valának. Az orosz bataillonok, mihelyt ütközeti rendbe állottak, hogy a' franczia ezredeknek ellentálljanak, azonnal vissza verettek. Hasonlóképp jártak az utánok következő austriai bataillonok. Sándor császár igyekezék seregeit ismét öszveszedni, de mivel nem vala osztálya, mellyből reservát formálhatott volna, nem akadályoztatható, hogy Hostiradekig vissza ne vettetének. Kamenski' brigádája, melly a' bal szárny harmadik testéhez tartozott, egyesíté törekedését Kutusoff generáléval, de Saint-Hilaire, Vandamme, és Levasseur generálok egyesített erejének nem állhatott ellent. Így kénytelen vala az ellenséges ármáda' középpontja azon ve-

szélyben, hogy egy mocsáros völgybe vettetik, Wischauba visszavonulni, félig fagyott agyag földbe szorult egész álgú szerét, a' Francziáknak engedvén által.

Ugyan azon pillanatban, mellyben ezen elhatározó csapás történt, Buxhówden' két első kolonja, Sokolnitzból, és Telnitzból, Legrand osztálya' ellentállása' daczára, melly igen gyenge vala, hogysem a' muszka fegyvernek ellent állhatott volna, előre nyomult. De Davoust marsal, ki Friant osztályával Raygernből oda érkezett, a' sulyegyent helyrehozá. A' harcz nyakas és öldöklő lön. A' bévétetett és másodszor is bévétetett Sokolnitz, egy pillanatig az Oroszoké maradt. Langeron és Pribischefski generálok még a' marxdorfii tetőket is el akarák foglalni, de a' fél hold formában felállított franczia sereg, több izben, szerentsés foganattal, támadá meg szárnyaikat.

A' közép ponton, valamint a' bal szárnyon mosolygott a' szerencse a' franczia seregre. Konstantin nagy herczeg 's az orosz gárdák úgy jártak, mint a' fő szállás, 's a' közép pont kolonnja; nekik kellett volna a' reservát képezni és ők támadtattak meg először.

Bagrations generál jobbra vonult, hogy a' Santoni helyezetet meglegje, 's megtámadja. Lichtenstein' lovassága is a' jobb szárnyra ment e' megtámadást segíteni; úgy, hogy a' nagy herczeg, és a' gárdák az első sorban azon pillanatban állának, mellyben Bernadotte Blasovitz felé, és Lannes a' brünni töltés' mind két oldalán előre nyomultak.

Lichtenstein herczeg hosszú kerülés után, végre a' nagy herczeg' jobb szárnyához visszajutván, kezdé magát formálni, midőn a' muszka gárda' Uhlánusai, a' vitézségtől elra-

gadtatva, Bernadotte és Lannes marsalok osztályai közé ütöttek, hogy Kellermann lovasságát, melly előttök vissza vonult megtámadják: de tüzességök' áldozatai lettek: Murat' reservája megtámadá, szétveré, 's a' két francia gyalog sor' tüze közt, hol fele levágattatott, vissza nyomá őket.

Azonban Soult' előmenetele, Kutusoffot kényszeríté, Lichtensteint az ármáda' közép pontja' segítségére visszahívni. Jobbról, szinté mint balról, egyaránt, igen fenyegettetvén e' herczeg, nem tudá, hová küldjön először segítséget: mindazáltal sietve négy lovas ezredet küldé, mellyek elérkezének, hogy Kollowrath general megverettetése' tanúi legyenek.

Látván Konstantin a' maga részéről, hogy a' francia gyalogság kolonnjai Blasovitzba bemenének, és abból ismét előre nyomulának, elhatározá, a' magosságról leszállani, hogy őket a' fele uttól megkémélje; és, az alatt, míg a' császári muszka gárda', és Drouet' osztálya közt dühös gyalog verekedés keletkezik, parancsolá a' lovas gárdának, hogy a' negyedik linea ezredből formált osztály' jobb szárnyát támadják meg. Dühös megtámadások daczára is, a' muszka vasasok, ezen ezredből, csak egy bataillont, melly a' zavarban sasát elveszté, hozhatának szorultságba. Napoleon, kinek szemé az egész ütközet' mezején járt, parancsolá Bessieres marsalnak, a' francia császári gárda' lovasságával azon pontra sietni. E' lökés rettenetes vala. Az ellenséges sor, a' legnyakassabb védelem után, kénytelen vala Bernadotte, és Bessieres generálok' egyesített erejének engedni; a' muszka gárda gyalogsága, melly már tovább nem tarthatá magát, Krezenovetzig vissza vettetett. A' lovas gárdák, kik e' pillanat

ban Austerlitztól jövének, hijába bizelkedtek magoknak, hosszabb ideig való ellentáthatással; ezen székes ezred, Rapp generál által, ki a' lovas granátosokat vezérlé, megtámadtatott, csak hamar vissza veretett, és semmivé tétetett. Az orosz ármáda^a egész közép pontjának már most a' leg nagyobb sietséggel kelle magát az austerlitzzi úton visszavonni. E' harcz alatt, Murat, és Lannes, Bagration' had testét, és az általa fedezett muszka lovaságot, sikeresen megtámadták. A' franczia vasasok mindent, mi vélek szembe szált, visszavertek. Suchet^o, és Caffarelli' osztályai szinte segítették a' muszka ármáda' ezen jobb szárnyát semmivé tenni.

Meglévén győződve, hogy Bernadotte, Lannes, és Murat elég erősek legyenek, az ellenségnek ezen a' ponton tellyességgel véget vetni, a' császár a' gárdával és a' reservával, Oudinot general parancsa alatt, jobbra fordult, hogy Soult marsalnak segítse a' bal szárnyat semmivé tenni, melly a' tavak közepette veszélyben forgott. Két óra vala dél után, midőn Soult, a' császár közelléte által lelkesítve, a' Saint-Hilaire, és Legrand osztályokat egyesíté, hogy Sokolnitzot hátulról megtámadja az alatt, míg azt Davoust seregei homlokról szoríthatnák.

Pribichefski osztálya, a' faluban bekerítetve, kénytelen vala a' fegyvert letenni. Langeron general, a' ki szinte megtámadtatott, nem vala szerencsésebb, és csak osztálya' fele leheto olly szerencsés, hogy ismét Buxhówdent elérhesse. E' generál, ki több órát haszontalan cseppetékkal, Telnitz vidékén hijába eltöltött, végre átlátta, hogy ön menekedéséről kelljen gondolkodnia, azért mozdulni kezdé, hogy a' völgy fenekén, a' tavak és dombok közt, Anjestho

mechessen vissza, és a' szoros útból, mellybe magát békötölődve lelé kiszabadulhasson. Épen kolonn rendben léptetett ki a' faluból, midőn Vandamme robajjal szárnyára csap a' faluba benyomul és a' kolonnt két részre szétvágja. Buxhówden nem lévén képes meg fordulni, a' kolonn hegyén lévő két bataillonnal folytatá marsát, hogy Kutusoffhoz jusson; de Doctorof, és Langeron a' többi 28. bataillonnal a' tavak és a' Saint-Hilaire, Vandamme osztályokkal, 's a' reservával koronázott tetők közt, a' legnagyobb szorultságba jutottak. A' kolonn' hegye, Aujustnél, mellyet a' pattantyusság fedezett, a' tó kiszáradása által formált csatornán, igyekezze elszökni; de a' hid az álgjuk súlya alatt le tört, és, hogy álgjúikat megmentsek, az orosz katonák, a' tóra merészelték menni, melly vastag, 's a' mint látsza, erős jég hajjal vala befedve; szerencsétlenségökre, a' francia álgjú golyók által barázdákba hasogatott jég, e' tömegterhe alatt betört, és minden, emberek, lovak, álgjuk, elsüllyedtek a' mélységbe. Ez reitentes látás vala, mellynek már emlékezete is rémuléssel töltheti el a' képzelődő erőt.

Az austerlitz győzödelem következesi megmérhetetlenek valának. Az Oroszok 45,000 holt, megsebesített 's elfogott embert vesztettek, 's 20 generál, a' muszka császárnak több segédjei és temérdek jeles tiszték maradának az ütközet' mezején. A' Francziák 200 álgjút, 400 álgjúszekeket, minden bútorokat és 45 zászlót, mellyek közt Sándor császári gárdája' zászlója is vala, zsákmányoltak.

Az Oroszok olly sietséggel futottak Lengyelországba, hogy az utakat magok után álgjúkkal, lövő szeri és életes szekerekkel, 's mindennemü butorral rakva hagyák. Többnyire

minden mező városban, és faluban, hová az ellenséges ármáda üzésére kiküldött Francziák jutottak a' csüröket, és templomokat telve lelék sebeseikkel, kiket a' legtehetősebb állapotban oda hagytak. Kutusoff general megelégedék, az ajtókra czédulákat ragasztatni, következő tartalmu francia felirással:

„Ajánlom e' szerencsétleneket Napoleon császár' nagylelkűségébe és vitéz katonái' emberiségébe.“

Még az ütközet nap' estvéjén, 's az éjtszaka egy részén által, tartózkodék Napoleon az austerlitz-i iszonyu ütközet' mezzején, megolvastatá a' holtakat 's elviteté a' sebeseiket. Szerfelett érzékeny vala azon mód, mellyel ez utólsók, hálájokat, a' császárnak sorsok iránti részvételéért, kifejezék, a' nap' foganatjáról tudakozódván. „A' győzödelem kétség kívül, a' mienk, monda az egyik: a' császár sokkal jobb rendeléseket tett, mintsem hogy a' győzödelmet elszalaszthattuk volna.“ Egy másik pedig mondá: „Már nyolcz óra olta elvagyok hagyatva, és hallatlan kinokat szenvedek; de azon belső meggyőződés, hogy én, pajtásimhoz hasonlólag, kötelességemnek eleget tettem, békétürest önt belém.“ Mások közvetlen megszólíták a' császárt, mondván: „Már most feléges Uram, meg kell elégednie katonáival.“

Napoleon az őt' körül vevő tiszteknék mondá: „Én vagy husz szinte illy tüzes ütközetekben, mint ez vala, harczoltam, de még egyet sem láttam, mellyben a' győzödelem olly hamar el lett volna határozva, 's a' harcz' mérő serpenyője olly kevésbé hajlongott volna.“

A' nap' folytában a' császári gyalog gárda és Oudinot' granátosai, mérkőzni kívánván az ellenséggel, a' megtámadásra vezéreltetni óhaj-

tottak. „ÖrüljeteK, mondá a' császár, hogy semmi dolgotok sincs, reservára tartalak benneteket; annál jobb tehát, hogy ma nincs szükség reátok.“ Az ellenség csudálkozott azon a' pontosságon, mellyel minden franczia sereg, mozdulatit végrehajtá. Egy pattantjus parancsnok a' muszka gárdától, ki fogságba esett, Napoleon mellett elmentében, mondá: „Felség, lövessen agyon engemet: elvesztettem az álgyúimat.“ — „Ifju ember, felelé a' császár, tudom méltánylani aggodalmát; de meg lehet verettetni az én ármádám által, és még is számot tarthatni a' dicsőségre.“

Valhubert vala az egyetlen generál, kinek elvesztét az ármáda méltán fájlalá; a' többiek kik megsebesítettek, mind felgyógyultak sebeikből. Midőn egy álgyúgolyó e' vitéz generál' lábászárát elsodrá, brigádájá' katonái hozzá tolódtak, hogy felvegyék, 's a' sebészek' állására vigyék. „Emlékezzetek a' napi parancsra, mondá nékiek, lépjeteK - vissza a' sorba és tagba; ha győztök, akkor el fogtok vinni az ütközet mezzejéről; ha meggyőztettek, mi hasznom van aztán a' hátra lévő életből?“ Csak hamar aztán azt adá hozzá: „Miért nem vesztettem el inkább a' karomat, még harcolhatnék veletek, 's állásomon halhatnék meg!“ Valhubert csak 24 óráig élt megsebesítésése után, és néhány pillanattal előbb, mintsem lelkét kiadá, következő érzékeny levelet írá Napoleonnak:

„Kivántam volna kegyedért többet tethetni; én meghalok, és nem sajnálom az életet, mivel olly győzödelemben részesültem, melly kegyednek szerencsés uralkodást biztosít. Ha megemlékezik kegyed azon vitézekről, kik hivi valának, ne felejtse el engemet. Elég né-

kem, azt mondhatni kegyednek, hogy családod van, nem szükség azzal kegyednek ajánlani."

A' császár' bőkezősége az Austerlitznél harczott seregek iránt olly nagy vala, mint a' győződőlem.

Az ezen ütközetben meghaltak' gyermekeit magáénak vállalá, neveltetésüket 's táplálásokat magára vevé, 's megengedé, hogy neveik mellé a' Napoleon nevet tehessék. A' generálok' özvegyeinek 6000 frank pensiót, az ezredek és majorok özvegyeinek 2400 fr. a' kapitányokénak 1200 fr. a' hadnagyok, és alhadnagyokénak 800 fr. és végre a' katonákénak 200 fr. ajánlott. A' mi a' többi vitézeket illeti, kik a' győződelmen túl éltek, megelégedését a' következő proclamatióban, melly reájok nézve a' legszébb dicsőségi czím vala, jelenté ki:

„Katonák! Én meg vagyok elégedve veletek; ti az austerlitzzi ütközetben mindent tetetek, mit csak rettenthetlenségtöktől várhatam; sasaitokat halhatatlan dicsőséggel ékesítetek: 100,000 emberből álló, 's az austriai, 's muszka császárok által vezérelt armáda, négy óránál kevesebb idő alatt, vagy szét szakasztott, vagy halomra hányatott; a' mi tüzetök elől menekedett, a' két tóba sült el. . . .

„Katonák, midőn a' francia nép a' császári koronát fejemre tevé, reménylém, bennetek bizva, hogy annak ama dicsőségi fényt, melly csak egyedül adhat neki szemeim előtt, becsét, megtarthatom; de ugyan azon pillanatban gondolkodtak ellenségeink, annak megsemmisítésén és bémocskolásán, 's kényszeríteni akarának engem, hogy ama' vas koronát, melly olly sok Francziák vérével szereztetett, legkegyetlenebb ellenségeink fejére tegyem: vakmerő 's képtelen tervék, mellyeket császártök

koronázása évi napján elenyésztettek. Megtanítottátok őket, hogy könnyebb legyen minket fenyegetni, mint meggyőzni.

„Katonák, ha minden, a' mi a' haza nyugalma'ra 's jóllétére megkívántatik, tellyesítve léssen, vissza vezetlek benneteket Franciaországba. Ott leggyengédebb gondoskodásom' tárgyai lesztek, Népem örömmel látand benneteket, és csak annyit kell mondanotok, „én az austerlitzi ütközetben voltam,“ hogy ezt a' választ kapjátok: „Ez ám a' vítéz!”

Mind a' két császár, II. Ferencz és Sándor, az austerlitzi dombokról, láták az egész muszka gárda' megverettetését, 's ármádájok megsemmisítését. Két nappal az ütközet után, az austriai császár Napoleon' bivouakjába mene hogy a' győztest megköszöntse. Bonaparte e' szavakkal fogadá őt: „Én ezen egyetlen palotában fogadom kegyedet, mellyben két hónap ólta lakom.“ — „Kegyed olly sok hasznot tud huzni e' lakásból, felelé II. Ferencz, hogy az méltán tetszhetik kegyednek.“ Ezen öszvejövételkor a' két császár a' fegyvernyugvásba 's a' jövődő béke' főfeltételeibe megegyezett.

II. Ferencz azt is közlé Napoleonnal, hogy Sándor békét ohajtana kötni, 's a' muszka ármáda maradványira nézve fegyvernyugvást kíván. Napoleon megjegyzé neki, hogy körül légyenek kerítve 's egyetlen egy ember sem szökhet el. „De, ezt adá hozzá, én Sándor császárnak örömet akarok csinálni: a' muszka sereget el hagyom menni, 's kolonnjaimat vissza huzom, ha Felséged nékem megígéri, hogy ezen ármáda Németországból ki fog takarodni.“ — „Ez Sándor császár szándéka, felelé az austriai császár; bizonyosá tehetem kegyedet; egyébb-

iránt ez éjtszakán ön maga meggyőződhetik eről saját tisztjei által.“

E' beszélgetés után Savary general viszsza kíséré az austriai császárt főszállására, megtudni, rá áll-e Sándor a' kapitulatióra. Savary szörnyü rendetlenségben lelé az Oroszokat, patantyusság, 's bútor nélkül. Éjféel vala. Meerfeld generál, Davoust generál által Goddingtól visszszaveretett; a' muszka ármáda minden oldalról bekerítettve, mintegy hadi fogoly vala.

Czartorinszki herczeg bévezeté a' francia generált Sándor császárhoz, ki így szólította őtet: „Mondja meg Ön urának, hogy én megyek; hogy ő tegnap csudát tett; hogy e' nap, rajta való csudálkozásomat nagyobbitá; hogy nékem mennyeknek látszik az a' végzés, hogy, ármádámnak még száz esztendő kell, hogy az övéhez hasonlítson. De vissza huzhatom-e magamat bátorságban?“ — „Igen is, Felség, felele Napoleon segédje, ha Felséged megerősíti azt mibe a' francia, és német császár üszvejövetelökkor megegyeztek.“ — „És mi az?“ — „Az, hogy a' muszka ármáda etap-marsban visszszavonul, 's német országból, valamint austriai, és porosz Lengyelországból kitakarodik: e' feltétel alatt megvagyok bizva, előőrjeinkhez menni, mellyek kegyedet már körül vevék, és ott parancsot adni, kegyed visszszavonulása' oltalmazására.“ — „Minő kezzesség kívántatik erre?“ — „Felség, egyedül ön szava.“ — „Fogadom kegyednek.“ — Azon pillanatban, nagy galoppban siete el onnan Savary generál, Davoust marsallnak parancsot vinni, hogy a' muszka ármádának a' visszszavonulást nyugodtan engedje meg.

Napoleon ez alkalommal nemes lelküen viselé magát; mert a' muszka ármáda' maradvá-

nyát elfoghatta, 's semmivé tehetné volna. Jól tudta ő ezt, mert a' német császárrali beszélgetés közben ezen szavakat ejtette ki: „Ez az ember reá vesz engem, hogy nagy hibát tegyek.“ De hogy maga magát ön szeméi előtt igazolja, azt adá hozzá: „Már elég vér, és könny folyt, ne hagyjuk azt tovább folyni!“ Nemes mentség, igen is szép, hogysem azt az emberiség' minden barátjának tisztelni nem kellene!

A' posonyi békesség végezé be méltó módon e' dicső táborozást, 's a' harmadik koalíciót feloldá. A' rajnai fejedelmek közt szövetség kötöttetett, hogy jövendőben Oroszország', 's Austria' terveit ellen korlátot képezzenek. II. Ferencz, elveszté a' velencei birtokot, melly Olaszországot erősíté, és Tyrolist, melly Baviariát nagyobbítá. A' bajor, 's württembergi választó fejedelmek, kik Franciaországhoz hívek maradtak, birodalmaikat királyságra láták emeltetni, 's a' bádeni markgrófság, nagyhercegséggé lett. Midőn a' császár azon fejedelmeknek, kik véle volt szövetségöket meg nem szegték, megelegedése' bizonyosságát adá, nem felejtkezék meg a' generálokról, kik parancsnoksága alatt harczoltak.

Berthier a' neuenburgi (neufschateli) hercegséget, és Murat a' bergi nagyhercegséget nyeré; Eugen herceg a' bajor Király leányát vevé feleségül, és gyánítólag az olasz korona örökösének neveztetett ki, azon esetre, ha Napoleon maradék nélkül halna el. Nem sokára azután Napoleon Nápolyt József testvérenek, és Hollandot Lajosnak, a' másik testvérenek adá. Így osztogata az a' férfit, kit a' koalíció trónjáról le akara taszítani, őu maga koronákat, 's királyokat tett.

III.

Chronologiai áttekintet.

Táborozás Poroszországban. — Jénai ütközet.

1806. Jan. 1. A' bajor választó fejedelem, és a' württembergi herceg királyoknak proclamáltak.
23. Pitt William' halála.
28. A' tanács a' nagy Napoleon tiszteletére, egy emlék' felállítását elhatározza.
- Febr. 8. A' francia sereg Nápolyországba bényomul.
15. József Napoleon herceg bemenetele Nápolyba.
- Mart. 8. Szerződés Francia- s Poroszország közt, Hannoverának, Anspach, Cleve és Neuenburg tartományokért léendő kicserélése végett, 1805-ben Dec. 15-kén kötött szerződésbeli némelly módosítások iránt.
15. Murat Joachim bergi nagyhercegnek nyilatkoztatik ki.
30. Alkotmányos rendszabása a' francia császári családnak. — József Napoleon Nápolyi és Sicilii királynak nevezetik ki. — Berthier marsal, Neuenburgi hercegnek nevezetik ki.
- Apr. 20. Az angol király' kinyilatkoztatása a' porosz király ellen.
- Maj. 1. A' velencei tartományok, az olasz királysággal egyesülnek.
9. A' polgári törvénykönyv közönségessé tétetik.
27. A' Franciaák Rágusát elfoglalják.
- Jun. 5. Lajos Napoleon hollandi királynak nevezetik ki.
- Jul. 12. Rajnai szövetség.
18. Gaeta bevétele.
20. Béke-előkészületek Francia- és Oroszország közt, a' Szentpétervári kabinet által meg nem erősítve.
- Aug. 6. II. Ferentz, austriai császár lemond a' német császári címéről.
9. A' porosz király mozgathatóvá teszi seregét.
15. Oroszország vonakodik, a' Párisban Jul. 20. alá írt előleges szerződést helyben hagyni.
- Sept. 13. Fox Károly' halála.
18. Az ország zsidó követéinek gyülekezete Párisban. A' zsidó isteni szolgálat alkotmánya.
26. A' császár elhagyja Párist, s' armadájahoz megy Németországba.
- Oct. 6. Negyedik koalitio Franciaország ellen. Napoleon Bambergbe veszi fő szállását.
9. Az ellenségeskedések' kezdete.
10. Ütközet Saalfeldnél. Lajos porosz herceg halála. (1000 fogoly, 30 álgú).

14. Ütközet Auerstádnél. — Ütközet Jénánál. (40,000 fogoly, 300 álgýü).
16. Erfurt' kapitulatiója. (14,000 fogoly).
17. Ütközet Hallénál. A' porosz rezervaserég' megverettetése. — Neutráltsági szerződés Szászország, és Napoleon között.
25. Spandau kapitulatiója.
27. Napoleon' bemenetele Berlinbe. — Fulda' bevétele.
28. és 29. Ütközet Prenzlounál. (16,000 gyalogság, és 6 ezerez lovasság fegyvereiket lerakják.) — A' braunschweigi herczegség' elfoglalása. — Prenzlau erősség kapitulatiója.
29. Stettin kapitulál.
31. Kurhessen elfoglaltatik.
- Nov. 1. Küstrin kapitulál.
3. Császári végzés, melly a' porosz tartományokat négy megyére osztja.
6. és 7. Ütközet Lübecknél (21,000 ember, Blücher alatt, megadja magát).
8. Magdeburg kapitulál (22,000 fogoly, 800 álgýü).
10. Posen elfoglaltatik. — Hannover elfoglaltatik.
16. Charlottenburgi fegyvernyugvás, Poroszország által helyben nem hagyatik.
19. Hamburg' és Bremen' elfoglalása. — Hameln' kapitulatiója (19,000 fogoly).
21. Berliini határozat, melly a' britt szigeteket blokáda-állapotba nyilatkoztatja.
25. Niemburg' kapitulatiója (4,000 fogoly.) -- Plassenburg' kapitulatiója.
28. Oroszország hadat izen Franciaországnak.

Poroszországi táborozás.

Az austerlitz-i győzelem és a' posonyi szerződés után Napoleon császár ama' bizonyos reményt táplálá, hogy Europa békességét, Anglia 's Franciaország közti nyíltszívű szövetség által erősíti-meg. Pitt William' halála, az angol ministerium' fejének, hires vetelkedő társát, Fox Györgyöt hívá-meg. E' hires országos ember megemlékezék azon tiszteletről és vonszódásról, melly őt az első konsulhoz bilincselé. A' ministeriumba lépte után, első gondjai' egyike az vala, a' Francziák' császárával alkudozásokot kötni, mellyek hazája', 's az egész világ' megnyugtatósára czélzának. Igen hirtelen halála, szerencsétlenségül, Anglia jó szándékát megsemmisíté, 's Napoleonnak minden reményt el kelle veszteni, a' britt kabinet megegyezését a' közönséges európai békességbe, megnyerni.

Poroszország' neutralitása a' harmadik koalitió alatt, nem vala ment egy bizonyos csel-szövénytől; ennek az a' szándéka vala, előbb nem nyilatkozni, mint míg a' szövetségesek győzödelmei néki megengednék, ezt veszély nélkül tehetni. Fridrik Wilhelm, Potsdamban a' nagy Fridrik sirjánál értekezett Sándorral, melly alkalommal megigéré néki, hogy seregeit az austriai, és muszka ármadához csatoltatja. Csak még is, mielőtt a' Francziák császárájától egészen elszakadna, hogy ő néki látszas-

sék igaza lenni, szükségesnek tartá, kárpótlást követelni a' porosz határ' megsértéséért, midőn Bernadotte az anspachi herczegségen keresztül ment; miről azonban jól tudá, hogy meg fogna tőle tagadtatni. Ezen okból Haugwitz herczeg elméne Napoleonhoz az austerlitz-i bivouackba. A' császár az ütközet utáni napra halasztá a' véle való értekezést; de a' fényes győzödelem után, mellyet a' Francziák kivívtak, Porosz ország' fenyegető vissza-kiáltásiról szó többé nem lehet: Haugwitz herczeg igen is jó diplomáta vala, hogysem a' győztesnek kedvességeknél egyebet mondott volna, mellyektől azonban Napoleon nem hagyá magát elkábitatni; mert miután a' burkus minister szerencse kívánásit elfogadta, generáljaihoz hátra fordula, 's mosolyogva mondá nékiek: „Ez olly kompliment, melly másnak vala szánva, 's a' mellyet egyedül a' győzödelem szerzett meg nekem.“ Mindazáltal reménylé a' porosz királyt Francziaország' nyiltszívü barátjává tenni az által, hogy az elfoglalt tartományokból egy részt néki engede. Fridrik Wilhelm az anspachi kis tartomány helyett, melly bajor országnak adódott, kárpótlásul a' szép hannoverai választó fejedelemséget nyeré. E' szerént Napoleon a' braunschweigi ház örökös tartományit néki áltengedvén azt gondolá, hogy örökké tartó viszálykodás almáját vete a' londoni és berlíni udvarok közé. De, csalatkozáék. Burkusország, melly Angliát harcczal meggyőzni igyekezőék, az ujj angol ministerek' felingerlésének engede, 's a' negyedik koalitióban részt vett, mellyhez muszka és svéd ország is hozzájárult.

Ama' sérelmek, mellyeket Burkusország, Francziaország ellen felhorda, ezek valának:

1) Franciaország' hatalmának nagyobbítása, Illyriának, 's a' Velenceiországnak véle való egyesítése, valamint a' hollandi, 's nápolyi királyság' felállítása, 's a' német szövetség alkotása által.

2) Hogy a' német tartományokat hosszabított ideig megszállá.

Továbbá ezt kíváná, hogy Franciaország ne akadályoztassa az éjszaki szövetség' formáltatását, melly minden a' rajnai szövetség' alapszerződésébe nem foglalt német tartományokat, kifogás nélkül, magába foglalandó vala.

A' porosz király azonban jól tudá, hogy a' francia sereg' meghosszabbított ideigi tartózkodásának Németországban az oka, az vala, hogy Oroszország bizonyos kötelezéseket, mellyeket Austria Oroszország nevében, a' posonyi kötésben ígért, nem tellyesítette; bizván, kétség kívül, a' számos hadi készületekben, mellyeket néhány hónap olta tétetett, annyira üzé a' dolgot, hogy egy ultimatumot intéze Napoleon császárhoz, mellyben October 8-káig a' sérelmek' tellyes orvoslását, 's Németország' közvetleni odahagyását kíváná.

„Marsal, mondá a' császár Neuenburg herczegnek a' burkus felszólítás elfogadása után, nekünk nyolczadikára összejövetelünk lesz, a' becsület ügyében (Rendez - vous d'honneur.) Az illyenbe soha sem hibázott egy Francia is; de mivel mondatik, hogy egy szép királyné akar tanuja lenni a' harcznak, udvariasak akarunk lenni, 's a' nélkül, hogy aludni mennénk, Szászországba marsirozunk.“ A' porosz királyné valóban az ármádánál vala, amazon ruhában, a' nevét viselő Dragons ezrednél.

Napoleon, ki Sept. 28 kán Párisból elindult, October 6-kán Bambergbe tartá fő szálását. A' még 180,000 emberből álló nagy armáda körül vevé őtet.

A' burkus armáda öszves ereje 200,000 emberre ütött. A' Szász, és Kurliess seregek egysülének véle.

A' király maga vezérlé armádáját 's a' hét esztendőös háború' minden generáljait előlkeresé, hogy néki vezetőül szolgáljanak. A' braunschweigi, és möllendorfi herczegnek kellették a' Poroszokat a' győzödelemre vezetni. Az első, ki az ő atya, a' nagy Ferdinand alatt az előőség' generálja vala, azolta csak Kaiserslauternnél harczolt, hol táborát Hoche ellen vitézül védelmezte. Mint jó igazgató, vitéz a' csata mezején, de félénk a' kabinetben, a' legközelébb mult tizenöt háborús esztendőben semmit sem tanult, ámbár ezen esztendők katonai tanúsággal bővelkedének. Möllendorf szinte olly vitéz vala, de nem ügyes vezér. A' korosság, mind a' két generálnál, eltörlé azon tulajdonságokat, mellyek előbbi hiröket alapíták, a' nélkül, hogy lángészt öntött volna beléjük; mert a' lángész sem a' korosság', sem a' tapasztalás' gyümölcse. Hohenlohe herczegnek és Massenbachnak, ennek alvezérjének, hamis nézeteik valának a' hadi mesterségről. Ezen ügyes manővristák, kik tiz esztendő olta mély álomban feküvének, olly könnyűnek vélek Napoleont Mainzig visszazaverni, hogy első rangu erősségeik közül, mellyek néhány napi mars tavolyságra feküvének a' francia táborozástól, egyet sem helyeztettek védelmező állapotba. A' burkus armáda egyébbiránt szép vala, 's csudálatra méltó tartás, 's hadi fenyíték által tünteté ki magát; a' pattantyuság derék, a' lehvasság vitéz, ügyes és jártas a'

manőverekben. Végre a' generálsab tanult tisztekből álla.

A' francia sereg következő módon vala állítva, 's három különféle pontokon kelle megindulnia.

A' jobb szárny' Soult és Ney marsalok hadtestéből, nemkülönben egy bajor osztályból állott, Baireuthba gyüle öszve, hogy Hofba meginduljon; a' közép pont Murat reservájából, Bernadotte és Davoust marsalok testéből, úgy szinte a' császári gárdából állván, Bambergben keresztül, Kronachba előnyomulva, 8-kán Saalfeldbe kelleték megérkeznie, 's innen Schleizon keresztül Gerába marsiroznia, a' Lannes és Augereau marsalok testéből álló bal szárnynak Schweinfurtból Koburgba, Gräfenthalba és Saalfeldbe kelleték mennie.

Napoleon megtette a' rendeléseket, jelenléte mérész lelkesedéssel tölté el a' katonákat; az austerlitzi ütközet az Oroszok erősebb léte-ről elítéletet megsemmisíté; a' francia becsületnek, most az okos burkus manőverek hí-rét, mellyeket a' nagy Fridrik emlékezete még mindég megoltalmaz, kelle elrontani. Az ellen-ségeskedések azon győzödelmekkel kezdődtek, mellyeket a' francia sereg Saalfeldnél, Schleiz-nál és Geránál nyert.

Fridrik Wilhelmnek egy atyafia az első ütkö-zetek egyikében Saalfeldnél elveszett. Ez, Lajos burkus herczeg vala, első unoka a' királlyal 's egyik a' háború legbuzgóbb indítói közül. A' lovasság előtt a' legnagyobb bátorsággal harczolt; de miután svadróna a' francia huszárok által viszszaeretett, serege hátráló menését követé, hogy azt ismét öszveszedje, a' midön őtet a' tizedik huszár ezere dtől egy Guindé nevezett

ezeredeskvártélymester, utól éré. Azon felszólításra, hogy adja meg magát, a' herceg megállott, hátrafordult, 's rettentetlen ellenfelével párviadalra szálla. Guindé, ki őt közönséges tisztnek tartá, ismételé felszólítását, ezen szavakkal: „Adja meg magát, vagy pedig a' halál fia lesz.“ Válaszul egy kardvágást kapott az orcáján. Ekkor Guindé kénytelen lévén magát védeni, és csak igazságos boszuját követvén, a' hercegnek testébe dőfé a' kardot. A' herceg azon pillanatban meghalt.

A' porosz király october 9-kén szándékozik az ellenségeskedést elkezdni, 's e' végett jobb szárnyával Frankfurton, közép seregével Würtzburgon, és bal szárnyával Bambergen keresztül, előre akart nyomulni. Ármádája' minden osztályai fel valának fegyverkezve e' terv' kivitelére; de miután bal szárnya, a' francia seregnek Saalfeld, Schlein és Gera felé tett mozdulása által körül vétetett, minden osztályait vissza hívni, eltökéllé. 3-kán 150,000 emberre menő sereggel, Kapellendorf és Auerstädt közé állott, ütközeti rendbe.

Délután két órakor a' császár Jénába érkezék, 's a' francia előseregtől megszállott kis dombra ment fel. Innen látá a' Poroszok rendelkezését, kik manővrozni látszának, hogy másnap megtámadják, 's a' Francziák jobbján, a' Saale melletti különféle szorosokat erőltetve elfoglalják. Az ellenség, egy győzhetetlen állásból, hatalmasan védé a' Jénából Weimarba menő töltést, 's hinni látszék, hogy a' Francziák nem nyomulhatnak elé a' sikra, mig előbb ezen keresztútát ostrommal el nem foglalják. Valóban lehetetlennek tetszett, a' dombra álgúkat vinni, melly különben is olly keskeny vala, hogy alig fejlődhete ki rajta négy bataillon.

Napoleon mást gondolt: egész éjszaka dolgoztott egy úton, melly a' kösziklán vágatott keresztül, és illy módon szerencséjék vala, az álgúkat a' dombra vinni.

Davoust marsal parancsot vett, Naumburgba menni, hogy a' köseni szorosokat védelmezze, azon esetre, ha az ellenség e' városhoz nyomulna, — és Apoldába menjen, hogy hátulról essen neki, azon esetre, ha az állásában megmaradna.

Bernadotte marsal' serege rendeltetést nyerre, Dornburgon keresztül, előre nyomulni, hogy az ellenséget hátulról megtámadja, akár Naumburgba, akár Jénába vegye ez az utját.

A' nehéz lovasság csak délben csatolható magát a' francia sereghez; a' császári gárda lovasság még 36 órányi úton vala hátra. De vagynak pillanatok a' háboruban, mellyekben semmi tekintet sem érheti fel azon hasznót, melly az ellenség' megelőzéséből, és elsőbbi megtámadásából ered. Napoleon azon dombra, mellyel az ellenség nem gondolt, 's a' mellyhez által ellenbe állást vett, Lannes marsal egész seregét öszveszorítá, a' császári gárda, is szinte ugyan ott, és pedig négyszegbe felállott. A' császár e' vitézek közepette bivouakírozott. Az új nevezetes nézőjátékot mutata: a' két hadi sereg nézőjátékát, mellyek közül az egyik hat órányi távolyságra nyujtá ki homlokát, 's éjjeli tüzei által a' gőzkört lángba ejté, a' másik ellenben éjjeli tüzét egy kis helyen öszvehuzá, mind a' két táborban munkásság, és mozgás. A' két tábor bivouackjai fél álgú lövésnyire valának egymástól; az örök majd egymást érték, és minden mozgás hallatszott.

Ney, és Soult marsal seregei egész éjszákán ált, mentek; hogy a' választott helyre, ér-

jenek. Napkeltével fegyverhez fogott a' sereg. Gazan' osztálja, a' domb' bal felén három sorosan vala felállítva; Suchet osztálya képezé a' jobb szárnyat; a' császári gárda közepén a' domb tetejét tartá megszálvá, 's mindegyik seregnek meg valának a' magok álgyjúik a' köztök lévő üres helyeken. A' városból, és a' szomszéd falukból utakat csináltak, mellyek, a' dombon fel nem állíthatott seregnek, lehetséges könnyű kifejlődést engedének; mert most vala talán először, hogy egy hadi seregnek illy szoros úton kelle az ellenség ellen előre nyomulni. Vastag köd borítá a' nap világot. A' császár több sor előtt ellovagolt. Inté a' katonákat, hogy ama' porosz lovasságtól, mellyet olly retentőnek festettek, őrizkedjenek. „Emlékeztek meg, mondá nékiek, hogy esztendővel ez előtt, ugyan ezen idő pontban, Ulmát vettétek bé; a' porosz sereg, ma úgy körül van véve, mint akkor az austriai volt; elveszté munkálata sorát, 's társait; már nem a' dicsőség kedvéért harczol, hanem csak azért, hogy hátulról utat nyisson magának. Több pontokon fog igyekezni, erőszakkal menedék utat nyitni; azon hadi testek, mellyek átbocsájtának, becsületöket, 's jó híreket örökre elvesztenék. Számot tartok rátok.“ E' tüzes beszédre a' katonák egy szájjal kiálták: „Rajt a!“

Egyespuskások kezdék el az ütközetet; a' puskatüz elevenebb lön. Bár melly jó volt is az ellenség által kiválasztott állás, még is kiüzetett belőle, 's a' franczia sereg, a' sikra előre nyomulván, ütközeti rendjét kezdé kifejteni.

Más részről az ellenséges sereg is, melly csak a' köd elenyészte után akart megtámadni, szinté fegyvert fogott. A' bal szárny, 50,000

ember, tegnapról óta ment, hogy a' Naumburgi szorosokat fedezze, 's a' kóseni utakat elfoglalja, a' hol Davoust marsallal kelle találkoznia. A' közepe, 's a' jobb szárny, mellyek 80,000 emberből állottak, a' francia sereg felé nyomulának, melly a' jénai dombról leszálla. A' köd három óráig burkolá-be mind a' két sereget; de azt végre, egy szép őszi nap szétoszlatá. A' két sereg most látá meg egymást, egy álgú lövésnyi távolyságban. A' francia sereg' bal szárnyát, melly a' falura, és valamely csalitra támaszkodék, Augereau vezeté. A' császári gárda el választá e' szárnyat a' középtől, mellyben Lannes marsal hadi teste állott. A' jobb szárnyat Soult marsal teste képezé; Ney marsalnak csak 3,000 emberből álló serege vala, mivel az ármádájából, ekkorra, csak egy gyenge osztály érkezett meg.

Az ellenséges sereg Höhenlohe herczeg' parancsa alatt számos volt, kivált a' lovassággal szél vala. Manöverjét pontossággal és gyorsasággal hajtá végre. A' császár örömet halasztotta volna a' jeladást az ütközetre, még néhány órával későbbre, hogy a' reggeli megtámadás után vett állásba, a' még hozzá csatolandó seregeket, jelesen lovasságát bévárja; de a' francia seregek' buzgósága erőt vett rajta. Több bataillonok Hollstedt faluba bényomultak, 's az ellenség mozgásba' jött, hogy őket onnan kikergetse.

Marsal Lannes azonnal parancsot vett, hogy e' falu' megtartására echelonban nyomuljon elő. Soult marsal az erdőt jobbról megtámadá, és midőn az ellenség a' Francziák' bal szárnya felé mozdult, Augereau marsal parancsot kapott, őt visszazaverni.

Egy óra sem telt bele, a' harc közönségesé lön; mind a' két részről folyvást manővroztak, mint valamelly mustrán. A' francia sereg közt soha a' legkisebb rendetlenség sem történt; a' győzdelem egy pillanatig sem vala bizonytalan. A' császár, gárdáján kívül, mindig sok tartalék sereget tartá magánál, hogy minden előreláthatlan esetnek azonnal elejét vehesse.

Miután Soult marsal az erdőt, mellynek megtámadása rá bízott, bevette volna, előre nyomult. E' pillanatban jelenték a' császárnak, hogy a' francia tartalék lovasság formálódni kezd, 's Ney marsal' hadi testéből két ujj osztály érkezett légyen meg a' csatamezőn. Ekkor minden sereget, melly a' reservát képezé, az első sorra előre lépteté, 's ezek, az éppen most érkezett seregek által fedezve, az ellenséget egy pillanatban megverék 's hátrálásra kényszeríték. A' Poroszok az első órában jó renddel hátráltak, de szörnyű zavarodásha jöttek, a' mint a' bergi nagyherczeg által vezérlett dragonos és vasas osztályok az ütközetben részt vehetének. A' porosz lovasság és gyalogság a' kapott ütést kinem állhaták. Hijába formált a' gyalogság négyszöget; öt illy négyszög szét szóratott; álgúk, lovasság és gyalogság, minden visszaveretett és elvétetett. A' francia lovasság, az ellenséggel, mellyet hat óráig üzött, ugyau azon egy időben érkeze Weimarba.

Az alatt, mig a' császár Jénánál győzdelmet aratott, Davoust marsal nem kevésbé fényes nyereséget szerzett Auerstädtnél, az ellenséges sereg bal szárnyán, hol a' porosz király személyesen jelen vala. Ez a' braunshweigi herczeg parancsa alatt lévő test, még csak öt órányi távolyságra vala a' jénai csatamező bal-

jától, midőn előserege Davoust marsal' előőrjeivel találkozott, ki Naumburnál állásba helyeztette magát. A' köseni szoros út választá el egymástól a' Francziákat és Poroszokat. A' braunschweigi herczeg, ki csak egy erős csapatot véle maga előtt lenni, a' helyett, hogy azonnal a' szoros utat foglalta volna el, Auerstädtben megállapoda, 's osztályait ott bivouakírozttata'. Nap keltével mozdulni kezdtek; de a' sűrű köd, melly az egész saali völgyet béborítá, akadályozá 's hátrálá marsjokat. Azonban Schmettau' osztálya, melly az elősereget képezé, Hassenhausennal megérkezék 's Gudín osztályára rohan, melly az éjtszaka a' köseni szoros utat megszállá, hogy a' franczia osztályok képesek legyenek, a' dombra előre nyomulni.

Davoust marsal reggeli két órakor vevé a' császár' parancsait; Bernadotte herczegnek, kinek ármáda teste Dornburg felé nyomult elő, javallá, véle Kösenen keresztül Apoldába menni, sőt mind a' két sereg' fő vezérségével is megkínálá. De Bernadotte a' vett parancs' szóbeli tellyesítéséhez kötvén magát, a' javallatot visszaveté. Minden, a' mit Davoust felhorda, hogy reá beszélje, hasztalan vala; ő Dornburgnak vevé útját. Nyakassága, mellyet nehéz megmagyarázni, 's mellyet akkor azon kívánságnak tulajdonítanak, hogy tisztí társa rováására magának dicsőséget szerezzen, ma csak nem veszedelmezteté az ütközet' kimenetelét.

A' porosz király, ki a' köd miatt nem láthatá, mi történik, parancsolá Blücher generálnak, 2500 lovassal előre nyomulni, 's a' franczia sereget megtámadni, melly a' dombra fogna menni. Gudín' osztálya éppen oda érkezék. Blücher generál' sokkal erősebb lovás-

sága által itt megtámadtatott francia könnyű lo-
vasságnak, hátrálni kelle; de Gauthier' brigá-
dájának ideje vala, négyszöget formálni, és
a' töltésen felállított 's a' gyalogsággal fede-
zett francia pattantyusság, a' porosz svadro-
nokat feltartóztatá, mellyek megtámadásokat
hűjába ujjíták meg.

E' váratlan ellentálláson csudálkozék a'
braunschweigi herczeg; a' sereget ütközeti rend-
be akará felállítani, 's a' köd' leszállását bé-
várni. A' vén general Möllendorf még mindég
azt állítá, hogy csak egy tébolygó csapat lé-
gyen előttök, mellyet a' köseni mély utha kel-
lene vetni. A' király helyben hagyá e' véle-
ményt 's Wartensleben' és az orániai herczeg'
osztályinak parancsolá, az auerstädti mély uton
keresztül menni 's a' mit találnának, mindent
gyorsan előttök hajtani.

Wartensleben, ki legelsőbb nyomult előre,
Gudin' bal szárnyát megtámadá, míg az alatt
Blücher a' francia osztály jobb szárnyának esett.
A' köd egy kevésé széteszlott, a' megtámadás
eleven 's nyakas vala; de Davoust, négyszö-
geit, schach deszka formába felállítá, 's gyalog-
sága' hősi tartása által segítettve, több egymás
utánni megtámadást viszszavert. Blücher ge-
nerál alól a' lóva ellövetett; svadronai, mel-
lyek mindenhol bajonettektől merevedő hom-
lok sorra találtak 's a' négyszögek kereszt tü-
zének kitéve valának, temérdek vitéz embert
vesztének. A' porosz lovasság, az Eckartsbergi
úton, tellyes zavarban visszazaverttetett.

Friant' osztálya' megérkezése tellyesé tevé
a' győzödelmet a' jobb szárnyon. Ezen oldalról
az ellenségtől megmenekedvén a' Francziák,
csak hamar a' bal szárnyon támadtattak meg
Wartensleben' serege által, míg az alatt Schmet-

tan az óráiai herczeg' segítségével a' homlok sornak esett. Reggeli kilencz óra vala; a' braunschweigi herczeg igazgatá ez általyányos megtámadást: ő maga vezeté a' Wartensleben' osztályát; de a' számbeli nagy idomatlanság daczára is, a' rendíthetlen Gudin ezen ujj megtámadást is kiállá. A' Poroszok, mint valamelly paradéra; úgy nyomultak elő, 's régi dicsőségekbe büszkélkedve, egyenes soraikat 's a' köztereket igyekeztek megtartani. A' francia katonák, a' Hassenhausent, mellyre Gudin' osztálya támaszkodék, körülvevő tókéék, fák megé, 's kis árkokba, rejtezkedve, golyókkal halmozák őket. A' porosz bataillonok hátráltak; a' braunschweigi herczeg, ki őket öszve akarászedni, halálosan megsebesítettett. Vezérjétől megfosztva bámult az ellenséges sor, megállapodék, de nem hátrála. Erős ellentállása daczára is, Gudin közel vala az elveszéshez, midőn Morand' osztálya a' dombon megjelent. E' fris 's elektrisált seregek megtámadása, elhatározó vala. A' Poroszok Hassenhausentől visszszaverettek, de egy kis távolyságban ismét formálódtak. Fridrik Wilhelm király parancsolá lovasságának, a' francia bal szárny ellen ugyan azon próbát tenni, a' melly Blüchernek a' jobb szárnyon olly rosszul sikerült. Ezen próbatétel Morand' négyszögei által megsemmisítettett. A' porosz lovasság keresztbe rakott bajonettek által feltartóztatva, erős puskatűznek kitétetve, a' francia álgyútelepekből kartácsokkal lövöldöztetve, az azt vezérlő Wilhelm herczeg nyakas bátorsága daczára, visszszaverettett. E' herczeg maga is megsebesítettett, és svadronai rendetlenségén nem segíthett, mellyek részint Neusulzába, részint Auerstädtbe futottak.

E pillanatban körül keríté Friant, egész Fauchwitzig előre nyomulva, az ellenség egész során annak bal szárnyát. Alig verte itt vissza, Morand a lovasság által tett megtámadást, azonnal Rehhausenra ütött. A porosz király a harcz legsűrűbb tolongásában vala, egy ló ellöveték teste alatt; ön maga vezeté reservája egy részét a Francziák bal szárnya ellen; de a francia pattantyusság által oldalról lövettetve, nem vala képes, az ütközetet ismét helyre hozni, s Rehhausen bevétele megakadályoztatni. Rendetlenség és zavarodás kezdte erőt venni a porosz gyalogság soraiban. Davoust azt gondola, eljött légyen a pillanat, az ellenségnek, az eckartsbergi dombok megszállásánál fogva, a mi által utolsó hátráló lineája elzárattott, a végső elhatározó csapást adni.

E végett a Gudin és Friant osztályokat azon dombok felé előre nyomá. Megtámadások dühének semmi sem állhatott ellent. Eckartsberg bevéttetett, s a porosz seregek zavart sorokban futának az auerstädti mély üregegen keresztül.

Nem tudván Fridrik Wilhelm, minő kimenetele volt légyen a Jénai ütközetnek, a hátrálást Weimárba parancsolá. Serege egészen tenkre esett volna, ha Bernadotte, úgy, mint valóban tehete, Comburgból Sulzába előre ment, s a Poroszokat futásokban megtámadta volna. Ezen marsal inkább Dornburg felé folytatá útját, úgy, hogy csak éjtszaka érkezék Apolda vidékére. Mindazáltal, véletlen megjelenése ezeken a dombokon, mellyek a Weimari utra szolgálnak, és öszvejövetele a Hohenlohe serege szökevényeivel, a porosz árnádát végső kétségbe esésre juttatá, úgy, hogy az mindenfelé szétfutamodék.

Ez vala kimenetele a' hires auerstädti ütközetnek, mellyben Davaust 25,000 emberrel, a' többi armádatól elkülönözve, segítség nélkül, egy kétszerte erősebb hadat megvert, s magának örök dicsőséget szerzett.

A' jénai győzödelemnek, melly a' kettős ütközetet Jénánál és Auerstädtnél magában foglalja, győzödelmi jelei valának 40,000 fogoly, 60 zászló, és 300 álgú. A' porosz armáda, mellynek generáljai csak nem mind megölettek, vagy megsebesítették, egészen széteszlott és semmivé tétetett. A' király maga is nagy bajjal menekedék meg a' franczia osztályok közepén keresztül, és csak nem elfogatott. A' királyné, e' szép fejedelem aszszony, ki a' férjét a' háborura felbiztatta, csak a' leggyorsabb szökés által menekedék azon pillanatban, Weimárból, mellyben a' franczia elősereg, a' szökevényeket üzván, e' városba érkezett.

Az ütközet alatt, Napoleon minden ponton mutatá magát. Jelenléte tüzele és erősité minden szívet. Midón a' szányait a' lovasság fenyegeté, galoppban, az ütközet legvadabb tolongásába rohant, hogy manővert és front változtatást parancsoljon. Midón parancsait adá, minden pillanatban ezen kiáltás: „Éljen a' császár!“ szakasztá ketté szavát. A' gyalog császári gárda, titkolhatlan kedvetlenséggel látá, az egész sereget harczba keveredni, ön magát pedig tehetetlenségre kárhoztatni. Több szavak kiálták: „Rajta!“ „Mi az? monda a' császár, csak egy fiatal szakálatlan ember akarhat elébe vágni az én ítéletemnek, hogy mi történjék; csak várakozzon, mig harmincz rendszeres ütközetben parancsolt, előbb mintsem engem tanítani mérészeljen.“ A' szavak elnémultak. A'

kiabálók valóban fiatal Velitesek voltak, kik megkülönböztetés után szomjuhozának.

A' császár az ütközet utáni éjtszakát Weimarban tölté, azon szobákban, mellyekben két nappal előbb szép ellenségnéje, a' porosz királyné lakott.

Ugyan itt a' porosz királytól levelet kapott, válaszul azon levélre, mellyet a' császár, az ütközet előtt hozzá intézett. Napoleon császárnak ezen lépése hasonlíta ahhoz, mellyet az austerlitz-i ütközet előtt a' muszka császárnál tett. Ő a' porosz királynak ezt írta: „Az én fegyverem sikere nem bizonytalan. Ön' seregei megfognak verettetni; de gyermekeim vérenek kell folyni, és ha ezt valamelly, koronám' becsületével megegyeztethető szerződés által megkémélhetném, mindent elkövetnék, az illy drága vér kémelésére. Csak a' becsület drágább még szemeim előtt, mint katonáim vére.“ Fridrik Wilhelm csak akkor válaszolt, midőn az ütközetet elvesztette, 's ennek következtében fegyver nyugvást kért. A' császár megtagadá kérését azon megjegyzéssel, hogy lehetetlen megveretett ellenségének, a' győzödelem után időt engedni, hogy magát ismét öszveszedje, és hogy ő csak Berlinben fog majd alkudozni.

Egy hét alatt Napoleon, a' nagy Fridrik' generáljainak minden combinatióit megsemmisíté; egyetlen egy nap elégséges vala a' porosz ármáda meggyőzetésére; csak két hét kellett a' császárnak, Poroszország', Brandenburg' és Schlesia minden erősségeinek elfoglalására, a' reserva test, 's a' jénai ütközetben sértetlen maradt osztályok' elfogására, végre Fridrik Wilhelm királynak, ki abban a' hiedelemben

vala, hogy a' császárnak a' német országból kiakaradást előbe irhatja, Porosz és Lengyel ország' minden birodalmiból való kiűzésére. A' francia sereg egész Poroszországon, mint a' zivataros szélvész elszéledt. Erfurt, mellynek 14,000 ember őrizete és 120 álgúja vala, Oct. 16kán kapitulált, A' württembergi herczeg által vezérlett 12,000 reserva sereg, Hallenál útol érettetvén megverettetett. Spandau 25kén kapitulált. Fulda 27kén bévétetett.

A' francia sereg ugyan az nap Berlinbe ment, a' nép örömkialtásával köszöntve, a' melly Napoleon katonáit inkább mint szabadítókat, hogy sem mint ellenséget fogadá.

29kén a' braunschweigi herczegséget foglalák el a' Francziák, és a' Prenzlau erösség kapitulála, egy ütközet után, mellyben 16,000 gyalogság 6 ezere lovasság, mint a' Hohenlohe herczeg által Magdeburgnál öszveszedett maradék, fegyverét leraká. Ugyan az nap megadá magát a' stettini erösség, 5,000 ember őrizettel, a' Lasalle generál által vezérlett könnyű lovassági seregnek. November 1sőjén Davoust marsal egy kapitulatió következésében, Küstrinbe és Augereau marsal az Odera melletti Frankfurtba bément. Mortier, a' holland királyal öszveköttetésben, megszállá Kurhessent. Nov. 7kén 21,000 ember, kiket Blücher generál Lübekbe vezetett volt, ezen városban megtámadtatott 's kapitulálásra kényszerítettett. Magdeburg, mellynek 800 álgúja és 22,000 ember őrizete vala, 8kán megadá magát. Ezen kapitulatiót követék Hameln, Nienburg, Plasenburg erösségek' kapitulatiói, Bremen', Hamburg' és a' póseni herczegség' elfoglalása.

Az alatt, míg alhadivezérei Poroszország elfoglalását bevégezték, Napoleon Berlinben maradt, a' közép ponton, honnan minden mozdulataikat igazgatá.

Potsdamban meglátogató a' nagy Fridrik sirját, 's az ezen hires király lakta szobákban, elvevé a' kardot és az ővet, mellyet Fridrik a' hét esztendő háboruban hordozott, valamint a' fekete sas rend pántlikáját. „Ezen győzdelmi jelek, mondá Napoleon, kedvesebbek nékem, mint husz milio; elküldöm az Invalidusoknak; a' vén katonák, kik a' hannoverai háboruknál tovább éltek, látni fogják, hogy a' roszbachi gyalázat megboszultatott.“

Berlinből szórá a' császár a' britt szigetek ellen a' blokada határozatot, ama' rettenetes megboszulását az angol ministerium' végzésének, melly a' csatorna kikötőit ostromi állapotba helyezteté. Ezen rendszabást, mellyet Napoleonnak olly sokszor szemére hánytak ellenségei, nem szükség igazolni. Egy nagy nemzetnek, melly szövetségesivel, több mint 2,000 órányi tengerpartot, 100 lineahajóval 's gyarmatokkal bira, lehetetlen vala szívelni Angliának azon jogbitorlását, melly szerént a' francia kikötőket, a' nélkül, hogy hajós sereget vagy hajókat vett volna segítségül, csupán egy ministeri végzés által béakará zárni.

A' császár, Berlinben tartózkodását, egy kegyes tett által is megkülönbözteté, melly méltó az utóvilág' csudájára.

A' halzfeldi herczegnél, Berlin várossa kommandóját meghagyá. Egykor, éppen midőn a' herczeg, a' császár audiencia szobáját elhagyá, befogattatott; a' hadi törvényszék elébe kellett volna állítatnia, 's kétség kívül halálra ítéltetett volna. Egy általa, Hohenlohe gene-

rálhoz írott 's az előöröktől felfogott levél szolgáltatá a' bizonyoságot, hogy ő, noha csak Berlin' polgári igazgatásával látszék foglalatoskodni, az ellenséget, a' Francziák mozdulatiról tudósítá. A' felesége, Schulemburg minister' leánya, Napoleon' lábaihoz borult; ő azt gondolá, hogy attyanak a' Francziák elleni gyűlölsége legyen egyedüli oka férje befogatásának. A' császár csak hamar elüze e' csalatközását, 's felfedezé néki, hogy leveleket fogtak fel, mellyek világos bizonyoságot nyujtának, hogy férje kettős szerepet játszik, 's hogy a' hadi törvények, illy vétség ellen, kéméletlenek légyenek. A' herczeg aszszony, e' vádoltatást, mellyet férje' ellenségei' ragalmazásának nevezze, csalásnak tulajdonítá. „Ön ismeri férje keze irását, monda a' császár, én Önt magát hagyom ítélni e' felett.“ Azonnal elhozatá a' felfogott levelet, 's azt a' herczegaszszony' kezébe adá. Ez aszszonyság, ki már nyolcz hónaptól fogva terhben vala, minden szónál, melly férje vétségét fedezé fel, elájult. Napoleon megilletődvén fájdalmán és kétségbe esésén monda néki szépségesen; „Nosza, kezében van a' levél, vesse a' tűzbe; ha ez oklevél megsemmisítetik, Ön' férjét nem ítéltethetem meg.“ A' háladatos herczeg aszszony engedelmeskedett, 's férje megmentetett.

Berlinből Posenba mene a' császár, hol fegyvernyugvás köttetett, mellynek helybenhagyását a' porosz király, a' muszka császár seregének közelítése által neki bátorodva, megtagadá. A' francia sereg a' Visztula mellett vett állást, hogy az új ellenséget, mellyet megkelle győznie, bévárja; és a' császár legifjabb

testvére, Jeromos Napoleon, Slésia meghódítását, hat erősség u. m. Glogau', Breslau', Brieg', Neisse', Schweidnitz', és Glatz', bevételével által, mellyek ez országot őrzik, tellyesíté. Napoleon, ki a' vestfáli ország' felállítását már elhatározá, akará, hogy testvére a' sereg szeme előtt úgy, mint ő tudá hordozni a' kardot, mutassa magát méltónak a' koronára.

IV.

Chronologiai áttekintet.

Első táborozás Lengyelországban.

1806. Nov. 23. Murat' bemenetele Varsóba.
- Dec. 2. A' császár proclamatiója.
- 2. Glogau bevétel Slesiában.
  - 6. Thorn' bevétel.
  - 9. Gollupi csata.
  - 11. Átmenetel a' Bugon.
  - 11. Póseni szerződés a' Szász választó fejedelmével.
  - 15. Póseni szerződés a' Szász hercegi ház' fejedelmével.
  - 19. A' császár Varsóba érkezik.
  - 23. A' császár átmegy a' Bugon.
  - 23. A' Biezúni csata.
  - 24. A' Nasielski csata.
  - 24. A' Cursombi csata: — Átmenetel a' Wkrán.
  - 25. A' Pultuski csata.
  - 25. Az ármáda téli szállásra megy. — A' császár visszatér Varsóba.
1807. Jan. 5. Breslau' bevétel.
- 6. Svéd - Pommeránia' megszállása. — Wollini csata.
  - 23. Az Oroszokkal viszont elkezdődnek az ellenségeskedések.
  - 31. A' császár Willenbergbe teszi fő szállását.
- Febr. 1. Passenheimeri csata.
- 3. Csata a' bergfriedi hidnál 's ennek ostrommal lett bevétel.
  - 4. és 5. Deppeni csata.
  - 6. Hoffi csata.
  - 8. Porosz eylau csata.

Febr. 12. Stralsundj csata (svéd-Pammerániában.)

— 16. Az armáda ismét téli szállásra megy.

— 19. Neugardti (Slésiában) csata.

— 25. Braunsbergi csata.

Martz, 12. Rárobanás Danczgra.

— 16. Csata Ostrolenkánál.

— 16. Stolzenbergi (Danzigi) csata.

— 20. Nehrung (Danzig) szigete' bevétele.

April. 2. A' danczigi fúto sánczok megnyittatnak.

— 18. Fegyvernyugvás a' Svédekkel.

Maj. 7. Holm (Danzig) szigete' megszállása.

— 15. Az Oroszok az ostromló sereget megtámadják és visszaverettetik.

— 24. Danzig kapitulál.

Jun. 1. Neisse (Slésiában) kapitulál.

Első táborozás Lengyelországban.

Lengyelország meggyőzötteték, felosztatték, szét daraboltatték, a' nemzetek sorából kitorölteték. — Bajnok vitézségű védőinek maradványa, csak a' köztársasági ármáda' kebelében, hol ők Olaszországban és Egyiptomban harczoltak, találtak menedéket. Ámbár idegen járom alá vetve, — megszokta a' vitéz lengyel nép, a' francia nemzetre, reménnyelelve tekinteni; Franciaországtól várá megmentését 's szabadságát. A' francia sereg' jelenléte tehát Lengyelországban, nagy lelkesedést szült, mellyet csak a' Francziák' nagyobb többségével 1789-ben hasonlíthatni öszve. Ama' szeretve hódolás, mellyet a' Lengyelek, Davoust marsal iránt, ki legelőször lépe földjökre, mutatának, még inkább nevedek, midőn a' császár fő szállását Posenba vette. A' régi függetlenség' számos baráti seregenként elébe mentek ama' férfinak, kit úgy tekintének, mint Lengyelország' szabadítóját. A' koalitio győztese iránt csudálkozással eltelve 's nemes könnyeket sírva, tőle reménylék hazájok' megszabadítását, a' nagy Sobiesky szabad trónja' helyreállítását, ki Bécsnél a' német népek' szabadságát megmentette.

Kétség kívül szívében hordá Napoleon ama' nemes szándékot, hogy ez elnyomattatott

maroknyi népnek hazáját visszaadja. A' Lengyelek nemes érzése meghatá szívét; ő elérte 's biztató őket.

„Honszeretet, mondá ő akkor egyik bulletinjében, e' nemzeti érzet, a' lengyel nép szívében nem csak épen megmaradt, hanem, a' szerentsétlenség által, úgy szólván megifjodott. Fő indulatja, fő kívánsága e' népnek, nemzetisége vissza nyérése. A' leggazdagabbak elhagyják váraikat, hogy fenn szóval kívánják az ország helyre állítását, 's e' célra gyermekeiket, vagyónjokat 's befolyásokat oda ajánlják. E' néző játék valóban érzékeny. Már mindenhol ismét felvették régi nemzeti viseletöket 's régi szokásaikat.“

Azután felséges politikai kérdéseket tett kívánságai és hatalma' viszonyi közé, ezt adván hozzá:

„Valljon helyre fog-e állitani a' lengyel trón, 's e' jó nemzet megnyeri-e' ismét létét 's függetlenségét? Fel fog-e kelni a' sir mélységéből, új életre? Egyedül az Isten, ki minden történetek' öszveköttetését kezében tartja, oldhatja meg e' nagy politikai feladást; de bizonyal soha sem lesz ennél emlékezetre méltóbb 's vonszóbb történet.“

A' császár, Lengyelországot ismét helyre akará állítani. Ez kétszer látszék néki lehetségesnek, 1807ben és 1812ben, és kétszer kényszeríték őt szerencsétlen környülmények, nagy politikai zavarodások, e' terv' kivitelét elhalasztani. Lengyelország' helyre állítása Auszriát felboszontotta 's minden szerződést Porosz- és Oroszországgal lehetetlenné tett volna. A' császár mind addig akará huzni a' lengyel haza' helyre állítását, míg a' győzödelem, eszközöket nyujtott volna néki azon hatalmas-

ságok' kárpótlására, kiktől a' régi lengyel tartományokat elkellott volna venni.

Azon erős szándékkal tehát, hogy a' lengyel nemzetiséget előbb megalapítja, fogadá Posenban a' fő nemesség' küldöttségét, 's a' menyire lehetett, felbuzdítja őket, beszédje 's igéretei egészen alkalmasok valának, a' nemes Lengyelek' reményét, hazájok ujjá születése felől, táplálni. E' remény inditá őket, minden erejüket Napoleon segélésére fordítani. Fegyvert fogtak, 's Dombrowsky generál' vezérlése alatt, ki a' francia sereg' sorába már régen bevétetett, ezredeket képeztek, mellyek utóbb a' francia seregnek fontos szolgálatot tettek.

A' francia seregek Varsóba bementek; Lengyelország fő városa' megszállásáról vett tudósításra, a' császár dec. 2kán következő proclamatiót intéze seregéhez:

„Katonák, ma, és pedig ezen órában egy esztendeje, hogy az austerlitzi nevezetes ütközetten állottatok. Megijedve futottak szét a' muszka bataillonok, vagy győzőiktől körülvétve nyujták fegyvereiket. Másnap a' békéről szólnak; de ezen szó csalóka vala. A' harmadik koalitio szerencsétlenségéből, a' talán feddésre méltó nagylelkűség által, alig menekedvén, egy negyediket szürenek öszve. De a' szövetséges, kinek taktikájára építék leginkább reményeiket, már tenkre tétetett. Erősségei, fővárosai, raktárai, fegyverházai, 280 zászló, 700 álgúy, öt nagy hadi erősség, hatalmunkban vannak. Az Odera, Wartha, 's Lengyelország pusztái, az esztendő részének rossz időjárása, egy pillanatig sem hátráltatbaták győ-

zöldelmi futásokat. Mindennek daczoltatok, minden futott előletek.“

„Hijába akarták a' Muszkák e' régi 's fen-séges Lengyelország' fő-városát védelmezni; a' francia sas lebeg a' Wistulánál. A' vitéz, és szerencsétlen lengyel hiszi, hogy midőn titeket lát, Sobiesky' seregeit látja, nevezetes táborozásukból viszzatérni.“

„Katonák, nem fogjuk előbb letenni a' fegyvert, mint mig egy közönséges békesség, szövetségeseink' hatalmát meg nem erősítette, biztosította, 's kereskedésünknek szabadságát 's gyarmatait viszza nem adta. Az Albis, és Odera mellett Pondischeryt, indiai szállítványainkat, a' jó reménység' fokát, és a' spanyol gyarmatokat foglaltuk-el. Ki hizelkedhetne az Oroszoknak azzal a' reménnyel, hogy a' sors mérő serpenőjébe ők adják a' nyomatékot? Ki adhatná nekik azon jogot, illy igasságos plánokat megsemmisíteni? Nemde ők-és mi vagyunk-e az austerlitz-i katonák?“ *)

---

*) Ezen szép proclamatio után, egy határozat következék, mellyből némelly helyeket kivonunk, és a' melly a' seregeket uj győzedelmekre buzdítá, midőn arról tévé őket bizonyosokká, melly nagy gondja legyen a' császárnak dicsőségökre.

I. C z i k k e l y. A' mi jó Páris városunk' Magdolna piaczán, koronánk' kincse' költségén, a' nagy armádának szentelt emlék fog felállítatni, melly elő oldalán, e' felírást viselendi: „N a p o l e o n c s á s z á r a' nagy armáda katonáinak.“

II. C z i k k e l y. Az emlék' belsejében, márvány táblákra iratnak mind azon katonák neveik, kik az ulmi, austerlitz-i, és jénai ütközetekben jelen voltak, külön külön, az egyes armáda testek és ezredek szerint rendezve, fel fognak iratni. és pedig tömeges arany táblákra, mind azok' ne-

Sándor császár igyekezett a' veszteséget, mellyet serege az austerlitzi ütközetben szenvedett, a' mennyire lehet, kipótolni; nem csak minden ezredeit tellyes számra emelé, hanem hadi karja erejét szaporítá. A' Lengyel-

veik, kik a' csatatéren meghaltak; ezüst táblákra jegyeztetnek ismételve azon katonák' nevei, kiket mindegyik megye a' nagy armadához szolgáltatott, külön külön egyes megyék szerint rendezve.

III. Czikkely. A' teremben köröskörül bas-reliefek fognak felállítatni, mellyek a' nagy armáda' minden ezredeinek ezredes kapitányait neveiknél fogva előladandják; ezen basreliefek úgy lesznek alkalmazva, hogy az ezredes kapitányok, osztályos 's brigádás generaljaik körül, mindenik külön külön az armáda testek rendje szerint, egy csoportot fognak képezni. Azon marsalok márvány szobrai, kik armáda testet vezéreltek, vagy a' nagy armadához tartoztak, a' terem' belsejében fognak felállítatni.

IV. Czikkely. A' nagy armáda által, ezen két táborozásban zsákmányolt fegyverek, szobrok 's mindennemű emlékek, zászlók, és dobok, az ellenséges ezredek neveivel, a' mellyektől azok elvételtek, megjegyezve, az emlék belsejében letétegetnek.

V. Czikkely. Minden esztendőben, az austerlitzi 's jénai ütközetek' napján, az emlék kivilágtatják és hangászat adatik; melly alkalommal, beszédek tartatnak a' katonának szükséges erényekről, úgy szinte az ezen nevezetes napokon, a' csatamezején megholt vitézek' dicséretére. Egy hónappal előbb a' környülményekre illő legjobb költői 's musika darabokra jutalmak tétetnek.

Egy 150 dupla Napoleon aranyot érő arany emlék péaz adatik mind azon darabok' szerzőjének, mellyek jutalmat nyertek. „A' beszédekben 's ódáknban nyilván tiltatik, a' császárt valamelly módon említéni.“

Napoleon parancsa kétségkívül tellyesítetett volna. A' nagy férfit nem említették volna, de minnyájok' szeméi előtt lebetegt volna.

országban, a' muszka sereggel egybekötésben dolgozandó sereg, 100,000. emberből állott. A' császári gárdával, melly Konstantin herceg' parancsnoksága alatt vala, 180 bataillonra, 205 svadronra, és 588. álgúra ment. E' seregnek Beningsen parancsola; de a' ki egy császári parancs következésében a' fő parancsnokságot Kaminsky (Kaminskoy) feldmarsalnak, egy nyolczvan esztendőös öregnek, adá-ált, — ki Katalin császárné hadaiban bátorságot, 's erőt, olly tulajdonságokat, mellyeket öregségében még is elveszte, mutatott volt.

A' francia sereg kénytelen lévén, temérdek sok erősségekre rárohanni, a' Svédeket, Pommerániában zabolában tartani, a' porosz tartományokat megszálni, 's a' balti tenger partjait őrizni, — az ellenségnek csak 85,000. embert állíthata szemközt. Még hátrább álla a' pattantyusságra nézve, mellyet az Oroszok minden osztályaikban szaporítottak; de — Napoleon vala vezére.

A' hadi sereg, a' császár' parancsára megindula. Murat' lovassága, 's Davoust marsal' hadi teste képezé az elősereget. A' varsói' hid lerontása a' Visztulán, nem tartóztatá őket; — a' folyón hamar áltmentek, 's Prágát megszálták. Davoust, fő szalását e' külváros előtt vévé. Murat továbbra előnyomult, 's csak a' Bug partjain állapoda meg, melly folyó Gallieziából ered, 's Varsónál a' Vistulába szakad. Azonban Ney a' sereg bal szárnyával Thornnaál áltmenne a' Vistulán, azután Scharburgnak indult, hol is egy orosz hadi testet visszszavert, 's vedeteit felállítá. Most Davoust, és Murat erőltették az áltmenetelt a' Bugon, 's e' folyó, a'

Narw, és a' Wkra' öble mellett állásba helyezkedtek.

Napoleon, a' térre megérkezvén, parancsolá, az ellenség által Czarnovánál a' Wartha mellett felhányt sánczokat bévenni; ama' 15,000 ember, kik e' sánczokat védelmezik, makacs ellentállások' daczára is, visszszaverettek, úgy, hogy futással keresvén menekedni, hat álgút oda hagyni kénytelenítetttek. Részéről Ney is megveré az orosz generált Tolstoit, Gutzo, és Lautenburg között. Biezünnél Bessieres győzdelmeskede L'Éstocq porosz generálon. Rapp, és Lemarrois Cursombot, az ellenség tüze alatt elfoglalák, míg az alatt, D'Ahlmann az Oroszokat Sonnánál megveré. Ezen győzödelmek' következtetésében, Bernadotte, Ney, Bessieres Biezünből Grodnóba, Soult Chicanowba, Augereau Golyminba, Lannes Pultuskba mentek; 's hogy e' két utolsó hadi testet egyesítsék, Davoust Golymin, és Pultusk közt vevé útját. Ney az ellenséget Dzioldownál, és Mlavanál egyesülve találá, azt megtámadá, 's hat álgút veve-el tőle. Ugyan az nap Lannes, Beningsennek Pultusknál bésánczolt egész hadi testével öszvecsapott. A' csata tüzes 's a' győzödellem kétes leve. Az Oroszok erősen és makacson mutaták magukat, és csak az éj vetett véget a' csatának. Az ellenség, bátor védelme által megkülönbözteté magát, de félvén, hogy bal szárnya békerítettik, használá az éjszakát, 's jó rendben Ostrolenkához vonula hátra. A' pultuski véres csatában mind a' két rész magának tulajdonítá a' győzödelmet. Königsbergben Te Deum oténekelték, az alatt, míg a' franczia seregek az Oroszoktól elhagyatott tábornot megszállák. Ugyan azon időben Davoust, Augereau, és Murat más haditesteket támadtak meg, mellyek nagy el-

szántsággal verekedtek, de hátrálásokat sietteték, félvén, hogy Soult marsal által elszakasztatnak, ki bajos utak miatt hátráltatva, csak lassan nyomula elő Makowhoz; ezen előre nem látott lassuság menté meg minden seregek' romjait, mellyek a' Francziák ellen harczoltak.

E' menetelben, 's csatákban, mellyeket rendszerént a' császár maga igazgatott, az Oroszok husz nap alatt 90 álgyut, csak nem minden hadi szertáros ládáikat, 1,200 szekeret, és 25,000 holtakat, megsebesítettek, 's foglyokat vesztettek.

Ezen számos szerencsétlenségek daczára, a' francia sereget bevárhatták, és rendes ütközetben meggyőzhették volna, de Lengyelország oda hagyása, 's a' hátrálás, mellyet még egy tetemes ütközet sem tett szükségessé, a' Sándor által elfogadott táborozási terv' következesei valának. Ezen fejedelem akkor azon rendszert akará követni, mellyet öt esztendővel később használt is; tudnillik, a' francia sereget, az orosz birodalom' szegény, és bajos tartományaiba csalni, a' szükség, és szünetnélküli csetepaték által kifárasztani, 's mind addig erősen meg nem támadni, míg a' bajos marsok által, a' vad, és elpusztított országban meg nem gyengülne. Bár melly igen elsült is ezen terv 1812-ben, kedvezvén a' rendkívül kora tél, még is 1807-ben az, a' császár okos vigyázata által füstbe ment.

A' három holnapi menetelek által elfáradt francia seregnek nyugalomra vala szüksége. A' tartomány, mellyben a' had' színmezeje vala, sem eleséget a' seregnek, sem abrakot a' lovaknak nem nyujta; az utakat a' lágy idő jarratlanná tette; a' folyók kiöntöttek, az utak elsüllyedtek, vagy inkább egészen eltűntek. A'

föld, tetemes mélységig egészen átlagyult; a' színe, iszonyu iszap és sártengerhez hasonlita, melly az álgukat, lovakat, sőt az embereket is elnyelé. Napoleon tehát nem üzé az Oroszokat hátrálásokban, hanem megelégedék, jó állást foglalni, melly végett a' sereget a' Wistula mellé parancsolá vonulni, téli szállásokba; fő szállását Warsóba téven.

Mind a' két hadisereg csaknem egy holnapig semmit sem tett; de december vége felé elhatározák magokat az orosz generálok, ismét támadólag munkálódni. Tervek az vala, hogy a' Warsótól Elbinig nyúló francia liniát elmessék, 's két szárnyát egy áttörés által a' Wistulánál, szétszakaszszák. E' végett december 23-kán a' jobb szárnyon, mozogni is kezdtek, és Ponte-Corvo herczeg csapatjait megtámadák.

A' császár eltalálá szándékjokat, azért parancsolá Bernadotte marsalnak, a' Wistula felé hátra vonulni, hogy az ellenséget a' folyóhoz csalogassa. Ezután elhagyá Warsót, seregeit összevoná, generál Savary parancsnoksága alatt álló ötödik hadi testnek azt az utasítást adá, hogy a' felső Bugot, és Narewet védelmezze, 's úgy azután a' császári gárdával, a' reserválovassággal, 's Davoust, Ney és Augereau marsalok hadi testeikkel az ellenség ellen előre nyomult.

Miután az ellenség Ponte-Corvo herczeget Mohrungennél nagy ellevenséggel megtámadta volna, hirtelen megállapodék. A' Napoleontól Bernadotte marsalhoz küldött tiszt, a' kozákok kezébe került, a' nélkül, hogy sikerült volna néki, az írott parancsokat, mellyeket által vin-

nie kellett volna, elsikkasztani. E' szerint az orosz generál felfedezvén az őt' fenyegető veszélyt, sietve visszavonult.

Az Oroszoknak nem vala mit kézni; mert jobb szárnyok, a' Napoleon' közvetlen parancsa alatt álló test által már körülvétetvén, közel vala ahhoz, hogy a' Wistulára vettetik. Látván Napoleon, hogy az ellenség hadi plánját változtatá, nem akara néki időt engedni, más munkálati alapot felállítani, 's elevenen üldözé azt.

A' bergfriedi, deppeni, és hoffi csaták által, az Oroszok elveszték közösülésöket a' Buggal, táraikat az Allenál, 's podjászszok' egy részét, mellyet a' francia lovasság vett el tőlök. Illy móddal eredeti munkálati sorokból kivettetve, Königsberg felé visszavonultak. Végre, februar 7-kén megállapodtak, 's Eylau városra megett állást vettek, azon szándékkal, hogy általányos ütközetet tartsanak.

A' város előtt felállott elő-seregök, egy véres harc után, melly a' következő napi ütközet' méltó előjátéka vala, még az nap elüzetett. Nem kevésbé kemény öszve ütközés vala Eylaunál. Barklay de Tolly generál, Gallitzin herczeg' osztálya' segítségével, az éjji homályban, kétszer benyomult a' városba, és harmadszor csak Legrand' osztálya' dühös vitézségére hagyá-el, melly azt, végre, estvéli tiz órakor, megszalta. A' bergi nagyherczeg az ellenségnek általellenében állott fel, 's jelenté a' császárnak az Oroszok' hátrálását. Eylau' bevétele hihetővé tevé ezen gyanítást. Napoleon hitt néki, és a' vesződségbe elfáradva, elaludt; mert Varsóbóli elmenetele ólta naponkint husz órát utazott, vagy dolgozott.

A' hadi sereg egy hét ólta raktárak nélkül marsírozott, hó's jég mezőkön keresztül; Soult marsal seregei, Eylaut éjszaka ostromkézzel bevették, és az illy móddal elfogtalt város raboltatása valóban elkerülhetetlen volt. Az ezredek fele szét ment a' házokba. Felébredésök rettenő vala. A' császár, ki napkelte előtt felkelt, már seregei megtekintésével főglalatoskodék, midőn az álgyuzás elkezdődött.

Az orosz generál el lévén határozva a' megütközésre, átlátta, hogy mindent el kelljen követnie, Eylau visszavételére, mellyet csupán csak Soult marsal' 18,000. emberből álló hadi teste fedezze, Davoust Domnauba ment, Ney, Krentzburgba.

A' császár a' legnagyobb sietséggel hívá oda Augereau testét, Soult' segítségére, a' császári gárdát az eylaui temetőben állítá fel. Davoust-hoz parancsot küldé, hogy sietve forduljon balra, Ney marsainak pedig, hogy jobbra forduljon át.

Az orosz sereg 80,000 emberre ment; a' lovasság, két erős gyalog osztállyal egybekötetésbe, a' szárnyakon, tartalékul állíttatott fel; az egyéb gyalogság két lineát formált, felváltólag kifejtett bataillonokat, és megtámadó kolonnokat képezvén; 60 könnyü álgyú képezé a' pattantyusságot, 's ezen rettenetes rezerván kívül, 150 tizenkét fontos, és 250 hatfontosak valának a' két sor' előtt szétosztva.

A' sz. Hilaire osztály, melly Soult marsal testéhez tartozék, és az Eylaui temetőt megszállá, egyedül tartá ki nagy bátorsággal az első megtámadtatást; csak az auzterlitzi vitézek valának képesek illy ütközésnek ellentállani. Soult marsal' osztálya tetemesen szenvedett,

midőn a' hetedik test (Augereau) előrenyomul-
la, hogy a' franczia sereg' közepét formálja, 's
az ellenség' közepét megtámadja. Murat' lovas-
sága, Sz. Hilaire' osztálya által megerősítve,
jobbra nyult ki, hogy Davoust' eljövételén kön-
nyítsen. A' hó nagy hullámokban esett, a' le-
vegő meghomályosult, alig láttak két lépésnyire.

Az orosz generál előre lépteté reserváját,
hogy Augereaut homlok megtámadja, az alatt,
mig más osztálynak meg vala hagyva, hogy a'
szárnyának essen. Szerencsétlenségre, Augereau'
hadi teste, a' homályban, és hóban eltévedve,
az orosz reserva lovasság, és gyalogság közé
jutott. A' marsal csak akkor vevé ezt észre,
midőn az ellenséges svadronok az ő első osztá-
lyát megtámadák. Négyszöget formáltatott, de
már nem volt idő arra. Az áltnedvesedett pus-
kák nem sülték el, és a' franczia seregek, min-
den oldalról megtámadva, és 40 ágyu által lö-
vettette, áldozati levének a' szerencsétlen el-
tévedésnek. Desjardin' osztálya félig agyon lö-
vetett, vagy leváगतott, és Heudelet generál
osztálya is szinte így járt. Desjardin elveszett,
Heudelet pedig nehéz sebet kapott; maga a'
marsal is kapott egy lövést.

Hogy hadi testét megszabadítsa, parancso-
lá a' császár, a' bergi nagyhercegnek, üssön a'
lovasság reservával az ellenség közepére, a'
melly azután keresztül törtetett. A' franczia lo-
vas sereg, dühös megtámadásakor, keresztül
töre a' két első soron, és a' harmadikhoz jutott,
melly az erdőhez támaszkodék. Az orosz gya-
logság igen nagy bátorságot mutata, el lévén
szánva, inkább özszevágattatni, mint megad-
ni magát, sorait ismét bézára, mihelyt a' fran-
czia svadronok keresztül törtek, 's túl men-
tek rajta. — A' franczia seregek friss seregek-

től megtámadtatyán, kénytelenek valának visszavonulni. Corbineau, d'Hautpoult, d'Ahlmann generálok, 's több más jeles vezérek a csatateren maradtak. A' hátrálás szint elly bajos vala, mint a' megtámadás; az Oroszok viszont helyre állíták soraikat, 's hátulról homlok kifordulván, csak ismételt kétségbe esett megtámadással, nielly a' legnagyobb elszántsággal hajtattott végre, tört magának utat a' franczia lovasság.

Azonban egy orosz kolonn, melly Augereau marsalt, visszaverte, az Eylau nyugoti úton menyén; egész a' temetőig, hol a' császár egy álgyúteleppel álla, és a' régi gárda hat bataillonja közelébe jutott, mellyek egy utolsó reservesvát formáltak. Napoleon parancsolá a' svadronnak, melly e' pillanatban az ő személyére vala köteles vigyázni, hogy e' kolonn hegyét támadja, 's zabolázza meg tüzét, 's szeressen időt a' granátosoknak az elérkezésre. E' megtámadás sikerült; az ellenség megállapoda. A' gardabeli bataillon megtámadása, melly csak hamar, a' puskát kezébe fogva, előrenyomult, az orosz kolonnokat határozatlanokká tevé. Bruyere' brigádja, Murattól küldetve, azokat, ugyan ezen pillanatban, szélről megtámadá. Egy pillanatban vissza verettek, 's levagdaltattak az Oroszok. E' hadi testi megsemmisítése elégséges kárpótlás vala Augereau' szerencsétlenségéért.

Az alatt Sz. Hilaire' osztálya 's Murat' lovasságának egy része, kétséges sikerrel harczolt az ellenség bal szárnya ellen. A' csata' kimene-tele bizonytalan vala; békételen várá a' császár Davoust megérkezését a' jobb szárnyon. Egyedül ezen mozdulat szeresheté meg a' győzedelmet a' Francziáknak. Végre egy órákor megérkezék Davoust a' tetőkön, a' vele szemközt álló

orosz brigádakat maga előtt üzvén. Midőn az ellenfél generálja megérté, hogy bal szárnya körül vétetett, és mindenhol hátrált, egy osztály fris sereget küldé néki; de Davoust, Milhaud generál' dragonosai, és Saint-Hilaire osztálya által segítettve, ezen osztályt halomra hányá, 's az egész orosz szárny Kutsitenig visszaveretett. Beningsen használván ama' szerencsét, mellyet a' középén Augereau ellen nyert, egymásután minden használható seregét, a' veszedelemben forgó bal szárnya' segítségére küldé. Illy sok erő' egyesülése végre megakasztá Davoust' előrenyomulását. A' francia marsal' zavarodását nagyobbítá az, hogy L'Estocq porosz generál' teste, melly Ney marsal' üldözése elől menekedett, éppen ezen pillanatban jelent meg a' csatamezőn, 's a' nélkül, hogy üzettetnék, az Oroszok liniája megé vonult, 's a' bal szárnyának újj segítséget hozott. Davoustnak elkellett hagyni Kutsitent, 's e' helység megé az anklapeni dombra állott. Az ellenséges sereg felénél több vala szemközt véle. Szerencsére Ney, ki előtt a' Poroszok mozgásukat eltitkolták, véletlenül tudósítatott az ütközetről, melly megesett; sem álgúzást nem hallott, sem a' császártól parancsot nem kapott. Azzonnal elhatározá, Schmodittenbe menni, hogy magát a' francia sereg' bal szárnyához csatolja. Az éjszaka éppen véget vetett volna a' harcznak, a' nélkül, hogy elhatározó sikere lett volna, midőn megérkezése az Oroszok' jobb szárnya megett, ezeket, a' választott hely' elhagyására, és az éj' oltalma alatti hátrálásra kényszeríté.

Következő nap, a' császár minden pontokat meglátogatott, mellyeket a' különbféle franczia, és muszka hadi testek, az ütközet ideje alatt, megszálva tartottak. A' mező vastag hó-

val vala bevonva, mellyet a' holtak, sebesek, és mindennemű romok itt ott álttörtek; mindenfelé hosszú véres sujtások vonultak a' föld feje takaróján. Azon helyekre, hol lovassági megtámadások estek, a' temérdek sok elesett lovokról, rá lehet ismerni. Francia katonák' 's orosz foglyok' osztályai mindenfelé bejárák a' vérmezőt, 's a' sebeseket félrevitték a' tábor' ispotályba. Borzasztó nézőjáték vala; a' holtak', megsebesítettek', csonkítottak', 's minden nemű fegyverek' hosszú sorai, jelelék a' helyeket, hol mindegyik osztály állott. Az öszvetőri hadiszer ládák és álgyük közt feküdtek a' holtak, a' megsebesítettek felibe határra halmozva.

Napoleon minden pillanatban megállapoda, a' sebesítetteket megkérdezteté, 's vigasztaltatá. E' szerencsétleneket bekötözték; a' gárda' vadászai, ezeket lovaikra vevék, 's a' császári ház tisztjei sietve tellyesíték Napoleon' emberbaráti terveit. Az Oroszok a' halál helyett, mellyet a' beljök öntött gyáva félelem' következésében vartak, nemes szívü győztesre találtak; bámulva veték magokat előtte földre; vagy pedig háladatosságok jeléül bádjadt karjaikat nyújták feléje. A' Francziák császára' szánakodó, és vigasztaló tekintete, enyhíté a' halál' félelmét.

E' szomorú látogatás mély bényomást tett Napoleon' szívére. Az emberi érzés gyöződelmeskedett a' generálon, a' szív fentébb hangon szólt, mint az ész. Generáljai közül egy, látván őt olly sok öreg katonák' elvesztén szomorkodni, kik néki, minden időben a' legelevenebb bizonyoságit adták hozzá való ragaszkodásoknak és bátorságoknak, megjegyze, hogy e' szerencsétlenség nagyitva légyen, 's azon új dissóségi fény' emlékezete által, mellyet az eyláui ütkezet reá vetett, igyekezek elméjéből azt kiverni.,,Egy atya,

felele, a' császár, ki gyermekeit elveszté, nem lel többé gyönyörüséget a' győzödelem' szerencsés eseteiben; ha a' szív megszóllal, még a' dicsőség sem vakithat többé." Nemes és érzékeny szavak, mellyek igazi mély érzést árulnak el! Ezen kívül, a' hadisereg' tudósításaiban találkoznak nyomai azon szomorú gondolatoknak, mellyek a' győztes' szívét roncsolák; ugyan is ezt mondják:

„Az eylai ütközet után, a' császár minden nap több órát töltött a' csatamezón, melly néki borzasztó nézőjátékot mutata, melly elől azonban, kötelességi érzetből, el nem vonható magát. Minden holtaknak bétemetése sok munkába került. Temérdek sok orosz tisztek' holt testeit találák díszjeleikkel. Úgy tetszik, egy herczeg Reppin is találkozott köztök. Az ütközet után negyvennyolcz órával, még 5000 sebes Orosznál több feküdt a' mezón, kiket még nem leheté elhordatni. Pálinkát és kenyeret kaptak, 's egymás után mind a' tábori ispotályba vittetek.“

„Képzeljünk magunknak egy óra járásnyi négyszegü helyen 9-10,000 holt testet, 4—5,000 elesett lovat, több sor orosz tarisznyát, puska 's kard darabokat, a' földet álgúgolyókkal, haubitzokkal és hadiszerral béfedve, 24 álgút, 's mellettek a' pattantysok holt testeit, kik azon pillanatban estek el, midőn az álgúkat onnan elvinni igyekeztek, mind ez a' havas földön még inkább szembetűnő vala. E' nézőjáték alkalmas, a' fejedelmekbe a' békesség' szeretetét, 's a' hadtól borzadást önteni.“

Az eylai ütközet, mellyben a' francia sereg tizenhat részint a' csatamezón maradtak, részint sebek következésébe meghalt

generált veszte el, a' harczolók' száma tekintetéből, a' legvéresebb, melly a' császári kormány alatt adatott. A' revolutió' minden ütközetei közt csak a' szerencsétlen Novii ütközetet hasonlíthatni öszve vele. *)

Mind a' két részről igyekeztek a' napi veszteséget elrejteni; de, az ütközet' tartása' idejéről, a' harcz' makacsságáról, úgy szinte a' felállított álgyük' számáról ítélve, a' veszteségnek az Oroszok' részéről legalább 30,000 holtakra és sebésekre, 's a' Francziák' részéről legalább 16,000 emberre kellett ütni. Egyik sereg úgy, mint a' másik nem számlált több harczolót 80,000nél.

Ugyan azon okok, mellyeknél fogva a' császár az ellenséget a' pultuski és golymini harczok után nem üzé, Eylaunál is arra bírák őt, hogy hasonló okos módon cselekedjék. Az Oroszok hátrálásokban mindent elpusztítottak, az igen langyos idő, melly ismét a' kemény hidegre következék, megrongálá az utakat, minden közösülést elzára, 's a' hadi 's élelem szerek' hozatását lehetetlenné tevé. Azért elhatározá Napoleon, a' Vistulához közelíteni, kedvezőbb időre halasztván az ellenséges armáda'

---

*) Egyetlen egy történet megfogást adhat az olvasónak az eylau rettenetes vérontásról. Hugo kapitány (az aude-i megye mostani commandansa és feldmarsal) a' temetőben egy gránátos századot vezérlett az 55. linia ezredből, melly az orosz pattantyusság' első tűzének vala kitéve, és 85 emberből 81-et elveszte. Minden tiszt megöletett, a' kapitányt kivéven, kit egy puszka golyó találván, oly nehéz sebet kapott, hogy kigyógyulása másfél esztendeig tartott.

új megtámadását, melly az egészen semmivé lételtől csak ama' véletlen esetek *) közül egy által menekedék meg, mellyeket sem lángész, sem tapasztalás el nem távoztathat. A' francia sereg Passarge - hoz vonula hátra, hol erős állást vett, 's téli szállásaira ment. A' császár, midőn hadi szállása Ostrolenkába általtétetett, a' katonáknak rövid nyugalmat engedte, mellyet a' következő szavakkal ada tudtokra:

„Katonák! Egy kevesé nyugodni kezdünk téli szállásainkban, midőn az ellenség az első hadi testet megtámadá, 's az alsó Vistulánál megjelene. Mi elébe mentünk. Üldöznék őt kivont karddal, nyolczvan óranyi távolyságra. Várai' sánczai mögé futott, 's a' Pregelen által, vissza ment. A' bergfriedi, deppeni, hoffi csatában, 's az eylaui ütközetben 60 álgút és 16 zászlót vevénk el tőle, 's 40,000nél több emberét öltük, sebesítettük meg, vagy elfogtuk. Ama' vitézek, kik részünkről a' becsület mezején maradtak, dicső halálal, a' valódi katonák' halálával haltak meg. Családaik örökös joggal birandanak gondoskodásunkra 's jóltévőségünkre.“

„Miután az ellenség' minden terveit semmivé tettük, ismét közelíteni fogunk a' Vistulához, 's régi szállásain'ba megyünk. A' ki nyugtunkban itt háborgatni merészelne, igen meg kellene ezen tettét bánnia, mert tul a' Vistulán, úgymint tul a' Dunán, a' tél' hó zivatarai közepette, úgy mint a' mosolygó ősz' kezdetében, mi mindég francia katonák, 's a' nagy armáda' francia katonái leendünk.“

---

*) Azon stabalis tiszt' elfogatása, ki marsal Bernadottenak sietős levelet vitt vala,

Az alatt, mig a' nagy armada, az austriai, morva, porosz és lengyel szép táborozások után, mellyek esztendőnél előbb győzödelmesen bevégeztettek, egy ötödik és utolsó táborozás' bajaihoz megkívántató nyugalommal élni készüle, — a' vitézlő IVdik Gustávot Stralsundnál meggyőző Mortier marsal, a' Svédekét Pommerániából kiüzé, Lefebvre marsal pedig Danzigot ostromlá. Ekkor ismét megmutatá e' vén 's tisztes hadi ember a' császári birodalom katonáinak, a' köztársaság' vén generálja' mérészségét, munkásságát, 's talentomit; ekkor viszont fellelé e' vitéz marsal, amaz ifjúi munkás erőt 's fáradhatlanságot, mellyek által magát a' sambre-i 's maasi armádánál kitünteté; a' bátorszivü párisi gárda segítségével, a' három holnapj rárohanás minden vesződséginek 's veszedelminek elszivelése után, egy más vén 's nyakas vitézt, nagy Fridrik katonáját, Kalkreuth feldmarsalt, a' porosz armada' diszét, kapitulatióra kényszeríté. Ura lévén ezen helynek Lefebvre, a' császártól danczigi herczeg czimet nyert, egy méltán 's becsülettel szerzett méltóságot, nem nemesi hanem dicsőségi czimet.

V.

Chronologiai áttekintet.

Második táborozás Lengyelországban.

1807. Jun. 4. Az ellenségeskedések újra elkezdődnek.
5. A' spandau-i és lomitteni csata.
6. A' deppeni csata.
9. A' guttstädti csata.
10. A' heilsbergi ütközet.
14. A' friedlandi ütközet.
16. Königsberg' megszállása.
16. A' labiau csata.
18. Kosel (Schlesiában) kapitulál.
19. A' császár bémeget Tilsitbe.
24. Glatz (Schlesiában) kapitulál.
21. Fegyvernyugvás az orosz és francia armádák közt.
22. A' császár proklamatiója.
25. Napoleon' és Sándor beszélgetése a' Niemenen.
26. Az orosz császár Tilsitbe veszi lakását.
28. A' porosz király 's királyné Tilsitbe mennek.
Jul. 7. Tilsiti békekötés Francia és Oroszország közt.
7. Napoleon Jeromos, vestpháli királlyá proklamáltatik.
9. Békekötés Francia 's Poroszország közt.
13. Svéd-Pommeránia' elfoglalása.
13. A' fegyvernyugvás megsértése.
27. A' császár St. Cloudba visszater.
Aug. 15. Stralsund' bevétele.
17. A' császár' beszéde a' törvényhozó testhez.
Sept. 9. Rügen szigete' megszállása.
Aug. 19. A' tribunatus' eltöröltetése.
Nov. 23—28. Párisban, a' császári gárdának innepok
adatnak.

Második táborozás Lengyelországban.

Friedlandi ütközet. — Tilsiti békeség.

Az eylai ütközet után, négy hónap olly alkudozásokkal telt el, mellyeknek czélja egy általános békeség vala, mellyet azonban a' szövetséges hatalmasságok nem őszintén óhajtottak; de illy halogatásra szüksége vala Oroszországnak, hogy számos veszteségét az öldöklő harcokban, kipótolja, Nagy Britanniában a' 60,000 embert előlteremtse, mellyet az Pommerniába küldeni ígért, — továbbá, hogy a' francia armádát hátulról megtámadja, az alatt, míg az Oroszok és Poroszok előlről rá esnének.

E' békekötést, mellyet a' diplomatia 16 hét alatt eszközölni nem tudta, Napoleonnak kellett tiznapi táborozás után diktálni.

Jun. 4kén ismét elkezdődének az ellenségeskedések; az Oroszok a' francia vedetet véletlen megtámadák, 's visszaverettek. Nékik minden nap, egy veszteséget, a' francia seregnek pedig egy győzdelmet hozta. 5kén marsal Soult két erős orosz osztályt vert vissza Lomittennél az alatt, míg Ponte-Corvo herczeg, az ellenséget Spandaunál megverte. Következő nap, Jun. 6kán, marsal Ney, a' Passarge mellett Deppennél, állásában megtámadtatván, az ellenséget visszaveré, 's közülök 5,000 embert megöle, vagy megsebesíte. Ugyan az nap a' Soult vezérlette negyedik hadi test, Kaminsky orosz generál' osztályát Wolfsdorf-

nál megtámadta 's szétszórta. A' császár személyesen vezeté armádája' minden mozgásit. Egy 25,000 emberből álló ellenséges hadi test, mellyben 10,000 derék lovasság vala, a' Heilsberg felé nyomuló Francziákat utjokban felakará tartóztatni 's Glottaunál állást vett; de a' bergi nagy herczeg, ki a' tartalék lovasságból álló elősereget vezeté, egymásután minden állásiból ki üzé azt, 's egy harczt után, mellyben az orosz gárda' lovas ezredei megsabdaltattak, Guttstadtot elfoglalá.

Guttstadtba, Davoust marsal' hadi testét vigyázatul hátra hagyván a' császár, az armáda többi részével az Alle' bal partján az ellenséget üzé. Jun. 10kén, dél felé, a' francia elősereg, Heilsbergnél az ellenség' útó seregét, mellyet herczeg Bagration vezérlett, útól érvén, azt visszaverte. Heilsberg, mellyben a' szövetséges armáda' raktárainak egy része találtaték, sánczokkal vala fedve, ezek pedig számos álgyútelepekkel megrakva. Két óra tájban Soult marsal' hadi teste, formálva vala; melly azonnal elüze az ellenséget az erdőből, melly azt előlről fedezé, 's sánczaik felé elenyomult. A' lassanként megérkező francia armáda, a' városfelé tartott, közel a' part mellett menvén, 's kényszeríté a' szövetségeseket, soraikba visszavonulni. Most ezen sorok támadtattak meg. A' gárda' puskási, Verdier és Saint-Hilaire osztályai egész a' pallisádáig erőszakosan előre nyomultak; sőt a' párisi ezred bajonettel egy redoutot is bévett, de azt ismét el kelle hagynia. Estvéli kilencz óra vala; a' nevedő homályosság daczára is, még minden ponton elevenen harcztoltak, de a' Francziák még egy fontos nyereséget sem vitytak ki. A' Heilsbergnél egyesült szövetséges sereg, nya-

kas védelemre látszék elhatározva lenni. Számos álgyútelepei nagy károkat okoztak a' francia seregnek. Roussel generál' fejét egy álgyúgolyó elvevé, d' Espagne generál' meg vala sebesítve, Berg nagy herczeg alól két ló lövetett el; az armáda' lovassága a' legnagyobb elkeseredéssel harczolt, 's a' vasasok több fényes megtámadások által különbözteték meg magokat. A' hatodik vasas ezred' ezredes kapitánya, d' Aveney, Murathoz lovagolván, véres kardját mutatá néki ezen szavakkal: „Herczeg, mustrálja meg kegyed az én ezredemet, nem fog találni katonát, kinek kardja az enyimhez nem hasonlítana.“ Az éj vete véget a' dicsőséges, de véres harcznak, 's a' seregek megtámadási állásaikban háltak. A' következendő napra kiki olly ütközetet jövendölt, melly a' táborozás' sorsát elhatározandó vala.

A' császár 11kén a' csatamezón marada, hol a' legtöbb kárt szenvedt ezredeket mustrálá, nékik becsülettel teljes katonai jutalmakat osztogata, 's armádája' különbféle had testeit, az adandó ütközetre elrendelé. A' szövetséges sereg nem hagyá el liniáját; mert átlátá, hogy ezen oltalomra szüksége légyen, a' megvéretetéstől menekedésre. Látván a' császár, hogy az orosz generál' a' megtámadást nem akarja kezdeni, parancsolá Davoust marsalnak, tegyen egy mozdulást, melly az Eylaui utat elzárja, 's rendelést tett, hogy a' Heilsberg előtt lévő sánczokat a' következő nap ujra megtámadják. Látván az ellenség e' rendeléseket, nem tartá e' sánczokat elég rettentőknek arra, hogy őt a' francia sereg dühös vitézsége ellen oltalmazza.

Az orosz osztályok estvéli tíz órakor kezdtek az Alle' jobb partjára átszálni, 's Heils-

berget, valamint az egész bal partot, a' Francia-
 zsiáknak átengedni; a' sebesítetteket, a' rak-
 tárokat 's amaz erősített redoutokat, mellyek
 négy hónapi bajos munka' mivői valának, az
 ellenség' kényére hagyván. Midőn a' francia
 seregek, 12kén, napkeltekor mozdulni kezdé-
 nek, nem kevésé hámulának, hogy az ellensé-
 ges sor felé mentőkben, ellentállásra nem akad-
 tak; Heilsberget haladék nélkül megszállották.

Heilsbergből megindultakor, az orosz ge-
 neral, Friedland felé tartott, hol ismét át akara
 menni az Allén, hogy a' francia sereg előtt,
 érjen Königsbergbe; de ez igen késő vala. Már a'
 császár két hadi testét (Soult és Davoust) 's
 a' reserva lovasságot (Muratot) elküldte volt,
 hogy Friedland és Königsberg közt helyet fog-
 laljanak; armádája hátra lévő részével az Oro-
 szokat üzé, hogy az elhatározó ütközetre kény-
 szerítse őket, melly elől Heilsbergnél kitérték.
 Friedlandnál eltökélé magában Benningsen
 generál, ki a' francia seregek által öszve szó-
 rítva látá magát, ezeket bévární és rajtok dia-
 dalmaskodni. Jun. 14. reggeli három órakor,
 az egyesített granátosok, Oudinot generál,
 parancsnoksága alatt, (Lannes marsal hadi tes-
 téből) Posthienen faluból előre nyomulván, a'
 megtámadást elkezdék. Napoleon, hallván az
 álgyúzást, örömében így kiálta: „Ez szeren-
 csés nap; a' marengói ütközet' évi napja!“ Ugyan
 azon pillanatban támadá meg Mortier marsal,
 Heinrichsdorf falura támaszkodva, az ellenség'
 jobb szárnyát.
 A' francia osztályok, még nem voltak mind
 csatarendben felállítva; az ellenség számsze-
 rintí nagyobb erejét a' königsbergi hidnak erő-

szakos elfoglalására akará használni. Ekkor minden oldalról erős álgúzás kezdődék, 's az szünet nélkül tartá estvéli öt óráig. Az ellenség minden oldalon visszavettedt, 's minden erőlködéseit daczára, a' franczia sereg megtartá állásait.

A' császár az orosz ármáda állását szemügyre vette. A' bal szárny, Bagration generál' parancsnoksága alatti négy osztályból állván, egy oldalról az Alléra támaszkodék, egy kevesé Friedlandon felül, más részről pedig a' patakra, melly a' sikon keresztül folyván, e' szárnyat a' jobbtól elválasztá. Ez utolsó, herczeg Gortschakof parancsnoksága alatti három osztályból, és számos lovasságból állván, a' sikon, Heinrichsdorfhoz által ellenbe, terjeszkede ki. Közösülése' könnyítése végett, az ellenség, szorosán a' város mellett és bal szárnya' közelében, három hidat vert az Allén keresztül. A' császár átlátá, hogy ha elhatározó ütközetet akarna tartani, legelőször ezen szárnyat kellene vissza verni, hogy Friedlandot 's a' hidakat hatalmába ejtse, és hogy ezután a' jobb szárnyat, melly aztán az Alléra szorítottatik 's elszakasztatik, kellene semmivé tenni. Haladék nélkül parancsokat ada; mellyek így szóltak:

„Ney marsal fogja a' jobb szárnyat képezni, Posthenentől Sortlackig, 's Oudinot generál' mostani állására támaszkodni. Lannes marsal a' közép pontot foglalja el, melly Ney marsal balján fog kezdődni, és Heinrichsdortól csak nem Posthenennel által ellenbe terjeszkedni. Oudinot' granátosi, mellyek most Lannes marsal jobb szárnyát képezik, észre vehetetlenül balra vonulandnak, hogy az ellenség' figyelmét magokra vonják. Lannes marsal, a'

mennyire lehet, öszvehuzza osztályait, és ezen öszvehuzódáskor, könnyen fel állhat két liniában. A' bal szárnyat Mortier marsal képezi; ezen szárny Heinrichsdorfot, 's a' königsbergi utat fogja megszálni, 's innen az Oroszok jobb szárnyának által ellenébe kiterjeszkedni. Mortier marsal soha sem fog előre nyomulni, minthogy a' mozdulásnak, a' jobb szárnyból kell kiindulni, melly e' végett, a' balra fog támaszkodni.“

„Espagne generál' lovassága és Grouchy generál' dragonosi, a' bal szárny lovasságával egybeköttetésben, manővrozni fognak, hogy az ellenségnek, a' mint lehet, ártsanak, ha ez bal szárnyunk eleven megtámadása által öszveszorítatva, a' hátrálásra kényszerítetnék.“

„Viktor generál 's a' császári lovas 's gyalog gárda teszik a' tartalékot, 's Grünhofnál, Botkeinnál és Posthenen megett fognak felállítatni.“

„A' Lahoussaye dragonosok osztálya, Viktor generáltól veszi parancsait.

„A' Latour-Maubourg dragonosok' osztálya Ney marsalnak engedelmeskedend; Nansouty generál' nehéz lovassága, Lannes marsal parancsától fog függni, 's a' tartalék test lovasságával a' közép ponton harczolni.“

„Én a' reservánál leendek.“

„Mindig jobbról kell előre nyomulni, 's a' mozdulás kezdetét Ney marsallnak engedni, ki parancsaim vétele után, közvetlen elkezdendi munkálatit.“

„Azon pillanatban, mellyben a' jobb szárny az ellenség ellen előre fog nyomulni, a' linia' minden álgúinak kettőztetni kell tüzőket azon irányban, melly e' szárny megtámadását elő fogja segíteni.“

Ennek következtében Ney marsal a' sort-lacki erdő, valamint egy előtte menő husz álg-yús batteria által fedezve, hatodfél óra tájban megindult, 's az ellenség ellen ment; az orosz lovasság által azonnal ellepetett, de Latour-Maubourg generál visszavervén őket, a' marsal folytatá mozdulatit. Az alatt Senarmont generál, négyszáz lépésnyire a' linia előtt, egy 30 álg-yús telepet állítván fel, az ellenséges tömeget, rettenetes kartács tüzével szétmorzsolá. E' szerént, előlről, 's a' szárnyon meg támadtatva, az orosz bal szárny, Ney marsal jobbjá felé támadó mozgást tett; de azon pillanatban visszaveretett, 's a' francia bajonettek által szorongatva, Friedland felé sieté, sok embert vesztvén, kiknek egy része a' folyóba vettetett. A' marsal látván az ellenséget Friedland felé futni, bal szárnyának parancsolá, részenkint fordítani harczát, 's az ellenséget egy e' várost körülvevő mély utba előre tolá. A' császári orosz gárda itt feküdt elrejtve, 's a' mint a' francia kolonnokat jöni látá, nagy bátorsággal előrohana, 's úgy megtámadá őket, hogy a' sorokat egy pillanatig megrázá; de ekkor Dupont osztálya a' tartalékból, az orosz gárdára rohant, azon áltört, 's rettenetes vérontást vitt végbe köztök.

A' császár elérte czélját. Az ellenség bal szárnya Friedlandhoz vettetett, és egy szoros helyre az Alle, és a' fent említett patak közé bészorítatott.

Minden oldalról kartácsokkal lövettetve, 's ezen nem kedvező téren, képtelen lévén vitézségének hasznát venni, kénytelen vala az ellenség, futásban keresni szabadulását. Friedlandot a' francia vitéz osztályok bevevék: az utakat holtak fedék, 's az Oroszok sietének visz-

sza a' folyón, álgúikat, és temérdek foglyokat hagyván hátra.

Az orosz bal szárny' semmivététele a' jobb szárnytól minden segedelmet elvona, a' sikság közepette; mihelyt Gortschakof generál, ki e' szárnyat vezeté, erről tudósítatott, megtámadásitól el álla, 's Friedlandba visszavonult, azon hiedelemben, hogy ott egy utó sereget találánd, melly általmenetelét biztosítandja; de az Oroszok, futásokban a' hidat leégették. Az égés még a' városba is belekapott, mellynek futó sánczait Ney marsal védelmezé. Minden oldalról szorongattatva, Gortschakof olly ponton lelé magát, hogy kénytelen vala már magát megadni.

Szerencséjére egy gázolható átjárást fedezze fel, 's osztályai átmentek az Allén; de ezen gázoló olly mély vala 's az átmenetel olly sietős, hogy hadi testének fele részént bele sult, részint elfogatott, vagy megöletett. Csak uéhány álgúut lehet megmenteni; a' többi a' folyó bal partján marada hátra 's a' Francziák' kezébe esék. Estvéli tizenegy óra vala, az éjji homályt csak a' Friedland felett tekervényesen fellobbanó lángok világíták; de a' győzedelem teljes vala; 17,000 holt Orosz, és Porosz fedé az ütközeti tért; 70 álgú, temérdek hadi szerláda, több zászló, és 20,000 fogoly valának e' nap' győzödelmi jelei.

Az ellenség, az ütközet után a' legnagyobb sietséggel, 's zavarodásban voná vissza magát a' Niemen felé; a' győztesek, minden pillanatban kerítették foglyokat kezökre, és hadiszerládákat, fegyvert, 's podgyászt zsákmányoltak.

A' győzödelmi tudósításra, a' Poroszok Königsbergből kimentek. Soult azonnal bément e' városba, hol rendkívüli kincset, temérdek

gabonát, 300 rakott hajót, mellyek Oroszországból jöttek, 20,000 orosz, és porosz sebest, szóval mindent talált, a' mit Anglia, katonák nem léte miatt, pénzben, 's más segítségben pazarolva küldte Oroszországnak, a' többek közt még a' hajókról ki nem rakott 160,000. puskát is.

Massena, részéről, Narevnél 's Omulewnél az ellenséget visszaverte, 's azt egész Osztrólkáig üldözte. Schlesiában, Neitz, Glatz, és Kosel kapituláltak, a' porosz királynak már csak Kolberg, Graudenz, és a' Silberbergi erősség marada. A' labiaui csata, hol Davoust győzött, Instrorburg' megszállása Ney által, 's Napoleon' megérkezése Tilsitben, rekeszték bé a' táborozás' hadi történeteit.

Már most csak a' Niemen vala az egyetlen korlát, mellyen a' francia seregnek, még által kelle menni, hogy a' háborút, az orosz birodalomra átjásza. Az esztendő része kedveze illy vállalatnak, a' francia had tele vala bátorsággal, 's bizodalommal; Sándor katonái ellenben, miután, két egymás után következő táborozásban, az ellenfélhez méltó bátorságot mutattak, csak nem erkölcstelenekké lettek. Ámbár vitéz katonák valának, még is hátráltak a' szabadság' tiai, 's az emberek közötti egyenlőség' védői előtt. Az orosz utó sereg, Friedlandtól kezdve, már nem' adá több bizonyosságát ama' stoikus rendíthetlenségnek, melly az Oroszoknak, egyéb alkalommal, győztesök előtt tiszteletet szerze. Csak vitte volna akkor Napoleon a' francia sereget Oroszország' szívébe, úgy hihető, táborozása más véget ért volna, mint ama' vállalat, mellyet öt esztendővel később merészelt. Az 1807-ki háboruban, az Oroszok valának a' megtámadó fél, 's e' babonás nép lehajtá

fejét, 's megverettetésök okát ön magoknak tulajdoníták. A' francia sereg' előmenetelének nem állítottak volna ellene nemzeti ellentárlást.

Sándor nem látá rémülés nélkül, hogy azon armáda, melly a' koalitiót meggyőzte, saját önbirodalma' határi felé közelíte. A' brittigerekek' varázsa feloldatott, 's ezután már nem reménylheté még a' megkívántató időben, uj ellentállási eszközöket gyűjteni. Megemlékezék Napoleon nagylelkűségéről 1806-ban, 's eltökéllé magában, hogy másodsor is a' Francziák' császárához folyamodik. Miután a' néki ajánlott békességet olly nagy nyakassággal megtagadá, nem késett azt ön maga kérni. Alá veté magát mind azon feltételeknek, mellyeket ellensége jónak találand elébe irni, mellyektől, az austerlitz-i győztes' ismért karaktere' tekintetéből, reménylé, hogy kedvezőleg, 's mérsékletesen fognának kiütni. Napoleon nem tagadá-el ez alkalommal is ama' mérséklést, mellyet az orosz császár iránt előbb nyilván mutatott. Azon pillanatban, mellyben az őt, egy kétségbe eső, 's már előre meggyőzött seregtől elválasztó gyenge körláton, álhághatott, 's e' táborozás szerencsés sikerültét koronázhatta volna, — ekkor, mondom, győzödelmi futásában nagylelkűleg megállapoda, 's a' két ország közti béke' helyreállítására az elébe terjesztett első feltételekre halgata. Jun. 21-kén előleges fegyvernyugvás iratott alá, mellyre csak hamar egy tartós szerződésnek kellett vala következni.

A' francia seregek fogaikat csikorgatták béketelenségükbe, ujj harcok után szomjuhozván. Megnyugtatószavakra következendő szavakat intéze hozzájuk a' császár:

„Katonák, az orosz császárral, Jun. 5-kén kötött fegyvernyugvás szerződése' napján, az orosz armada, szállásainkban megtámadta bennünket. Az ellenség csalatkozék tehetetlenségünkben. Igen későn látta ált, hogy nyugvásunk az oroszlánéhoz hasonlíta, 's már most bánja, hogy azt megháborítá.“

„A' guttstadi 's heilsbergi harcokban, az örökké emlékezetes friedlandi ütközetben, szóval, tiz napi táborozás alatt, 120 álgút, 7 zászlót foglaltunk el, 60,000 Oroszt öltünk, sebesítettünk meg, 's fogtunk el; az ellenséges armada' minden raktharait, kórházait, tabori beteg házait, a' Königsbergi erősséget, 300 hajót, mellyek e' kikötőben feküdtek, 's mindennémü hadi szerekkel rakva valának, végre, 160,000 puskát, mellyeket Anglia, ellenségünk felfegyverkezésére küldé, vettünk el az ellenségtől. A' Vistula partjaitól a' Niemen partjáig sas sebességével siettünk. Austerlitznél a' koronázás' évi napját innepelétek: — ez idén a' második koalíció háboruját béfejező marengói ütközet' évi napját, méltókép innepeltétek.

„Francziák, ti mind ön magatok, mind az én méltóságomhoz illőleg viseltétek magatokat. Minden borostyánaitokkal fedve, 's a' tartósság' kezességét magában hordozó dicsőséges békeség után Franciaországba visszatéredetek. Ideje, hogy hazánk, Anglia' gonosz befolyásától oltalmazva, a' nyugalomnak örvendjen. Jótéteményim meg fogják bizonyítani hálámát, 's teljes szeretetemet, mellyel irántatok viseltetem.“

Hogy a', áeregének szükséges, 's minden alattvalóitól óhajtott békesség kötést siettesse, az oroszczár szóval kívánt értekezni Napoleon császárral.

A' [két] armádát egymástól elválasztó folyó választatott az öszvejövetel' helyéül.

A' francia pattantyusság' generálja, Ri-boissière, Jun. 21-kén, a' folyó közepén, 's mind a' két parttól egyenlő távolságban, taltalyt [állítata] fel, mellyen egész művészettel 's pompával, a' mint a' rendelések' sebes volta engedé, egy sátorra üttete a' két császár számára.

A' következő nap, Jun. 25-kén délutáni egy órakor, Napoleon, Murat, Berthier és Bessiéres marsalok', Duroc generál', és Caulincourt főlovászmester' kíséretében; hajón, mellyet] a' gárda hajóssai kormányoztak; bevezett, 's ezen sátorba ment. Sándor császár ugyan azon pillanatban evezte el a' jobb parttól, Konstantin nagy herczeg', Beningsen fő generál', Labanow herczeg', Ouvarow generál', 's Liewen gróf generál'-segéd' kíséretében.

Mind a' két hajó egyszerre érkeze oda; a' két császár megölelé egymást, mihelyt kiléptek a' tutajra, 's egyedül menének be a' sátorba, hol két óráig beszélgettek egymással, melly alkalommal Sándor, Napoleon császár iránt eleven vonzódást, 's egyenes lelkű csudálkozást mutata; mondván a' többek közt; „melly igen büszke légyen abban, hogy szerencséje lehet, az ujjabb idő hőiséhez közelíteni.“ Vége lévén a' beszélgetésnek, a' hatalmasságokat oda kíséző személyek vezettettek be. Sándor siető a' francia generáloknak, egész tiszteletét, mellyet azok benne gerjesztettek, kijelenteni, 's

Napoleon, részéről szíves, és jóságos hangon szóla Konstantin nagy herceghez, 's Beningsen fő generálhoz, ki az előbbeni táborozásokban, az orosz ármáda' szerencsétlensége daczára, béliátást és tehetséget mutata. Beningsen, bár Napoleontól meggyőzöttetett, még is magas megkülönböztetésü generál vala. A' két császár ismét csónakaikra szálván, fő szállásaikra vissza tért.

A' következő nap, Sándor császár Tilsitbe vevé lakását, melly város, neutrálnak nyilatkoztatott ki. A' porosz király, 's királyné, kik Napoleon győzödelmei által, birodalmaikból kiüzettek, követék őt e' városba. Napoleon tisztelettel 's leereszkedéssel fogadá az ifju királynét, ki olly nagy mérészséggel 's vigyázatlansággal, ellenségképen lépe fel ellene. Francia ország' feje, úgy tetszett, a' nemesi udvariság régi híré, mellyel a' francia nemzet, több század óta bírt, igazolni törekedék. A' szép Amalia egy pillanatig csalatkozék azon tekintethen, mit ő Napoleontól reménylhete; de hamar átlátá, hogy a' császár sima, és nyájas udvarisága politikája' érdekinek szabad folyást engedé. Fridrik király ismét visszszanyeré birodalmát, de csak Sándor kérésére. Jul. 7-kén Oroszországgal, 's 9-kén Poroszországgal békeség kötöttetett.

Egyedül Poroszország okozá a' háborut, 's valakinek kellett viselni a' háboru' költségeit. Poroszország igen ellenségesen mutatá magát Franciaország ellen, hogy sem reményleni lehete, hogy valaha őszinte szövetségese légyen Franciaországnak. A' császár eltökélé magában szövetségi rendszerét, Poroszország költségén megerősíteni. Ez multhatatlanul szüksé-

ges vala. Felállítá a' varsói herczegséget, mint Lengyelország' jövendő újjászületése' alapját, melly újjászületést, ő, akárki mit mondjon, soha sem veszté el szemei elől. A' rajnai szövetséget, a' vestphali királysággal nagyobbítá, melly a' porosz tartományokból, az Albis bal partjától, Magdeburgig, a' Hessenkasseli választó fejedelemség birtokából, és a' Braunschweigi herczegségből tétetett öszve. E' királyság Jeromos testvéreinek adatott, utóbb még Hannoverával nagyobbítva, a' mit Napoleon Tilsitben magának fentarta, hogy az Angliávali megbékülésre egy módot fentartson. A' rajnai szövetség már előbb Saxonia által megerősített; a' választó fejedelem, királyi czimet veve fel, 's ehez még a' varsói nagy herczeg czimet nyere, nagy atya Lengyelország trónján ült vala, 's e' választás Napoleon részéről azon eltökélést jelenté, hogy ő ezen trónt ismét fel akarja állítani. Az orosz császár, Tilsitben' elismeré a' Napoleon testvéreinek adott fejedelemségeket, 's keleti Poroszország' elfogadásával, ő is szinte részesült a' hadi zsákmányban, mellyet a' szerencsétlen háboru, mellynek vesztségében osztozék, hív szövetségétől, a' porosz királytól, elrablott.

Napoleon császár Párisba visszatéré. A' császári gárda' katonáinak, a' nagy armáda' ezen méltó képviselőinek visszatérte, a' fővárosban pompás inneplésekkel innepeltetett. Ez valódi nemzeti innep vala; a' nép' öröme, a' polgár' megelegedése, a' katona' lelkesedése, minden volt itt. Megpróbáljuk, azt egy képben lefesteni.

Ama sorompóhoz közel, mellyen a' 10,000 gárda katonaság bément, Páris városa, iszonyu nagy győzedelmi kaput állította. Csak egy boltozati járása volt, de husz ember egymás mellett könnyen ált mehele rajta. Fent, ezen az egyszerű 's nemes emléken, aranyozott négylovas kocsi látszott. A' homlok oldalán felirásokat lehete olvasni, mellyek a' táborozás' nagy történetire emlékeztetének; és ámbár se oszlopok se más ékességek, mellyeket az építési mesterség igen is gyakran pazarol, nem tettek, az emlék még is valódi nagyság, 's nemes egyszerűség' képét viselé. Reggeli kilencz órakor már iszonyu néptömeg hullámza a' győzedelmi kapu körül; hársány örömkialtás hirdeté, dél felé, a' vitézek' közellétét; ezek megjelentek, 's egyesített sassaik csak hamar egyetlen egy csoportot formáltak, melly a' kolonn előtt mene.

Páris várossa' tisztjei, a' császári gárdának elébe menének, mellyet Bessiéres marsall vezet. A' seregek megállapodván, egy általános dobverés csendet parancsola, 's a' Szajnai praefectus megilletődött, de tisztánhangzó szóval, következő beszédet tartá:

„Jénai, eylauj, és friedlandi hősök, a' béke kivívói, halhatatlan köszönet néktek!“

„A' hazáért győztetek, a' haza örökösíteni fogja győzedelmiték' emlékezetét; neveitek, márványon és érczen, a' legtávolyabbi utóvilágnak meghagyatnak; tetteitek' elbeszélése legkésőbb maradéink bátorságát, elhunytok után, még soká fogja felbuzdítani, és így példátok által még soká fogjátok holtotok után is oltalmazni ama' nagy országot, mellyet vitézségetekkel, olly dicsően védelmeztetek.“

„Vitéz katonák! Itt emelkedik, a' nagy ármádának szentelt győzedelmi kapu; ti rátok vár; fogadjátok boltozatjai alatt a' titeket illető részt azon borostyánokból, mellyeket a' fő város e' győzhetetlen ármádának szánt: így kezdődjék visszatértetek' innepe; jertek, 's ama' borostyánok, mellyeket a' nép háladatosságra kászoruvá font, legyenek ama' császári sasokra tűzve, mellyek gyöttes fejeitek fölött lebegnek.“

Bessiéres méltókép 's kevés szavakkal válaszola. Beszédjében következő helyet jegyzék meg:

„Ama' nagy katonai család' legidősb gyermekei, gyönyörűséggel érzik magokat ismét azon város kebelében létezni, mellynek lakosi, felséges uralkodónk iránti szeretet', vonzódás' és hűség' pontjában, mindenkor vételkedtek vélek. Mindég a' legtökéletesebb egyesség fog a' nagy város lakosi, 's a' császári gárda' katonái közt uralkodni, mivel mindkettőjük hasonló érzéstől lelkesítenek. Ha sassaink viszont az ellenség ellen mennek, emlékeztvén esküvésünkről, hogy azokat halálig védelmezzük, azt sem felejtjük el, hogy az azokat ékesítő koronák, kettősen köteleznek bennünket védelmőkre.“

Ezen beszédek után, a' Páris városától nyújtott koronák a' császári gárda sassaira fel-függesztettek.

Páris város a' tisztjei ezután, a' győzedelmi kapu' belsejében felállított két állás' egyikére mentek. A' második, számos muzsikai karal vala megrakva, kik mindjárt a' *chant du retour* (visszatérési éneket) zengék, melly ez innepélyes alkalomra készített, 's mellynek szóbeli, 's musikai foglalatját az intézet két tagjainak (Arnaultnak, és Mehulnak) köszönék.

A' császári gárda következő renddel léptete el: a' gárda puskásai, a' gyalog vadászok, a' gyalog gránátosok, a' lovas vadászok, a' mame-lukkok, a' dragonosok, a' lovas gránátosok, a' válogatott gendarmes-i test (Gendarmerie d'élite). Minden ezred előtt, az azt vezérlő generálok, 's fő tiszték menének elől.

Illy renddel, 's számtalan néprajtól körülvéve, a' gárda a' Tuileriai palota elébe juttatva, mellybe a' caroussel' győzedelmi kapuján mené bé, sassait a' palotában leraká, a' császári kertben keresztül léptete, hol fegyvereit nyalábokban leraká, 's az elisaeumi mezőre méne. Itt minden hadi testek, mellyekből álla, nemkülönben a' párisi gárda' egy osztálya a' számokra készítetett nagy vendégséghez ültek, mellynél a' vendéglést a' város tisztjei látták-el.

A' következő nap, minden játékszinben, ingyeni előadások folytatók az innepet. Két nappal utána a' tanács öszvegyült, hogy az armádnak csudálása' 's háladatossága' bizonyosságát adja. Egy vendégség adatott a' császári gárdának a' luxemburgi palota kertjében. A' senatus előlülője, ez alkalommal, következő beszédet intéze Bessiéres marsalhoz:

„Marsal ur, győzhetetlen császári gárda!“

„A' senatus előtökbe jö; gyönyörűséggel látja csarnokit, a' nagy armáda' képviselőivel megtelni; gyönyörűséggel szemléli magát ama' vitézekről körülvévetni, kik Austerlitznél, Jénánál, Eylannál, és Friedlandnál harczoltak, körülvévetni a' győzelem' kedvenceitől. Győzhetetlen császári gárda, kell néked tetszeni e' körnek. Ezen boltozatok olly sakszor viszhangoztak az örömkialtástól, melly halhatatlan ha-

di, tetteiteket, 's a' nagy ármáda' minden győzödelmit innepelé. Győzödelmi jeleitek ékesítik falainkat. A' szent szavak, mellyeket a' monarchák legnagyobbika, győzödelmi kocsijáról 's a' vitézek nevében hozzánk intézni kegyes vala, háladatosságból e' palotába bévésettek, 's köztünk ismét többeket felleltek ama' férfiak közül, kik császáruk' menykövét hordozták 's rettentő seregei' mérész mozdulatit igazgatták.

„Képviselői a' világ' első ármádájának, vegyétek szánkból, a' ti, 's minden fegyvertársaitok részére a' nagy, és jó nép' szent fogadását, mellynek szeretete, 's bámulása, néktek az utóvilág' szerencse kívánásit jövendőli.“

Ha a' hízelkedés a' katonákat felkeresé, könnyen gondolhatni, hogy az a' császártól nem marada el. Az ország' minden testezeteit, a' felmagasztalás' vetélkedése lelkesité, melly, kétség kívül igen természetes, és szép lett volna, ha néhány esztendővel utóbb, ezen hatalmas férfiak' gyalázatjára, gunyolódásokká 's kárhoztatásokká ált nem változott volna. Békével halgatá a' császár mind ezen beszédekét, a' nélkül, hogy meg hagyta volna magát általok vakítani. Kevés idővel utóbb, maga a' császár is elébe terjeszté a' törvényhozó testnek a' most következett történetek', 's Franciaország boldogsága' rajzolatját, de minden dagály, felfuvalkodottság, 's kevélység nélkül, és pontos rövidséggel; így szólván:

„Követ, és népképviselő uraim, utólsó üléstök ölta, az új háboruk, új diadalmak, új békekötések, a' politikai Európa' ábrázatját megváltoztatták.“

„Ha a' brandenburgi ház, melly legelőször esküdött öszve függetlenségünk ellen, jelenleg

még uralkodik, azt egyedül csak amaz egyes szivü barátságának köszöni, mellyet az éjszak' hatalmas ura belém öntött, — Francia herezeg fog az Albis mellett uralkodni; uj alattvalói érdekét, eredeti, 's szent kötelességivel fogja egyesíteni tudni. — A' saxoniai ház, ötven esztendő mulva ismét visszanyeré függetlenségét, mellyet elvesztett volt. Varsó városa, a' Danzigi nagyhercezség lakosi, hazájokat 's jogaikat ismét visszanyerték.“

„Franciaország a' német nemzetekkel, a' rajnai szövetség' törvényei által, Spanyolország, Holland, Sveitz, 's Olaszország nemzetivel, szövetségi rendszerünk által egyesítve van. Oroszországgali ujj egybeköttetésünk, e' két nagy nemzet' viszonyos tisztelete által pesételtetett meg.“

„Minden tetteimben, népeim' boldogságát tartám szemem előtt, melly nékem drágább, saját dicsőségemnél. — Én óhajtom a' békességet a' tengeren. Soha semmiféle harag nem fog elhatározásimra béhatni. Soha sem fogok haragudhatni egy nemzetre, melly, az őt siettető pártok' áldozatja lévén, ön dolgai állapotjában, valamint szomszédéiban megcsalatkozik; de bár melly véget nyerjen is, az előrelátás határozati szerént, a' tengeri háboru, népeim' mindég úgy fogják találni, hogy én mindég ugyan az maradok, 's népeimet mindég hozzám meltóknak fogom találni. — Francziák! Magatok' viselete az utolsó időkben, mellyekben császártok ötszáz órányira vala távol tóletek, irántatok való tiszteletemben, 's karaktertekrőlí'kedező vélekedésemben megerősíte; azon gondolat „köztetek első lenni,“ büszkeséggel töltötte el keblemet.“

„Ha e' tiz hónapi távollétemben, melly a' veszedelmek' ideje vala, lelketök előtt lebegék, irántam mutatott szeretetek bizonyági, engem' igen mélyen érdekelték, 's javatok-érti legnagyobb iparkodásra tüzeltek; minden mi személyem' megtartására ezélozhatott, csak annyiban érdekelt, a' mennyiben ti részt véteek benne, 's jövődő sorsotokra befolyással bírhatta. Ti egy jó, és nagy nemzet vagytok.“ —

VI.

Chronologiai áttekintet.

Ország-igazgatás. — Bayonne-i történetek.

1807. Aug. 12. Jeromos Napoleon' házassága Katalin vürtembergi hercegnével.
 19. A' tribunatus' eltörlése.
 Sept. 2. Kopenhaga' lövöldöztetése.
 18. Junot' hadteste' (a' portugali had') bemente Spanyolországba.
 30. Ferdinánd, asturiai herceg, atya ellene össze- és küvésről vádoltatik 's elfogatik.
 Nov. 5. Atyja megbocsát neki, 's ismét szabadon bocsájtja.
 5. A' számvevő-szék' behozatása.
 15. Napoleonnak Olaszországba utazása.
 Dec. 17. Majlandi határozat, mely minden, angoly lobogó alatt elfogatott, neutralis hajót, szabad prédának nyilatkoztat.
1808. Jan. 1. Napoleon' visszatérte Párisba.
 1. A' kereskedői-törvénykönyv' végrehajtása.
 16. A' bank' szabályi' helybehagyása.
 30. Moncey' hadteste' bemenetele Biscayába.
 Feb. 2. Duhesme' hadteste' bemente Katalóniába.
 17. Pampeluna fellegvára' véletlen elfoglalása.
 29. Barcelloña fellegvára' váratlan elfoglalása.
 29. Figueras' és San Sebastiannak őrizettel megrakása.
 Martz. 19. Lázzadás Aranjuezbán. — IV. Károly' lemondása.
 21. IV. Károly' ellenmondása saját lemondása ellen.
 23. Murát' bemente Madridba.
 April. 10. VII. Ferdinánd' elutazása Madridból.
 14. Napóleon Bayonnyéba érkezik.
 20. Ferdinánd szinte oda érkezik.
 Május. 2. Lázzadás Madridban.
 5. IV. Károly lemond a' spanyol koronáról.
 6. VII. Ferdinánd 's az infansok szinte lemondanak.
 6. József Napoleon Spanyolország' és India' királyának kikiáltatik.
 15. A' bayonne-i junta megnyitják.
 28. Saragossa' első ostroma.
 Jul. 7. A' bayonne-i gyűlés tagjai Józsefnek 's az alkotmány-
 nek a' hűségi esküt leteszik.

Az ország' igazgatása. — Bayonne-i tör- ténetek.

A' nagy hadi munkálatok' igazgatása, a' háboru' nehézségei, 's bajai, nem vonák el Napoleon' figyelmét a' politikai dolgoktól, 's Franciaország belső igazgatása' gondjaitól.

A' lengyel táborozás' idejekor, 's az alatt, míg az orosz 's porosz seregek a' francia armáda ellen harczoltak, Orosz- 's Angolország, ugyan azon időben a' Törököt megtámadák, hogy a' Francziákkal szövetsége' megszegésére kényszerítsék. Sándor' seregei Moldáviát ellepék, 's egy angol hajós sereg az átmenetelt a' Dardanellakon erőlteté, 's Konstantinápoly szemeláttára, a' Sultán' serailja előtt veté ki horgonyait.

A' tilsiti békekesség, az Oroszok' hadi szerencsését haszontalanná tévé; 's az angoly admiral' mérész vállalata, hálá a' francia követ' ügyességének, sikertlen marada, az ottamanni kapunál. Sebastiani generál újra, feléleszté a' Törökök' bátorságát, kik munkásságot, 's elhatározott karaktert mutattak 's rövid idő alatt, minden ponton álgútelepeket állítottak fel, mellyek a' hajós seregen uralkodtak, úgy, hogy az ellenséges hajók erősen lövettetve, kénytelenek valának veszedelmes horgonyhelyöketsietve el hagyni. Viszszamenetelők a' Dardanellakon keresztül bajosabb vala, az ezen tenger

szorulatba volt benyomulásoknál; ők tetemes kárt szenvedtek általa.

Azon expeditió, mellyet az Angolok ez idő tájban Egyiptom ellen küldöttek, nem dicsekedheték jobb sikerrel; Rossettét hijjába támadák meg, 's minden harczban, ugyan azon Mamelukkok által verettek meg, kiket a' francia katonák olly gyakran meggyőztek.

Nem sokára ezen expeditió után, Koppenhága' álgúztatása, 's a' dán hajós seregnek, előre való hadizenés nélkül, lett elvétele, megmutaták Európa' sejedelmének, mit tarthattak a' londoni kabinet' embersége felől. A' nemzetek jussainak e' szembeötlő megsértése, a' dán királyt, 's az orosz császárt arra bírta, hogy a' Napoleon által Nagybritannia ellen hajított blokáda-határozat mellé álljanak, 's az angol hajók előtt, az európai szárazföld' minden országainak kikötőit elzárják.

Egyedül a' portugalli uralkodó herczeg, a' britt befolyás által lebilincselve, tagadá- meg azon időben a' szárazföldi rendszerhez járultát, midőn azt egész Európa' elfogadá. A' mint mondá, a' neutralitást óhajtá Francia, 's Angolország közt fentartani; de voltaképpen, nem vala más célja e' politikának, mint Portugalliát az Angolok' igája alatt megtartani, kik minden szerződésék' erejénél fogva, az ország' egész ki- 's beviteli kereskedését kezökben tarták.

Napoleon nem nézhető-el e' szinlett neutralitást; elég erős vala, magának csak barátokat, 's ellenségeket akarni, 's a' portugalli ministriumtól kíváná, hogy Angliától szakadjon-el. Hijjába igyekezék az uralkodó herczeg, kikerülő felelet által menekedhetni. Napoleon fenyegetődzött, hogy diplomatiai rendelkezésnek fogf-

veres kézzel erőt adand; a' Gironde' partján öszvevonult sereg csak azt yára, hogy intsen. Mihelyt a' lissaboni udvar' kinemelégítő felelete a' császári kabinetbe megérkezék, ezen seregl, mellyet Junot vezérle, parancsot vett, a' Biddassoán átkelni, 's azon armáda-testtel öszveköttetésben, mellyet Spanyolországnak, Franciaországgi szövetsége' határozatihoz képest, állítani kellett, Portugalia ellen munkálódni.

A' császárnak Párisba visszajövele után, néhány nappal, a' vestpháli király a' vürtembergi király' leányát, Katalin herczeg asszonyt, ki szint olly szép, mint szeretetre méltó 's eszes vala, feleségül vevé, Ezen tiszteletre méltó erényes asszony, a' hűséges szeretet által, mellyet szerencsétlen férje iránt bizonyíta, nemének, 's királyi családjának becsületére vált.

A' tribunatus' eltörlése, 's a' törvényhozó testel lett egyesítése, a' legfontosabb politikai cselekedet vala, melly Napoleonnak Párisba visszatértét jelesíti. Ez igen fontos változtatása vala a' VIII-dik esztendei consuli-alkotmány-nak, melly (nehány senatus végzés mellett,) egyetlen egy alaptörvénye vala Napoleon uralkodásának. A' Tribunatus több alkalommal ellene szegezé magát a' kormány-nak, és illy oppositio, a' koalitiós háboru idejében, az ország feje előtt, a' hazaárulás' határához közel jární látszott. Egyébberránt a' császári kormány' ezen tetteről, különbfélekép, 's nem éppen igen kedvezőleg ítélnék.

Napoleon a' fővárosban az ország' igazgatására, 's armádája' rendbe szedésére fordítá idejét. A' császári gárda', 's párisi őrizet' gyakori muskálásai, nem csak a' hadakozó ifjuság-

nak nyújta érdekes nézőjátékot, hanem a katonák szeretetét is táplálá hazájok, 's császárok iránt. —

A mi illeti a kormány' hasznos cselekedeteit, ama' teremtések 's határozatokat, mellyek a nyilvános boldoglétre czéloztak, nincs helyünk azokat mind kifejtteni, 's csak rövid előadásokra szorítjuk magunkat, mik határozottak, 's hajtattak végre, a' császári kormány alatt 1805-diktől, 1808-dikig.

Az ország' alkotmánya. — A' status pecsétje' formája. — A' nyilvános hivatalok pecsétje', 's billege' formája, — A' napok meghatározása, mellyeken a' határozatok végrehajthatók. — A' legtöbb adót fizetők' jegyzéke' reformálása. — A' gregori kalendárium' vízszinti béhozása. — A' megyebéli gyűlések hatósága 's tartása. — A' császárok temetkezése. — A' törvényhozó test' megújítása. — A' becsületrend vitézinek, kik a' választó kollegium' tagjai, elsőbbségi jusai. — A' statustanács' alkotása. — Újj nemesség' felállítása.

Ez új nemesség' behozásáról néhány év óta, igen szigoruan ítéltek. Mindazáltal nem kell elfelejteni, hogy Napolcon, nemességének becsületet 's rangot ugyan szerze, de elsőbbségi jogokat nem ada. Midőn ennek béhozását elhatározá, a' politikai okok ez intézet mellett szóltak. Az örökös nemesség' felállításának kellett volna ujj Franciaországot Európával 's a' régi Francia országgal lassankint öszvebékeltetni. A' szolgálatért nyert nemességet, a' hűbérén (feudumon) alapultnak alája veté. Egész Európában nemesek uralkodtak, kik a' francia zendülésnek fegyveres kézzel állának ellent, 's Franciaország mindenhol ezek által telé elzárva befolyását; Franciaország' boldog-

ságára tehát nagy fontosságú tárgy vala, e' harcznak véget vetni.

A' kétféle nemesség öszve olvasztása végett, helyesnek talála a' császár, meghatározni; hogy minden család' feje, melly eldődei közt egy franczia marsalt, vagy ministert számlált, a' marsalli czímet elnyerhesse. Egy ősapá, ki admirál, generál hadnagy, vagy érsek volt volna, just (Ansprüche) adott volna grófi czímre, 's a' t. A' szükséges első szülöttség felállítása, elégséges lett volna e' végre. Ily történeti nemességnek, a' multat feledékenységre kellett hoznia, 's egyszer'smind a' jelenkorért 's jövődőért kezeskednie. Egy Montmorency, herczeg lett volna, nem mivel Montmorency vala, hanem mivel eldődei közt egy előkelő volt. Az országnak tett, becsülettel tellyes szolgálatok által, minden polgár egyenlő rangot, 's czímet szerezhete magának. E' teremtés, valamint amaz, a' becsület legióé, valódilag szabadlelkü vala; ugyan is nem vala ez egyéb, polgári koronánál; a' népnek sem volt más megfogása róla. Valakik e' megkülönböztetést elnyerék, mind tetteik által érdemlették azt meg; mindenki megszerezheté ezt; senki- nek sem vála sérelmére. Olly időben, — midőn azt hitték, hogy az arisztokratia elkerülhetetlen dolog légyen, mivel az a' szükség esetében, vagyonosság, vagy hivatalok által önkint származik, — ekkor, mondom, a' császári nemességnek', talentomok' 's nagy tettek' arisztokráciájának kelle lenni.

Az igazgatás' szerkezése. — A' költségek lajstroma' béhozatása a' helységekbe. — Lyon', Marseile, Bordeaux 's a' t. városi szerkezése. — A' generál titoknokok béhozatása a' praefecturáknál. — A' kantonok elől-

lői, a' mairek 's segédek' öt esztendő utáni megújítások. — A' helységeknek hagyott hagyományok' elfogadása' módja. — Az igazgató hivatalok hatósága. — A' Franciaországgal egyesített új tartományok' felosztása megyékre 's a' t. (1808ban a' császári birodalom' megyéi' száma 126ra ütött.)

A' törvénykezés' szerkezése. A' békebirák' választása' módja. — A' jegyzők' szerkezése. — A' törvényszékek fenyítéke 's papi uralkodása. — Fő császári törvényszék. — Comité des contentieux a' státustanácsban. — A' számvevő szék' felállítása. — Juges auditeurs 's a' t.

Polgári törvényhozás. — Napoleon törvénykönyve (Code Napoleon) — A' polgári törvénykezési rend' könyve. — A' perköltségek lajstroma, vétségi dolgokban. — A' kamat megállapítása. — Az országos kincstár' hypothékája a' számadó tiszték' jószágaiban 's a' t.

A' büntető 's policziai fenyítő törvényhozás. — Policzia. — Csak nem minden törvények, mellyek a' büntető törvénykönyvben (Codepénal) helyt nyertek. — A' törvénykezési költségek' felvétele módja. — A' helységek' policziája. — Hirlapok. — Temetkezés. — Fenyíték - 's dolgozó házak. — Játékszín. — Játékházak. — Gyuladások, ásászok, hidászok (sapeur pompieres). — Uti levelek. —

Mezei 's erdei törvényhozás. — Vadászatok' policziája. — Baromrivosi iskola. — Fő - 's szomszédutak' építése. — Lófuttatás. — A' ménések' szerkezése. — Kiszáritás 's mivelhetővé tevés. — Juh tenyésztés. — A' szántó eszközök tökéletesítése. — Főiskolák.

— Selyembogarak. — Buzér², pamut² 's a² t. mivélése.

Kereskedési törvényhozás. — Kereskedési törvénykönyv. — Rakodóhelyek. — Halászat a' tengerben. — Kézimű gyárok. — Kereskedői kamarák. — Fuvarozás. — Fabrikák a' kivitelre. — Vásárok. 's a' t.

A' kereskedés' boldogsága igen szíven fekküdt a' császárnak. — Ön erszényéből segíté az ország' nagy kézi miveit, 's nemes jutalmazások által buzdítá fel a' kereskedőket, kik rendjeknek, egyenes szívek 's béléltások által becsületére szolgálának. — 1806ban a' porosz táborozás kezdete előtt, a' császárné' 's udvara' egy része' kíséretében, Jouyba a' hjevre-i völgybe ment, hogy ott Oberkampf úr' szép czicz kézigyárát meglátogassa. — A' császár minden dolgozó szobát bájára, minden egyes dolgokat gondosan megvisgála, 's a' bánásmódot, 's a' foganatot, úgy megítélé, mint akarki dologhoz értő. — Ez intézet' alapítója, egyszerűen 's szerényen felele kérdéseire. — Napoleon elérkezvén azon rétre, hol a' szöveketet száríták, hirtelen megállapoda, Oberkampungurat bámulva megnézé 's mondá: „Hogy hogy, kegyednek nincsen becsületlégíói csillaga? „Nincsen, felséges Uram; e' becsületet mindazáltal leginkább óhajtottam volna.“ — Itt az enyim, monda a' császár, ön csillagát gomblyukából kioldván, 's a' gyármivesnek oda nyújtván: Gyönyörködöm én azok' megjutalmazásában, kik hazájoknak úgy szolgálnek, mint kegyed. Kegyed műhelyekben, jó 's bátor-ságos móddal győzik meg az ellenséget. Legalább e' hadakozás egy csepp vérébe sem kerül népemnek.“

Nyilvános oktatás, szép mesterségek 's tudományok. — A' gyógyszer-mesterség' oskolája. — Saint-Cyri oskola. — Törvény-oskolák. — A' tehen himlő oltás' középonti társasága. — Tíz évi jutalom tételek. — Császári egyetem, 2150 szabadasztal felállítására 45 Lyceumban. — Jus adatik minden családnak, mellynek hét élő gyermeke van, egyet a' status költségén neveltetni.

Nyilvános dolgozások. — Bányák. — Utak. — Csatornák. — Töltések. — Hidak. — Ugróutak. — Emlékek. — Oszlopok. — Győzdelmi kapuk. — Paris' kikövezett partjai. — Szivatyuk 's hydraulica masinák. — Kikötők. — Kereskedői csarnokok. — Musemok. — Templomok, 's a' t

Nyilvános ápoló intézetek. — Szállások 's kórházok. — Kölcsönöző házak. — Ingyeni gyógyszerek. — Jótéviségi házak. — Szülőházak. — Kölcsön adás a' szőlőhegyek birtokosinak ' a' t.

Ez, rövid feljegyzése a' fő igazgatás' ama' tárgyainak, mellyek, az armádát, tengeri dolgokat, gyarmatokat 's pénz állapotját illető igazgatási határozatok mellett, azon órákat betölték, mellyeket Napoleon a' háborunak, vagy politikának nem szentelhet. Lángesze egyszerre, sok 's különféle nemű dolgokat foga fel; mindent egyszerre folyamatba tuda hozni. Táboráiban úgy foglalatatoskodék ó a' kormánybeli dolgokkal, valamint palotájában a' hivatalos tudósítás után, melly Franciaország-nak, újj győzdelmet hirdete, olly határozatot szerkeztete, melly hasznos utak csinálására, vagy tökéletlén rendszabások igazítására czélozott. — A' nyilvános igazgatás' valamelly ágának jobbítását, olly méltónak tartá figyel-

mére, mint az ellenség in való győzödelmet, 's a' franczia mivészeti szorgalom' gyarapítása, nem vala kevésbé fontos ő előtté, mint birodalma' terjesztése. Nem az ő álhatatos, 's még is olly soká balul értett akaratjának köszönik-e ama szép nyomtatott szöveteket, 's ama' veres ré-pából készített, finom izü czukrot, melly a' belső szükségre valót, az iszonyú adótól megmentette, mellyet a' gyarmatok' 's angol India' műgyárai czukorfőzéseinek készíteni kellett.

Napoleon a' pénz - állapot' igazgatására is fordítá figyelmét, mellyet, uralkodása kezdetén olly rosz állapotban lelt, ezt tetemesen megjobbítá. E' tekintetben Bresson' Franciaország' financiai történetében, e' fontos és hiteles munkában, igen érdekes egyes dolgokat lelhetni.

„Minden éven, ugymond, meghatározá Napoleon, minden ministerium' esztendei hitelét, valamint minden szolgálatért teendő kiadásokat. Minden hónapban, bizonyos határozat által, megállapítá az egyes summákat, mellyeket mindegyik ministeriumnak 's szolgálatnak, a' hónap folytában, a' kincstárból ki kápnia kellett. Esztendőt át tehát tizenkétszer néze-által, a' császári kormány' feje, egy munkás órában, minden kiadásokat, meghatározá a' summákat, mellyeket mindegyik tiszt a' következő hónapban kiadhatott, 's a' mennyire leheté, igyekezett megtartani a' súlyegyent a' kiadás 's bévétel közt, a' fizetéseket halasztván, vagy siettetvén, az egyes pénztárak' tőke alapjait nagyobbítván vagy kissebítvén, a' mint a' bėjővő pénzek bősége, a' szükség' sürgetése, 's ama' változások kívánák, mellyeket a' nap' történetei okoztak. Végtére a' kincstár' ministere, a' financiaiák' generál ellenőrje, csak annyiban fi-

zetheté ki a' hozzá utasított kirendelt fizetéseket, a' mennyiben az utasító, 's kirendelő minster az esztendő' kiadási lajstromához, 's a' számára megnyitott hónapi hitelhez tartá magát.

Az adózások' beszédése soha sem volt jobban elintézve, sem a' számadás vezetése pontosabb 's rendesebb, mint a' császári kormány alatt. Néhány fő országtisztek ugyan szereztek magoknak tetemes vagyont, de csupán csak az idegen fejedelmek' költségén, csaknem lehetetlen vala a' Statust megcsalni, vagy meglopni; a' számvevés olly derék 's olly egyszerű, hogy Napoleonnál mindég valának lajstromok, hol a' bevétel' 's kiadás', a' hátralévő pénzek, a' rendes és rendkívüli segéd források' állása, pontosan fel valának jegyezve."

A' császári ház' kiadási hasonló nagy rendel 's takarékoszággal valának rendezve. A' nagy marsal költsége, a' rendszerénti kiadásokra, 1806-ban csak 2,770,841. frankra ütött. Mindazáltal a' szolgálat, a' Francziák császárához illő fényvel láttatott el; és ne hidje senki, hogy a' rendkívüli kamarai jószágok' kincse, ezen különös kincse Napoleonnak, melly a' győzödelem által olly gyakran nagyobbodott, személyes kiadásokra fordítatott: ez nemesebb célra vala szánva:

„100,000,000-nál, ngymond továbbá Bresson, több fordítatott Páris városa szépítésére. A' Louvre, és Versailles düledéikből fel emelkedtek, 60,000,000-on felül fordítatott a' fejedelmi lakás kiigazítására, 30,000,000-on felül, házi bútoraira. A' korona gyémántjai, mellyek a' békétlenség idejében elzátogositattak, kiváltattak, 's újakkal szaporitattak. Museumaink, győzödelmi jeleink' iszonyu rakhelye, a' művészet, 's régiség mindennemü tárgyaival gaz-

dagítottak, mellyeket igaz úton, vagy pénzzel, vagy közönségesen tudva lévő feltételek által békekötéseknél, mellyeknél fogva e' mestermivek, tartomány átengedés vagy adó helyett adattak, — szereztek. Így több száz milliómók által, juta Franciaország' fénye a' legfelsőbb fokra; 's a' mit el nem kell felejtetni, a' fényüzési kiadások, az esztendei költségek közt nem foglaltattak; ezek a' kormány' feje különös alap tőkéből fizetődtek, az alatt, mig a' rendkívüli kamara jószágokból, kifizetni' rendelt pénzek a' Louvre befejezését, 's a' Versailles-i vár kijavítását biztosíták. A' nemzet' dicsőségére, 's boldogságára fordított' olly sok milliom közt, az emberiség baráti, nem hagyják tekintet nélkül a' Vendéeban, az ezentartomány' sebeinek bégyógyítására kiosztott sumákat, és a' 12,000,000-t, mellyek az árvák', 's szegények' számára, menedék helyek' építésére fordítottak.

A' báseli szerződés óta, Spanyolország mindig jól egyetértett Franciaországgal, 's Napoleon' trónra lépte, még inkább szorosabban egybeköté a' két országot. A' császár az éjszaki hatalmasságoktól megtámadtatván, azt gondolá, hogy a' spanyol szövetség' őszinteségére, 's hívségére számot tarthat; de 1806-ban, azon pillanatban, midőn Poroszország' hirteleni ellenségeskedései, új koalitiót látszának hirdetni Franciaország ellen, — a' békés fejedelemnek egy különös proclamatiója jelene meg, melly minden Spanyolt fegyverre hívott egy nem nevezett ellenség ellen. Napoleon nem csalatkozék; elisméré az angol befolyás' mivét, degyanúját eltitkolá. Poroszország még nem vala meggyőzve,

Oroszország pedig fenyegetődzék. E' pillanatban, politika ellen, sőt veszedelmes lett volna a' háboru déli Európával, a' mennyiben, a' szövetséges királyok hasznára igen erős félremenetelt okozhattott, 's a' francia császári országot nagy zavarodásba hozhatta volna. Napoleon késedelmeskedék. Semmi aggodalmat sem mutatván a' proclamatio miatt, csak azt kérdezé, minő szándékkal bocsátatott az ki. A' jénai győzödelem éppen ekkor határozá el Poroszország' sorsát, 's a' spanyol miníster, paizsa' gondatlan felemelésén megijedve, azt válaszolá, hogy a' marocói császár' fegyveres megtámadásától, és Portugall' részéről némelly katonai mozdulatoktól félt; a' francia monarcha tetteté magát, mintha megelégedne e' felelettel.

Idő közben a' tilsiti dicsőséges békekötés időt engedett a' császárnak, mind Spanyolország ellen, melly a' proclamatiót kibocsátotta, mind Angolyország ellen, melly Spanyolországot emé' veszélyes nyilatkozásra felingerlette, bosszualásról gondolkozni. Átlátá ő, hogy a' déli Európával kötött szövetség nem bír előbbi állandóságával többé. Spanyolország, melly kereskedését 's gyarmatai' segédforrásait a' szárazföldi-rendszer (Continentalssystem) által tönkre téve látta, a' Franciaországgal kötött szövetség' felbomlására várakozék.

E' felbomlást megakará Napoleon előzni; ő, mint mondá, XIV. Lajos' munkáját akará ismét elkezdeni, 's e' végett a' déli státusok közt egy szoros szövetséget felállítani, 's mind ezen státusoknak uralkodójává egy familiájabeli herceget tenni. Mivel ő a' nép' választása által magát XIV. Lajos' koronája örökösének tartotta, mind azon országoknak uralkodója kívánt lenni, mellyek e' monarchának követőji' örökségét tevék.

A' Portugalliával volt háboru alkalmat nyújtott neki, hogy seregeket küldjön Spanyolországba. Egy a' béke herczeg Godoyjal — e' mindenható miniszterrel kötött szerződés még a' spanyol hadi-sereget is rendelkezése alá biza, 's e' szerződésben 30,000 császári seregnek Spanyolországba bemehetése ki vala kötve. E' seregnek az a' szinlett rendeltetése volt, hogy Portugalia ellen munkálódják, valósággal pedig az, hogy a' félsziget' birtokát biztosítsa.

A' francia seregek bementek Spanyolországba, még pedig olly nagy számmal, hogy ez, a' szerződésben kitett számat kétszeresen is felülmultha. Ezek Barcellona, Figueras, Pampelona, és San Sebastian várait elfoglalák, 's mint olly szövetségesek nyomultak előre, kik csak ellenségek kívántak lenni. A' Spanyolok nem illyeneknek nézték őket. Ollyas országokban, hol valamelly kedvencz uralkodik, a' korona-örökös ez utolsónak ellensége szokott lenni. — Ferdinand, akkori asturiai herczeg (korona-örökös), azon szándékból, hogy a' béke-herczeg ellen magának gyámolt szerezzon, a' francia császár' barátságát kereste; Napoleon pedig, az alatt is, mig Godoy-jal titkon értekezett, IV. Károly fiának javallatit vissza nem vetette; néhány titkos ügyész levelezett e' királyfival, 's a' nép, az ezen ügyészek által elterjesztett hír által elvakítva, azt hitte, hogy a' császári sereg csak azért nyomul Spanyolországban előre, hogy ezt a' kedvencz' zsarnoksága alól felszabadítsa, 's a' törvényhozás, és státusigazgatásban óhajtott újításokat megkönnyebbítse. Még a' fellegvárak' hirtelen elfoglalása sem' semmisíté meg e' kedvező véleményt; e' környülmény egyedül azon kívánság' következésének tekinteték, hogy a' béke-herczeg' emberei ellen ez

által kezesseg biztositassék. A' Francziák tehát testvérek, és szabaditók gyanánt fogadtattak.

Hogy e' barátságos fogadást megfoghassuk, azon panaszos állapotra szükség tekintetünk, mellybe a' kedvencz' országlása Spanyolországot helyhezette volt. — Az országlás' erómíve egészen fel volt bomolva, 's a' nyilvános igazgatás' minden ágai szörnyü zavarban voltak. A' szárazföldi és tengeri katonák, úgy szinte az igazgatási, és törvényszéki tisztviselők nem kapták-ki zsoldjokat 's fizetéseiket. A' statusnak, iszonyu adósági' terhe miatt lenyomatva, nem vala többé hitele. Szóval, a' nyilvános igazgatás olly nagy zavarban volt, hogy Spanyolország' és India' minden segédforrásai sem elégíthették-ki a' mindennapi szükségeket. — Illy körülmények közt természetes volt az ország' igazgatásában kívánt változás.

Ezen kívül Napoleon ekkor a' spanyol nép csudálkozásának tárgya volt. Képe minden házban találtatott, neve 's dicsérete minden ajakon zengett. A' Spanyolok ismerték győzödelmeit, nagy igazgatási-rendszabásit, 's polgári törvénykönyvét; benne az anarchia legyőzőjét, 's a' vallásnak Franciaországban visszaállítóját látták, 's azt reménylették, hogy ő az ifju királyfi iránti barátságból 's tulajdon hire' érdekéből, Spanyolországban szüntolly szabályszerinti tartós országlást alapítand, mint Franciaországban.

A' francia seregek' közeledése felhevíté az asturiai herczeggel tartók' fejeit. Az udvar akkoron Aranjuezben tartózkodék; egymás után két lázzadás ütött-ki. Az első megfosztá IV Károlyt szeretett kedvenczétől; a' másik koronájától. Résztetlen maradt-e' Ferdinand eme', saját pártja által támasztott zavarokban? ő maga legalább mindég ezt állította atyja' heves szemé-

rehányási ellenére is; de mind a' mellett használta e' zavarokat. Az ősz király kéntelen volt lemondani, 's VII Ferdinand egy, az újabb időkorban példátlan bitorlás' következésében királyá lón.

Murat, bergi nagyherczeg, a' franczia had főparancsnoka, Aranda de Duero-ban várakozék Napoleon' parancsira. Mihelyt az első mozgásokat Aranjuez-ben meghallotta, Madrid felé utnak indult, hol serege' elején martz 23-kán bemenetelt tartott. A' nyilvános figyelem, egészen Ferdinand királyra függesztve, ki más napra váratott, e' történet által nem távozott el kedvelt céljától. A' Francziák bemenetele, csak gyenge érzedelmet gerjesztett a' Madridiakban. Az öreg király azonnal egy ellenmondást küldött Murathoz, kényszerített lemondása' tárgyában, 's azt kívánta, hogy Napoleon császárhoz mehessen, kinek eljövele váratott. Murat e' fontos közleményt titokban tartotta, 's Ferdinánddal nem mint királylyal, hanem mint királyfival bánt, a' királyi megtiszteltetéseket azon időre halasztván, ha majd őt a' császár királynak elismerendi.

Ez elismerés' siettetése miatt, Ferdinand reá engedé magát beszéltetni, hogy Napoleonnak Bayonneig elébe menjen. IV Károly, Maria Luiza királyné az anyja, 's az infansok az ő testvérei nyomban követték őt e' városba. Itt az öreg király, mint monarcha, 's atya megbántatva, a' franczia császárt kíváná házi pereit eligazításában békebirónak. Hevesjelenetek estek között 's fija közt. E' viszálykodásoknak következése az lett, hogy IV Károly, VII Ferdinand, és minden infansok lemondottak tökéletesen, 's formászerint a' koronáról, annak

számára, kit a' francia császár jónak találand Spanyolország', és India' királyának kinevezni.

Mihelyt szabadon rendelkezhetett a' császár e' koronával, Bayonne-ban egy nemzeti-juntát hívott-össze. E' junta, az ország' nagyjai (grandok), a' nemzeti tanácsok' küldöttjei, 's majd mind azon jeles emberekből állott, mellyeket Spanyolország a' papság, katonaság, 's tisztviselőkből előmutathatott. — A' császár kinyilatkozatá, hogy szándéka volna, egyiket testvérei közül a' spanyol trónra emélni, 's hogy az új felségnek a' nemzeti akarat gyámolát megszerezze, 's a' bayonne-i történetek' sikerét a' szabad választás' szertartása által felszentelje, felszólítá a' kasztíliai tanácsot, a' Madridban felállított országlási-juntát, a' fővárosok' tanácsait, 's a' bayonne-i gyűlést, választanának királyt az ő családja' hercegi közül; nem titkolván-el egyszersmind előttök, hogy neki valami kedves volna, ha a' választás bátyjára, Jósefre, akkori nápolyi királyra, esnék; azonban nem kíváná, ugymond, választási szabadságukat korlátozni. Egy herceg sem volt alkalmasabb Spanyolországra nézve, mint Jósef. Ismeretesek voltak szelidsége, rényei, becsületes nézetei; országigazgatása is nápolyi birtokiban kedvező reményeket nyújtottak. Az ország' testezei 's a' spanyol városok innepélyes felirásokban kívánták őt a' császártól királynak, 's egy 1808-ki június 6-án költ császári határozat által Spanyolország', és India királyának kikiáltottat.

Jósef Napoleon másnap Bayonne-ba megérkezett, 's elfogadá a' neki ajánlott trónust, miután egy oklevélben Napoleonnak eme' szavait olvasá: „Mi Spanyolország' királya' birtokinak Europa, Asia, Afrika 's Amerikában fűg-

getlenségét 's integritását biztosítjuk,“
— kinyilatkoztatván egyszersmind, hogy ő a'
spanyol királyi széket csak azon reménnyel fo-
gadja-el, hogy ő boldoguland, alattvalój' bol-
dogságok' 's jóllétök' biztosításában.

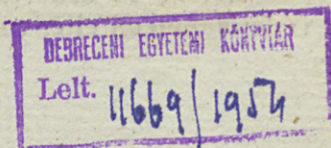
Mihelyt az új király' elérkezte' hire elter-
jedt, siettek a' spanyol nagyok, 's minden ran-
gu Spanyolok neki hódolásaikat megtenni. Ne-
mes bánás módja, nyájasága, 's édes szavai min-
den szíveket megnyerének neki. A' grandezza-
nak egy küldöttsége jelent-meg előtte. Az ak-
kor Bayonne-ban öszvegyült nagyok közt Spa-
nyolország' legnevezetesebb férfiai voltak jelen,
u. m. Castel-Franko, Infantado, Frias, del Par-
que, Hijax, és Ossuna hercezek, Harizas, es
Santa-Cruz marquis-k; Fernand Nunez, Orgaz,
és Santa-Colona grófok. Azon beszédben, mely-
ben Infantado herceg, mindnyájok' nevében az
új királynak szerencsét kívánt, következő hely-
tűne leginkább ki: „A' Spanyolok Felsőged'
uralkodásától várják boldogságukat. Szívóhajtva
váratik Felsőged' jelenléte Spanyolországban,
hogy az ideák tartós irányt kapjanak, minden
érdekek öszveegyenlítettessenek', 's a' nyugalom,
melly a' haza' újjászületésére annyira szüksé-
ges, helyreállítassék. Sire! a' spanyol grandok
mindig a' monarcha iránti hűség által különböz-
tették-meg magokat: Felsőged tapasztalni fogja
e' hűséget valamint személyes hajlandóságun-
kat is.“

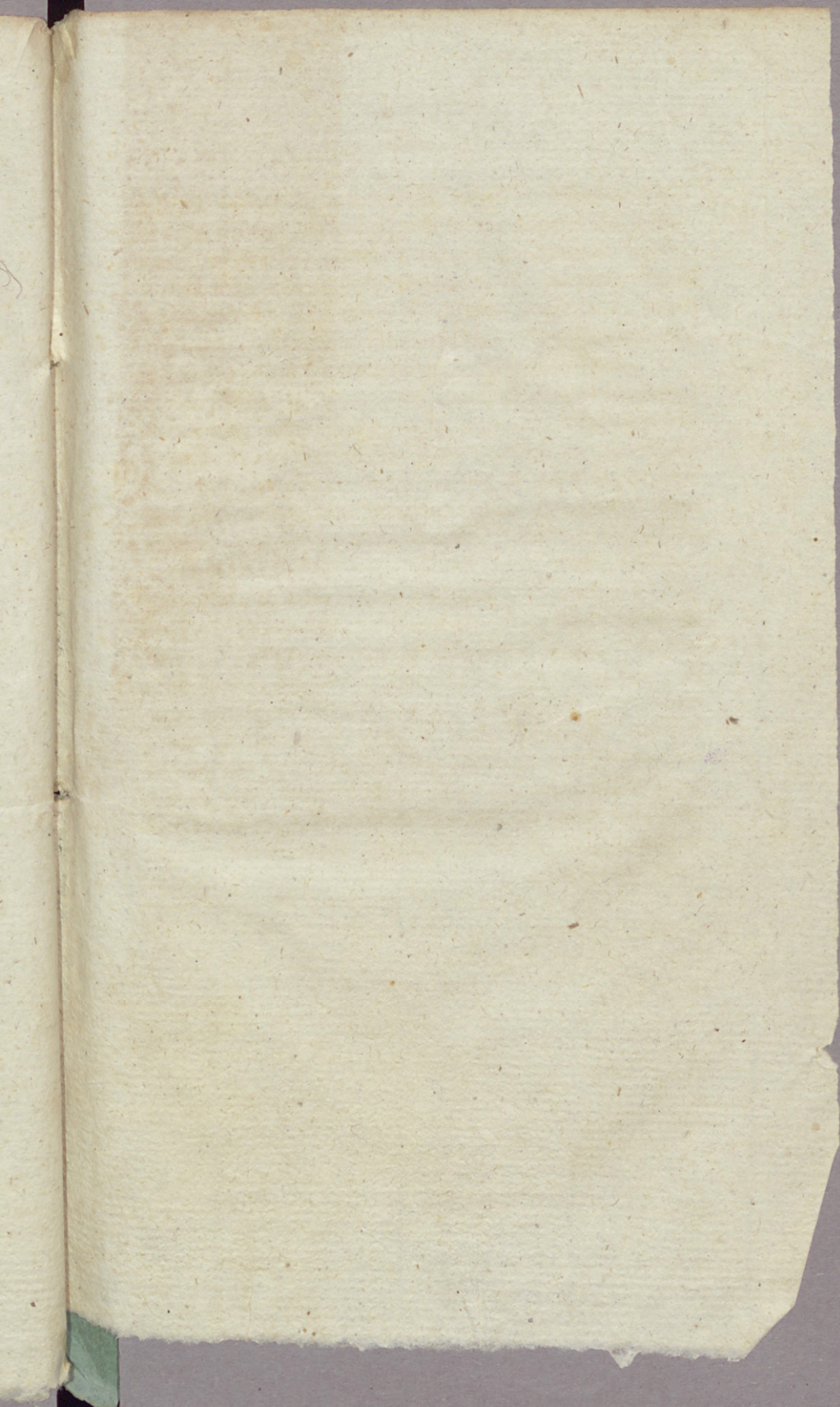
A' sereg' felírása, del Parque herceg által
eléadva, ugy szinte a' státustanácsé, a' kasz-
tiliai tanácsé, 's az inquisitioi-tanácsé, hason-
ló hódolási, és hűségi ígéreteket foglaltak ma-
gokban. Ferdinand kirá'lynak egyik előbbi mi-
nistere, Cervallo Péter, ki ura' érdekeit leg-
nyakasabban védé Napoleon ellen, így irt egyik

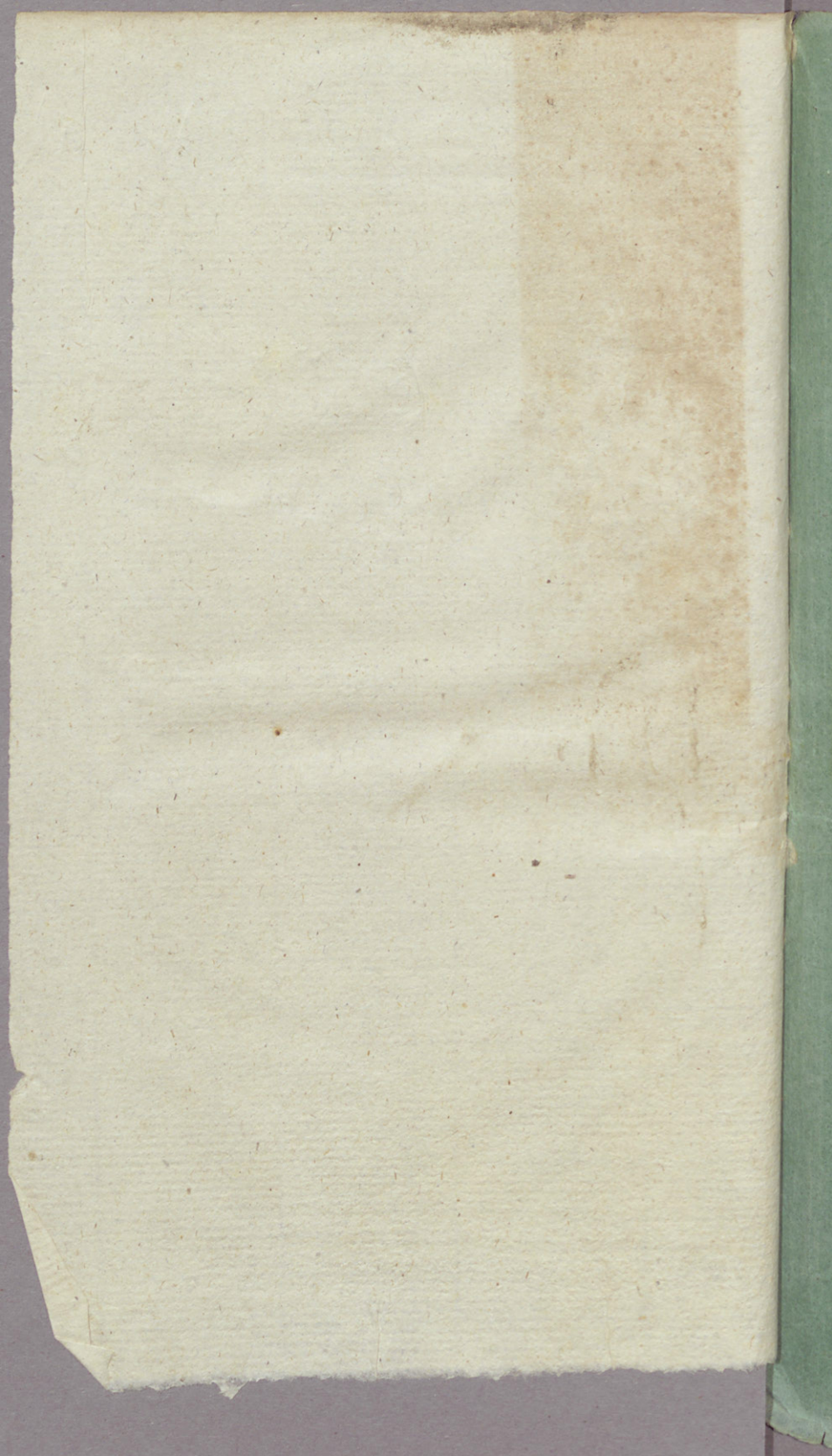
magános levelében: „Szerencsém volt a' királynak, ki tegnap érkeze Nápolyból, bemutatattni, 's azt hiszem, hogy az ő csupa jelenléte, valamint jósága, és nemeslelke, melly első tekintetre kitűnik, elegendő leend, a' tartományokat fegyveres erő' használása nélkül lecsilapítani.“

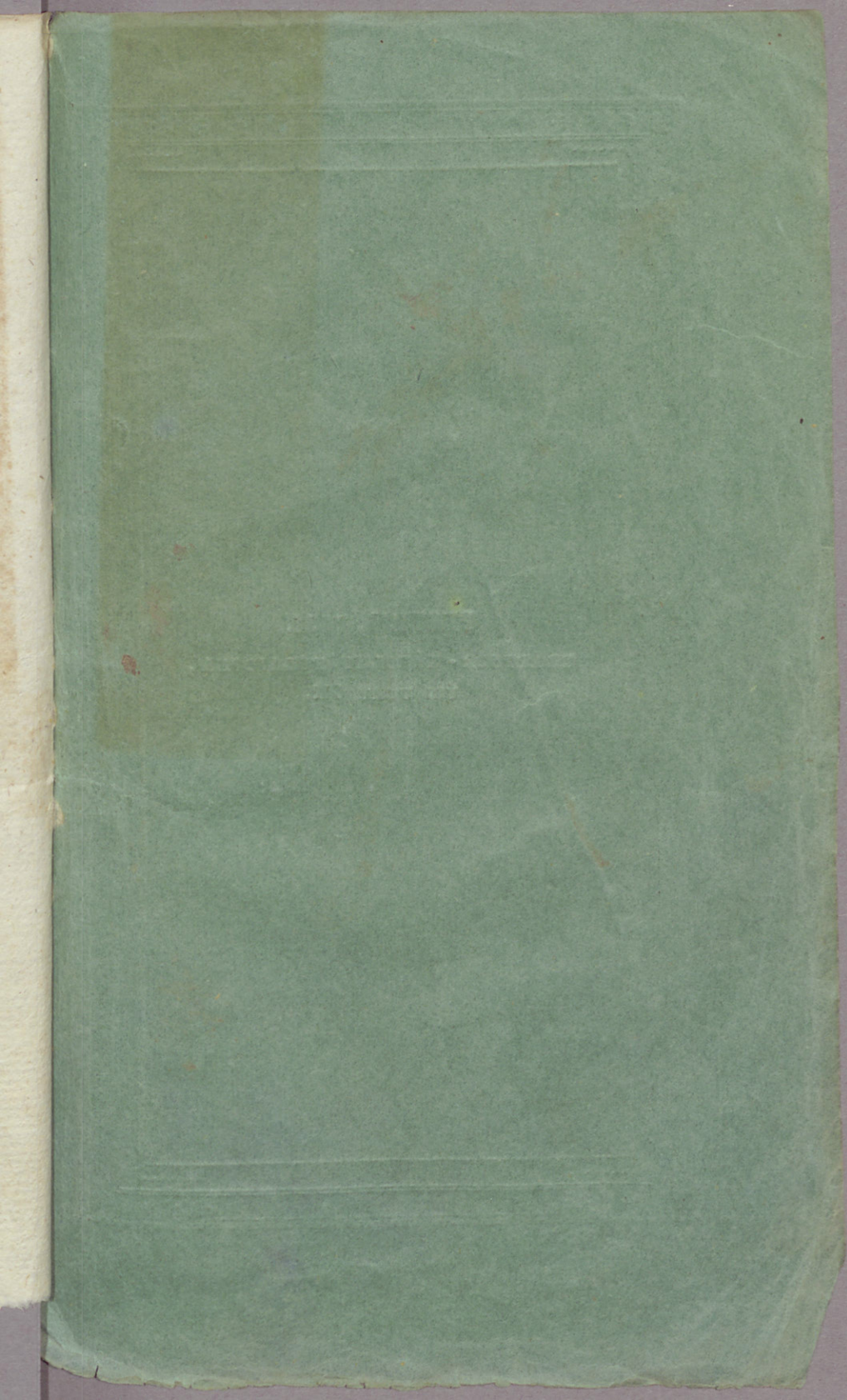
Jósef iránti új szeretetők' hevében minden Spanyolok, kik Bayonne-ban a' nemzeti-gyűlés elkezdendő munkálatira várakoztak, használni kívánák az időt, hogy az új felségnek hajlandóságok' fényes jelét adják. Ezért egy felszólítást irtak, 's intéztek minden hontársaikhoz, mellyben inték ezeket, hogy az új uralkodásnak csendesen vessék alá magokat.

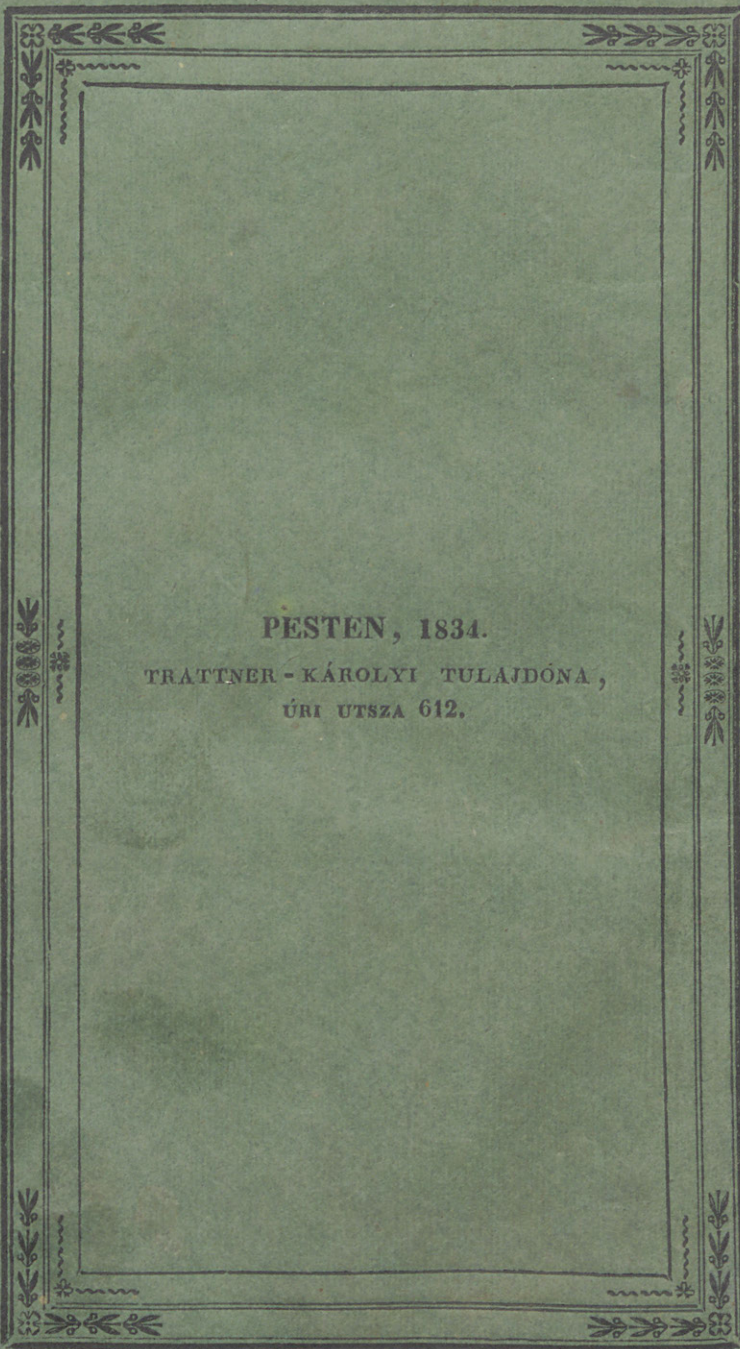
Végre, a' spanyol nép' jövő alkotmánya' meghányása 's megalapítása után, a' juntának minden tagjai letevék a' hűségi esküt az új királynak, ez pedig, kezét az evangeliumra tartva, arra esküdött, hogy az alkotmányi szerződést szentül megtartja, és Spanyolország' boldogságára uralkodand. Jósef Napoleon, e' becsületes, nyiltszivű 's lelkiismeretes férfiú, valóban mint becsületes ember úgy volt e' gyűlésben, mellyben egy nagy nemzetnek magva vala egyesülve.

PESTEN, 1834.

TRATTNER-KÁROLYI TULAJDÓNA,
ÚRI UTSZA 612.